«СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ХАРКІВ - 2026

@SPORT_MANAGEMENT_KHDAFK

Міністерство освіти і науки України
Міністерство молоді і спорту України
Управління у справах молоді та спорту Харківської обласної військової адміністрації
Департамент у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради
Харківська державна академія фізичної культури
Кафедра менеджменту та правового регулювання спортивної діяльності

«СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

«STRATEGIC MANAGMEN OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS»

COLLECTION OF SCIENTIFIC ARTICLES

ХАРКІВ - 2026

УДК 796.05(08)
С 83

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Мулик В.В. доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор ректор Харківської державнї академії фізичної культури (Харків, Україна)
Губа А.В. доктор педагогічних наук, професор, перший проректор з науково-педагогічної роботи Харківської державної академії фізичної культури (Харків, Україна)
Мічуда Ю.П. доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор, професор кафедри менеджменту та економіки спорту Національного університету фізичного виховання та спорту (Київ, Україна)
Томенко О.А. доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Суми, Україна)
Мазін В.М. доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри управління фізичною культурою та спортом Національного університету «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)
Леонов Я.В. доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та правовго регулювання спортивної діяльності Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)
Ткачов С.І. доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та правовго регулювання спортивної діяльності Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)
Середа Н.В. кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, в.о. завідуючої кафедри менеджменту та правовго регулювання спортивної діяльності Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)
Горбенко О.В. кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, доцент кафедри менеджменту та правовго регулювання спортивної діяльності Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна).

Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту: збірник наукових праць. Харків: ХДАФК, 2026. 215 с.

У збірнику наукових праць розміщено статті науковців, аспірантів, здобувачів освіти, викладачів закладів вищої освіти, керівників фізкультурно-спортивних організацій та інших управлінців сфери фізичної культури і спорту. Статті присвячені дослідженню особливостей стратегічного управління розвитком фізичної культури і спорту на різних рівнях.

ЗМІСТ

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ І СПОРТОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Барабаш Ю., Леонов Я.В.
СТРАТЕГІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СПОРТУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ…….7-15

Білокінь В., Леонов Я.В.
ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ СПОРТУ УКРАЇНИ: КАДРИ ТА ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ……...16-23

Дух Т., Кіщак М.
КОМУНІКАТИВНО-ОРГАНІЗАТОРСЬКІ УМІННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СЕРЕДНЯ ОСВІТА» (ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА)…….24-29

Молотков В., Леонов Я.В.
УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ СПОРТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ…….30-36

Стадник С.О., Окунь Д.О.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ……37-43

Чеховська Л.Я., Жданова О.М., Турка Р.О.
УПРАВЛІННЯ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ І СПОРТОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ……..44-47

МЕНЕДЖМЕНТ ТА МАРКЕТИНГ У СФЕРІ СПОРТУ

Глайборода К.С., Леонов Я.В.
РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ СПОРТИВНИХ ФЕДЕРАЦІЙ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ……..48-57

Леонов Я.В.
ФУНКЦІОНАЛЬНЕ РОЗМЕЖУВАННЯ ІНДУСТРІЇ СПОРТУ ТА СПОРТИВНОЇ ІНДУСТРІЇ В СИСТЕМІ СТВОРЕННЯ ЦІННОСТІ…….58-67

Лозовий А.Л.
РЕФОРМА СПОРТУ В УКРАЇНІ: ВПОРЯДКУВАННЯ РЕЄСТРУ ВИЗНАНИХ В УКРАЇНІ ВИДІВ СПОРТУ «КАРАТЕ»…….68-74

Пономарьов В. О., Ананченко К. В.
МАРКЕТИНГ І МЕНЕДЖМЕНТ У ЄДИНОБОРСТВАХ……...75-79

Салтан С.О., Середа Н.В.
АНАЛІЗ СТУПЕНЯ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ ЗОВНІШНЬОГО ТА ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ДІЯЛЬНІСТЬ ФІТНЕС-КЛУБІВ…….80-86

Толчєва Г. В., Саєнко В. Г.
МЕТОДИ АНАЛІЗУ ТА ОЦІНКИ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В СПОРТИВНИХ КЛУБАХ……..87-92

ПРОМОУТЕРСЬКА ТА АГЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ СПОРТУ

Найда Н., Середа Н.В.
ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПРОМОУТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФІГУРНОМУ КАТАННІ…….93-97

Середа Н.В.
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГЕНТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ СПОРТУ В УКРАЇНІ……98-105

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІННЯ ОЛІМПІЙСЬКИМ, ПАРАОЛІМПІЙСЬКИМ, НЕОЛІМПІЙСЬКИМ РУХОМ ТА ПРОФЕСІЙНИМ СПОРТОМ

Бакіко І.В., Савчук С.А.
РОЗВИТОК І КОНТРОЛЬ РІВНЯ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ У ПЛАВЦІВ 14 – 15 РОКІВ……106-111

Голоха В.Л.
ВИЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАТИВНИХ КРИТЕРІЇВ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У СПОРТИВНІЙ БОРОТЬБІ……..112-118

Дмитрієнко В.В., Середа Н.В.
ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ АСПЕКТІВ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ОРІЄНТУВАННЯ……..119-126

Заболотня Ю.О., Бойченко Н.В.
ОПТИМІЗАЦІЯ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ДЗЮДОЇСТІВ-ПОЧАТКІВЦІВ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ……...127-132

Ісічко Я. В., Шандригось В.І., Тропін Ю. М.
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ БРАЗІЛЬСЬКОГО ДЖИУ-ДЖИТСУ ЯК НЕОЛІМПІЙСЬКОГО ВИДУ СПОРТУ……..133-138

Мазур Р.В.
РОЛЬ МЕНЕДЖМЕНТУ В СТАЛОМУ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЛОКАЛЬНІ ПРАКТИКИ…...139-144

ФІЛОСОФСЬКІ, ІСТОРИЧНІ, ПСИХОЛОГІЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Romanenko O., Arestenko Y.
DEVELOPMENT OF PHYSICAL CULTURE: INJURIES AND SAFE BEHAVIOR DURING……...145-151

Газнюк Л.М.
СВІТ СПОРТУ У КОНТЕКСТІ СОМАТИЧНОГО БУТТЯ ЛЮДИНИ……..152-157

Гончаров Г.М.
СПОРТ У КОНТЕКСТІ РЕЛІГІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ: МІЖ САКРАЛЬНИМ ДОСВІДОМ БІОПОЛІТИКОЮ ТА СИМУЛЯКРОМ……...158-163

Желтобородов О.М.
РОЛЬ СПОРТУ У ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ……164-169

Іваночко В. В., Цая А.Й.
РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ФІТНЕС ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМ ФІЗИЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ОСІБ З ВІДХИЛЕННЯМИ У СТАНІ ЗДОРОВ'Я…...170-174

Ковтунова Л.Ю.
ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВИРІШЕННЯ СПОРТИВНИХ СПОРІВ……175-181

Орленко О.М.
ФЕНОМЕН СПОРТУ ЯК ЯВИЩЕ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ……182-186

Семенова Ю. А., Салтан О. М.
ІСТОРИКО-РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ……187-192

Семенова Ю. А.
ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАЧАЛО І КОЛЕКТИВІСТСЬКА ПРИРОДА СПОРТУ: ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР……193-198

Соїна І.Ю.
МОВА СПОРТИВНОГО РЕПОРТАЖУ У ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ МЕДІЙНОЇ КУЛЬТУРИ……..199-204

Харченко Р.В.
САКРАЛЬНИЙ І СВІТСЬКІЙ СМИСЛИ СПОРТИВНИХ ВИДОВИЩ……...205-210

Червона С.П.
СОЦІОКУЛЬТУРНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФІТНЕСУ ЯК СКЛАДОВОЇ ЗДОРОВ'Я ТА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЛЮДИНИ……..211-215

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ І СПОРТОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

СТРАТЕГІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СПОРТУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Барабаш Ю. здобувачка вищої освіти

Леонов Я.В. професор, доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та правового регулювання спортивної діяльності

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У статті досліджено трансформаційні процеси у сфері фізичної культури та спорту України, зумовлені умовами повномасштабної війни. Проаналізовано основні фактори, що впливають на функціонування галузі, зокрема руйнування інфраструктури, скорочення фінансів та зниження попиту на спортивні послуги. Обґрунтовано роль цифровізації та міжнародного досвіду у відновленні та розвитку спорту.*

Ключові слова: *спорт, воєнний стан, трансформація спорту, цифровізація, реабілітація.*

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни спорт в Україні зазнав суттєвих трансформацій. Значна частина спортивної інфраструктури була пошкоджена або знищена, що обмежило доступ населення до фізичної культури та спортивних послуг.

Водночас зростає роль спорту як ефективного інструменту фізичної та психологічної реабілітації населення, зокрема військовослужбовців, ветеранів та осіб, які постраждали внаслідок бойових дій.

У зв’язку з цим виникає необхідність формування ефективної державної політики у сфері фізичної культури та спорту, що передбачає розроблення стратегій трансформації галузі та адаптацію її до умов воєнного часу.

Аналіз наукових досліджень, на які опирається автор. Сучасні наукові дослідження спорту в умовах кризових та воєнних ситуацій формують комплексний підхід до аналізу його трансформації як системи, що включає економічні, управлінські та соціальні аспекти. У працях (Downward, Andreff, 2018) спорт розглядається як сектор, що залежить від макроекономічних умов і рівня фінансової стабільності. Автори доводять, що в умовах криз відбувається одночасне зниження попиту на спортивні послуги та скорочення інвестицій у спортивну інфраструктуру, що призводить до структурних змін у функціонуванні галузі. Водночас підкреслюється здатність спортивної системи до адаптації через зміну моделей фінансування та управління.

У дослідженнях (World Health Organization, 2024) фізична активність розглядається як чинник підтримки здоров'я населення та профілактики захворювань. У кризових умовах спорт набуває значення механізму підтримки психічної стійкості та зниження рівня стресу, що розширює його функціональне значення за межі рекреаційної діяльності.

У документах (European Commission, 2007) спорт визначається як інструмент розвитку суспільства та формування соціальної згуртованості. Наголошується на необхідності державного регулювання та стратегічного планування спортивної політики, особливо в умовах нестабільності, коли ринкові механізми не забезпечують достатнього рівня стійкості галузі.

Аналітичні матеріали (World Bank, 2025) засвідчують, що воєнні конфлікти спричиняють довготривалі порушення функціонування спортивного сектору, включаючи руйнування інфраструктури та скорочення інвестиційної активності. Одночасно фіксується посилення ролі цифрових форматів фізичної активності, що частково компенсують обмежений доступ до традиційних спортивних послуг. Згідно з аналітичними матеріалами (OECD, 2023), кризові явища, зокрема пандемія та війна, мають системний

вплив на функціонування спортивного сектору, зумовлюючи скорочення фінансування та трансформацію моделей його розвитку.

Програми Sport and Development, 2026 розглядають спорт як інструмент відновлення та соціальної інтеграції в постконфліктних умовах. Результати досліджень свідчать про його вплив на зниження соціальної ізоляції та підтримку психологічної стабільності населення. Подібні підходи підтверджуються також у дослідженнях (UNESCO, 2022), де спорт розглядається як інструмент підтримки фізичної активності населення в кризових умовах.

Українські джерела Міністерство молоді та спорту України, 2026 фіксують зміни у функціонуванні спортивної системи, зокрема скорочення інфраструктури, зменшення масової участі населення у фізичній активності та порушення тренувальних процесів. У цих роботах акцент робиться на поточному стані галузі та необхідності її відновлення.

Порівняння наукових підходів свідчить про відмінність між моделями, що описують адаптацію спортивної системи в стабільних умовах, та емпіричними дослідженнями, які відображають кризові процеси в Україні. Недостатньо розробленим залишається питання довгострокової трансформації спорту в умовах затяжного конфлікту, що поєднує відновлення інфраструктури, цифровізацію та розвиток реабілітаційного напряму.

Сучасні підходи до управління організаційним розвитком в умовах невизначеності розкрито у дослідженнях (Leonov et al., 2024), де обґрунтовується роль адаптивних механізмів управління в кризових умовах, що є релевантним для трансформації спортивної галузі в Україні.

Наукова новизна дослідження полягає у формуванні концептуальної моделі трансформації спортивної сфери України в умовах воєнного стану, яка поєднує інфраструктурні втрати, адаптаційні механізми цифровізації та

посилення реабілітаційної функції спорту як системоутворюючого елемента галузі.

Мета дослідження полягає у дослідженні трансформаційних процесів у сфері спорту в Україні в умовах воєнного стану та обґрунтуванні стратегічних напрямів його розвитку.

Матеріал і методи дослідження. У дослідженні використано метод аналізу та узагальнення офіційних статистичних і аналітичних джерел щодо функціонування сфери спорту в Україні у 2020–2024 роках. Інформаційну базу становлять звіти Міністерства молоді та спорту України, аналітичні матеріали Всесвітня організація охорони здоров'я, Світовий банк, Європейська комісія, а також відкриті галузеві дані щодо стану спортивної інфраструктури.

Застосовано порівняльний метод для оцінювання змін ключових показників, зокрема кількості спортивних об'єктів, рівня доступності спортивних послуг та масштабу інфраструктурних втрат у регіонах України. Аналітична обробка даних здійснювалася шляхом систематизації та структурного порівняння показників до та під час воєнного стану.

Результати дослідження та їх обговорення. У ході дослідження встановлено, що трансформація сфери фізичної культури та спорту в Україні в умовах повномасштабної війни має комплексний характер і охоплює інфраструктурний, управлінський, цифровий та соціально-реабілітаційний виміри. Основними детермінантами змін виступають руйнування спортивної інфраструктури, обмеження фінансових ресурсів, зниження рівня доступності спортивних послуг та зміна функціонального призначення спорту як соціального інституту.

Емпіричний аналіз даних Міністерства молоді та спорту України засвідчив, що в Україні постраждало 808 об'єктів спортивної інфраструктури, з яких 321 об'єкт зруйновано повністю або частково, 419 зазнали суттєвих або часткових пошкоджень. Окрему групу становлять 492

спортивні об’єкти закладів освіти та 264 об’єкти державної і комунальної форми власності, що свідчить про системний характер впливу війни на базову інфраструктуру фізичної активності населення. Крім того, зафіксовано 147 постраждалих об’єктів молодіжної інфраструктури, що підкреслює ширший соціальний вимір руйнувань [6]. Узагальнені дані щодо стану інфраструктури наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Стан спортивної та молодіжної інфраструктури України в умовах війни (станом на 8 січня 2026 року)

Показник	Кількість
Загальна кількість постраждалих спортивних об’єктів	808
Повністю зруйновані або частково знищені	321
Суттєво або частково пошкоджені	419
Спортивні об’єкти закладів освіти	492
Об’єкти державної та комунальної форми власності	264
Постраждалі об’єкти молодіжної інфраструктури	147
Повністю зруйновані молодіжні об’єкти	40
Пошкоджені молодіжні об’єкти	27
Відновлені спортивні об’єкти	66
Відновлені молодіжні об’єкти	10

Джерело: складено автором на основі даних Міністерства молоді та спорту України [6].

Аналіз наведених даних свідчить про значний дисбаланс між масштабами руйнувань та темпами відновлення інфраструктури. Низький рівень відновлення об’єктів формує довготривалий структурний дефіцит спортивної бази, що обмежує можливості реалізації масового спорту та спортивної підготовки.

Водночас у ході дослідження встановлено, що в умовах втрати матеріальної інфраструктури відбувається активізація процесів цифровізації

спортивної сфери. Розвиток онлайн-тренувань, дистанційних програм фізичної активності, мобільних додатків для моніторингу фізичного стану та цифрових платформ підготовки спортсменів дозволяє частково компенсувати обмеження фізичного доступу до спортивних споруд. Таким чином, цифровізація виступає ключовим елементом адаптаційної стратегії розвитку спорту в умовах війни.

Окремо слід відзначити зростання значення реабілітаційної функції спорту. У сучасних умовах фізична активність набуває статусу інструменту фізичного та психологічного відновлення, особливо для військовослужбовців, ветеранів та цивільного населення, яке постраждало внаслідок бойових дій. Це відповідає міжнародним підходам, зокрема концепції Sport for Development and Peace, де спорт розглядається як механізм соціальної інтеграції та відновлення після криз.

Порівняльний аналіз міжнародного досвіду, зокрема матеріалів Всесвітня організація охорони здоров'я, Світовий банк та Європейська комісія, засвідчує, що у кризових умовах спорт трансформується з інфраструктурної моделі у гібридну систему, яка поєднує фізичні, цифрові та соціальні компоненти. Українська ситуація демонструє подібну тенденцію, однак із більш вираженим акцентом на відновлювальну та реабілітаційну функцію.

Результати дослідження дозволяють визначити сучасну трансформацію спорту в Україні як багатовекторний процес, що включає руйнування інфраструктури, адаптацію системи управління, цифровізацію спортивної діяльності та посилення її реабілітаційної ролі. Це формує основу для розроблення стратегічних напрямів розвитку галузі в умовах довготривалих кризових викликів.

Автором запропоновано концептуальну модель трансформації спортивної індустрії, яка включає три взаємопов'язані блоки:

1) деструктивний вплив (руйнування інфраструктури, скорочення фінансування, зниження попиту);

2) адаптаційні механізми (цифровізація, гібридні формати, зміна моделей управління);

3) нові функції спорту (реабілітація, соціальна інтеграція, підтримка психічного здоров'я).

Взаємодія цих блоків формує нову модель функціонування спортивної сфери в умовах тривалого кризового середовища.

Отримані результати дозволяють інтерпретувати трансформацію спортивної сфери не як сукупність окремих змін, а як причинно-наслідковий процес. Руйнування інфраструктури та скорочення фінансування призводять до зниження доступності традиційних спортивних послуг, що, у свою чергу, стимулює розвиток цифрових форматів як компенсаторного механізму. Таким чином, цифровізація виступає не лише інноваційним напрямом розвитку, а функціональною відповіддю системи на структурні обмеження.

Висновки. Результати дослідження засвідчують, що розвиток спорту в Україні в умовах воєнного стану потребує перегляду традиційних підходів до організації та управління галуззю, оскільки наявні механізми виявилися недостатньо стійкими до тривалих кризових викликів. Встановлено, що сучасна трансформація спортивної сфери має системний характер і охоплює інституційні, технологічні та соціальні аспекти, що зумовлює необхідність формування комплексної державної політики. В умовах обмежених ресурсів зростає значення альтернативних форматів організації спортивної діяльності, які забезпечують часткову безперервність функціонування галузі та адаптацію до обмежень інфраструктурного характеру. Водночас посилюється роль спорту як інструменту фізичної та психологічної реабілітації, що обґрунтовує необхідність інтеграції реабілітаційної складової у стратегічні напрями розвитку галузі. Доведено, що ефективний розвиток спортивної

індустрії в кризових умовах можливий лише за умови поєднання державного управління, цифрових рішень та міжнародної співпраці.

Ключовим результатом дослідження є встановлення того, що цифровізація в сучасних умовах виконує системоутворюючу функцію, забезпечуючи зв'язок між обмеженими ресурсами та потребами населення і трансформуючи традиційну модель функціонування спортивної індустрії у напрямі гібридних форматів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням кількісних моделей оцінювання відновлення спортивної інфраструктури в Україні з урахуванням регіональних відмінностей руйнувань та аналіз ефективності цифрових форм організації спортивної діяльності та їх впливу на рівень фізичної активності населення. Важливим напрямом є дослідження механізмів фінансування спортивної галузі в умовах післявоєнної відбудови із визначенням ролі державних і приватних інвестицій, з використанням міжнародного досвіду відновлення спорту в постконфліктних країнах з метою адаптації найбільш ефективних управлінських практик.

Список використаних джерел

1. World Health Organization. Physical activity factsheet. 2024. URL: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity (дата звернення: 28.03.2026).

2. European Commission. White Paper on Sport. Brussels, 2007. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52007DC0391 (дата звернення: 28.03.2026).

3. Downward P., Andreff W. The Economics of Sport: A Global Perspective. London : Routledge, 2018. 320 p. (дата звернення: 28.03.2026).

4. World Bank. Ukraine Economic Update: Resilience in Conflict. 2025. URL: https://www.worldbank.org (дата звернення: 28.03.2026).

5. Sport and Development. Sport for Development and Peace: International frameworks and reports. UN resources. URL: https://www.sportanddev.org (дата звернення: 28.03.2026).

6. Міністерство молоді та спорту України. Офіційний сайт та публікації про стан спорту в Україні. URL: https://mms.gov.ua (дата звернення: 28.03.2026).

7. Leonov, Ya., et al. Creative Mechanisms of Managing Organizational Development in Uncertainty // Theoretical and Practical Research in Economic Fields. – 2024. – Vol. 15, №4(32). – P. 849–863. – DOI: https://doi.org/10.14505/tpref.v15.4(32).05 (дата звернення 28.03.2026)

8. OECD. The impact of COVID-19 and war on sport sector. 2023. URL: https://www.oecd.org (дата звернення: 28.03.2026).

9. UNESCO. Sport and physical activity in crisis situations. 2022. URL: HYPERLINK "https://www.unesco.org/" \n _newhttps://www.unesco.org (дата звернення: 28.03.2026).

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ СПОРТУ УКРАЇНИ: КАДРИ ТА ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ

Білокінь В. здобувач вищої освіти

Леонов Я.В. професор, доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та правового регулювання спортивної діяльності

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У статті розроблено аналітичну модель «інвестиції - потенціал – резильєнтність» (ІПР) для оцінювання стану людського капіталу спортивної галузі України в умовах збройного конфлікту та кількісно охарактеризовано масштаб кадрових втрат і динаміку відновлення за 2018–2026 рр. На основі розрахованих індексів кризи, відновлення та коефіцієнтів відставання від довоєнного рівня обґрунтовано стратегічні пріоритети повоєнної реструктуризації галузі.*

Ключові слова: *людський капітал, спорт України, кадровий потенціал, повоєнне відновлення, резильєнтність галузі, модель ІПР.*

Постановка проблеми. Повномасштабна війна 2022–2026 рр. спричинила безпрецедентний структурний розрив у відтворенні людського капіталу спортивної галузі України: руйнування інфраструктури, масова міграція кадрів і скорочення фінансування одночасно вдарили по всіх компонентах галузевого потенціалу. Якщо матеріальні активи підлягають кількісній оцінці збитків, то втрати людського капіталу – знань, досвіду, мотивації, накопичених компетентностей – мають прихований і довгостроковий характер, що ускладнює їх вимірювання та потребує розробки спеціального аналітичного інструментарію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класична теорія людського капіталу (Becker [1]; Schultz [2]) розглядає освіту та професійну підготовку як інвестиційний процес, що генерує майбутні доходи. Однак обидві концепції сформовані для умов стаціонарного розвитку і не передбачають екзогенних

шоків, здатних одночасно знецінити накопичений потенціал і порушити канали його відтворення. У цьому – перша невирішена частина проблеми: класичні моделі не описують поведінку людського капіталу в умовах збройного конфлікту. Друга прогалина стосується галузевої специфіки: у спортивній сфері людський капітал має обмежений строк активного використання (спортивна кар'єра) і підвищену чутливість до переривання тренувального процесу – чинники, які Becker і Schultz не враховували. Третя прогалина – відсутність верифікованих кількісних моделей для оцінювання швидкості відновлення кадрового потенціалу після кризи: наявні дослідження, щодо адаптивних механізмів організаційного управління, окреслюють загальні підходи та механізми, але не пропонують галузевого вимірювального інструментарію для спорту. Саме ця сукупність невирішених питань визначає наукову новизну та практичну цінність даної статті.

Мета дослідження – розробити аналітичну модель оцінювання стану та динаміки людського капіталу спортивної галузі України й на її основі обґрунтувати стратегічні пріоритети повоєнного відновлення.

Матеріал і методи дослідження. Методологічною основою є розроблена авторами модель ІПР, яка синтезує інвестиційну концепцію людського капіталу [1; 2], теорію організаційної резильєнтності та системний підхід до аналізу галузі [3]. Ключовими змінними моделі є: (I) вхідна змінна – обсяг інвестицій у людський капітал (державне фінансування, грн./особу); (P) змінна стану – кадровий потенціал галузі (кількість тренерів, спортсменів, закладів); (R) змінна реакції – резильєнтність, що вимірюється швидкістю та повнотою відновлення показників після шоку. Для прогнозу 2026 р. застосовано лінійну екстраполяцію тренду відновлення 2023–2025 рр. з обмеженням: прогнозне значення не може перевищувати 85% від довоєнного рівня 2021 р., що відповідає реалістичному сценарію при збереженні поточного темпу фінансування. Верифікацію даних здійснено методом

тріангуляції: офіційна статистика [4; 5], рейтинги та програмні документи, звіти міжнародних організацій [6].

Результати дослідження та їх обговорення. Запропонована модель «інвестиції - потенціал - резильєнтність» (ІПР) операціоналізує класичну теорію Беккера [1] і Шульца [2] для умов кризи. Якщо у стаціонарних умовах Becker описує зв'язок I → P як лінійний (більше інвестицій – вищий потенціал), то в умовах збройного конфлікту цей зв'язок розривається: навіть при збереженні інвестицій потенціал деградує під впливом екзогенного шоку. Саме тому модель ІПР вводить третій компонент – резильєнтність R як здатність системи відновлювати зв'язок I → P після шоку. Ця концептуалізація корелює з підходом Leonov et al. [3], які розглядають адаптивність як ключову характеристику організаційного розвитку в невизначеності, однак на відміну від їхньої якісної моделі, ІПР передбачає кількісне вимірювання через систему чотирьох індикаторів.

Специфіка людського капіталу у спорті, яку класичні моделі не враховують, визначає три коригуючі припущення моделі ІПР: (1) часова обмеженість – активний строк використання спортивного людського капіталу є коротшим, ніж в інших галузях, що підвищує чутливість до перерв у тренувальному процесі; (2) некодифікованість – значна частина спортивних компетентностей є неформалізованим знанням, яке не відновлюється за рахунок лише фінансових вкладень; (3) мережева залежність – ефективність людського капіталу тренера чи спортсмена критично залежить від збереження інфраструктурної мережі (зали, бази, школи). Ці припущення пояснюють, чому відновлення кадрового потенціалу у спорті відбувається повільніше, ніж зростання фінансування.

До початку повномасштабної війни змінна стану (P) моделі ІПР характеризувалася стійким зростанням: у 2021 р. зафіксовано максимальні значення за всіма п'ятьма вимірюваними показниками – 12 650 спортивних закладів, 32 100 тренерів, 540 тис. вихованців ДЮСШ, фінансування 8,6

млрд. грн., охоплення населення 20,1% [4; 5]. Водночас вхідна змінна (I) демонструвала структурну слабкість: питомі інвестиції на одного спортсмена (≈15,9 тис. грн./рік у 2021 р.) суттєво поступалися середньоєвропейському рівню, що формувало приховану вразливість системи – нездатність компенсувати шоки за рахунок власних ресурсів.

Після лютого 2022 р. збройний конфлікт одночасно ударив по всіх трьох компонентах моделі: руйнування понад 300 об'єктів підірвало інфраструктурну мережу (необхідна умова реалізації людського капіталу); міграція 20–30% фахівців безпосередньо скоротила P; скорочення фінансування на 29,1% зменшило I. Це є принципово відмінним від циклічних криз (де зазвичай знижується лише I): одночасний удар по всіх змінних пояснює, чому галузь не змогла скористатися механізмом природної адаптації і знадобилася зовнішня (міжнародна) підтримка для підтримки мінімальної резильєнтності [3]. Таблиця 1 містить вхідні дані для розрахунку аналітичних показників моделі ІПР.

Таблиця 1

Динаміка основних показників розвитку спортивної сфери України (2018–2026 рр.)

Показник	Рік								
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026 (прогноз)
Кількість спортивних закладів, од.	12 350	12 480	12 100	12 650	10 200	9 800	9 950	10 350	10 700
Кількість тренерів, осіб	31 200	31 800	30 500	32 100	27 400	26 800	27 100	27 850	28 500
Кількість спортсменів (ДЮСШ), тис. осіб	520	530	510	540	420	405	410	428	445
Державне фінансування спорту, млрд. грн.	7,2	7,8	7,5	8,6	6,1	6,5	7,0	7,9	9,0
Частка населення,	18,5	19,2	18,0	20,1	16,3	17,0	17,8	18,6	19,5

що займається спортом, %									

Джерело: складено автором на основі [4; 5]; 2025 р. — попередні фактичні дані; 2026 р. — прогноз методом лінійної екстраполяції тренду 2023–2025 рр. з обмеженням ≤ 85% рівня 2021 р.

Для переходу від констатації до аналізу розраховано систему аналітичних показників (табл. 2), що дозволяє кількісно оцінити глибину кризи та стан відновлення в розрізі кожного компонента кадрового потенціалу.

Таблиця 2

Аналітичні показники стану людського капіталу спортивної галузі України (модель ІПР)

Показник	Індекс кризи	Індекс відновлення	Коефіцієнт відставання	Темп відновлення
Спортивні заклади	0,807	1,015	−18,2	+1,8
Тренери	0,854	1,017	−13,2	+1,7
Спортсмени ДЮСШ	0,778	1,019	−20,7	+1,9
Фінансування	0,709	1,295	−8,1	+9,0
Охоплення населення, %	0,811	1,141	−7,5	+2,0

Джерело: розраховано автором за даними табл. 1. Індекс кризи = P_{2022} / P_{2021}; індекс відновлення = P_{2025} / P_{2022}; коефіцієнт відставання = (P_{2021} − P_{2025}) / P_{2021} × 100%; темп відновлення = середньорічний приріст 2022–2025 рр.

Отримані результати дозволяють зробити висновок про структурно асиметричний характер трансформації людського капіталу спортивної галузі в умовах війни. Виявлено, що різні компоненти системи реагують на кризу неоднаково, що підтверджує наявність диференційованої чутливості до зовнішніх шоків. Зокрема, кадрові елементи демонструють відносно вищу інерційність порівняно з фінансовими потоками, що узгоджується з концепцією часткової мобільності людського капіталу та його здатності до тимчасового збереження поза межами інституційної структури.

Водночас результати свідчать про наявність системного розриву між відновленням ресурсної бази та фактичним відтворенням людського капіталу. Зростання фінансового забезпечення не трансформується у пропорційне відновлення кадрового потенціалу, що вказує на обмежену конвертованість інвестицій у людський капітал в умовах руйнування інфраструктурного середовища. Це підтверджує ключове припущення моделі ІПР щодо залежності ефективності інвестицій від наявності функціональної мережі їх реалізації.

Аналіз динаміки відновлення дозволяє зробити висновок про тривалий характер повернення до довоєнного рівня, що зумовлено не лише масштабом втрат, а й особливостями відтворення людського капіталу у спорті, зокрема його залежністю від безперервності тренувального процесу та передачі некодифікованих знань. Це означає, що навіть за стабілізації фінансування система зберігатиме інерцію відновлення, що обмежує швидкість повернення до попередніх параметрів функціонування.

Таким чином, результати підтверджують, що криза має не лише кількісний, а й структурний характер, а її подолання потребує не стільки нарощування обсягів фінансування, скільки відновлення інституційного середовища функціонування людського капіталу. У цьому контексті ключовим фактором виступає здатність системи забезпечити ефективне поєднання інвестицій, інфраструктури та кадрового потенціалу.

Інтерпретація отриманих показників також свідчить, що резильєнтність галузі доцільно розглядати як інтегральну характеристику, яка формується через динаміку відновлення та здатність системи до адаптації, а не як окремо вимірювану змінну. Це підкреслює необхідність подальшої розробки інструментів її прямого оцінювання.

Міжнародний досвід свідчить, що країни, які зосереджувалися на збереженні тренерського корпусу, відновлювали конкурентоспроможність спорту на 4–6 років швидше, ніж ті, що інвестували передусім в

інфраструктуру [6]. У довгостроковій перспективі (понад 10 років) метою є підвищення структурної резильєнтності галузі через диверсифікацію фінансування та механізми державно-приватного партнерства.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє сформулювати такі узагальнення. Розроблена модель ІПР розширює підхід між класичними концепціями людського капіталу, розробленими для стаціонарних умов, та реаліями збройного конфлікту: вона пояснює, чому зростання фінансування не автоматично відновлює кадровий потенціал, і операціоналізує цей механізм через систему кількісних показників. Розрахунки за даними 2018–2026 рр. узгоджуються з трьома припущеннями моделі: індекси кризи (0,709–0,854) свідчать про нерівномірну глибину шоку; асиметрія між індексом відновлення фінансування (1,295) та кадровими індексами (1,015–1,019) відповідає гіпотезі про некодифікованість спортивного людського капіталу; коефіцієнти відставання 13–21% при темпі відновлення 1,7–1,9% / рік орієнтовно вказують на 7–11 років, необхідних для повернення до довоєнного рівня без структурних заходів прискорення. Останнє є головним практичним висновком, що визначає терміновість стратегічних рішень. Стратегія відновлення, побудована як відповідь на виявлені розриви моделі, відрізняється від наявних нормативних підходів пріоритетністю утримання носіїв некодифікованого знання над відновленням інфраструктури.

Перспективи подальших досліджень. Першочерговим напрямом є емпірична верифікація моделі ІПР на регіональних даних — для встановлення просторової диференціації швидкості відновлення та виявлення регіонів-«аутсайдерів», що потребують посиленої підтримки. Окремої уваги потребує розробка методики вимірювання некодифікованого компонента людського капіталу у спорті (tacit knowledge тренерів) через опитувальні інструменти та дані щодо спортивних результатів. Перспективним є також порівняльний аналіз моделі ІПР з даними Хорватії та Грузії для

статистичного тестування гіпотези про універсальність виявлених закономірностей.

Список використаних джерел

1. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. New York : Columbia University Press, 1964. 187 p.

2. Schultz T. W. Investment in Human Capital. The American Economic Review. 1961. Vol. 51, No. 1. P. 1–17. URL: https://www.jstor.org/stable/1818907 (дата звернення: 10.03.2026).

3. LEONOV Yaroslav et al. Creative Mechanisms of Managing Organizational Development in Uncertainty. Theoretical and Practical Research in Economic Fields. 2024. Vol. 15, No. 4. P. 849–863. ISSN 2068-7710. URL: https://journals.aserspublishing.eu/tpref/article/view/8678 (дата звернення: 15.02.2025).

4. Міністерство молоді та спорту України. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту в Україні до 2028 року. Київ : МММ України, 2020. 56 с. URL: https://mms.gov.ua (дата звернення: 15.02.2026).

5. Міністерство молоді та спорту України. Інформаційний довідник «Україна спортивна» за 2024 рік. Київ : МММ України, 2025. URL: https://mms.gov.ua/fizichna-kultura/statistichna-zvitnist/shchorichnij-informacijnij-dovidnik-ukrayina-sportivna (дата звернення: 15.02.2026).

6. European Commission. Sport and Physical Activity : Special Eurobarometer 525. Luxembourg : Publications Office of the EU, 2022. 118 p. URL: https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2668 (дата звернення: 01.03.2026).

УДК 378.147:796.011.3-051

КОМУНІКАТИВНО-ОРГАНІЗАТОРСЬКІ УМІННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СЕРЕДНЯ ОСВІТА» (ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА)

Дух Т. доцент, кандидат наук з фізичного виховання і спорту

Кіщак М. викладач

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського (Львів, Україна)

Анотація. *У роботі обгрунтовано важливість комунікативно-організаторських умінь у професійно-педагогічній діяльності вчителів фізичної культури. Подано результати анкетування щодо рівня комунікативно-організаторських умінь здобувачів вищої освіти спеціальності «Середня освіта» (фізична культура).*

Ключові слова: *професійна підготовка, комунікативно-організаторські уміння, вчителі фізичної культури.*

Вступ. Системні трансформації сучасного суспільства, що охоплюють соціальну, освітню та професійну сфери, істотно підвищують вимоги до рівня професіоналізму особистості та її здатності ефективно функціонувати в умовах постійних змін. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема оновлення та розширення освітнього простору професійної підготовки фахівців, зокрема спеціалістів у галузі фізичної культури і спорту, діяльність яких безпосередньо пов’язана з розвитком, вихованням і соціалізацією особистості [1, 4].

Професійна компетентність педагога об’єднує когнітивну, практично-діяльнісну, комунікативну, організаторську та особистісно-ціннісну складові, функціональна взаємодія яких забезпечує результативність професійної діяльності. Саме комплексний характер професійної компетентності визначає рівень професійної готовності педагога до виконання освітніх, виховних та

організаційних завдань. Аналіз наукових джерел свідчить, що у працях провідних учених [2, 3] організаторські та комунікативні здібності розглядаються як ключові професійно-педагогічні якості вчителя фізичної культури, що забезпечують ефективне управління освітнім процесом та оптимізацію педагогічної взаємодії. Комунікативна складова професійної компетентності охоплює здатність до конструктивної та продуктивної взаємодії з учнями й колегами, формування мотиваційного середовища, надання педагогічної підтримки, попередження й розв'язання конфліктних ситуацій, що є необхідною умовою успішної професійної діяльності педагога фізичної культури.

Організаторська складова професійної компетентності передбачає здатність до ефективного планування професійної діяльності, управління навчальною групою, прийняття обґрунтованих рішень у нестандартних і проблемних ситуаціях, а також володіння навичками тайм-менеджменту. Проблема організованості як важливої умови самовиховання особистості, її самовдосконалення та саморозвитку знайшла відображення у працях [4, 5]. Результати наукових досліджень свідчать, що високий рівень сформованості організаційних умінь у студентів позитивно впливає на ефективність навчальної діяльності, зокрема на здатність до самоконтролю, планування та саморегуляції.

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує, що організаторські та комунікативні уміння студентів як необхідні складові професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури дотепер не стали предметом цілеспрямованого й комплексного наукового дослідження. У зв'язку з цим актуалізується необхідність цілеспрямованого дослідження вивчення питання організаційних та комунікативних умінь студентів у процесі професійної підготовки, зокрема майбутніх учителів фізичної культури.

Мета дослідження полягала у визначенні рівня комунікативно-організаторських умінь здобувачів вищої освіти спеціальності «Середня освіта» (Фізична культура).

Матеріали і методи дослідження. У дослідженні брали участь здобувачі вищої освіти спеціальності Середня освіта (Фізична культура) Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського. Нами залучено до опитування 97 студентів 4-го року навчання бакалаврського рівня. Проведено анкетування для визначення рівня комунікативних та організаторських умінь особистості (за методикою Б. Федоришина).

У роботі використано такі методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення емпіричних даних, соціологічні (опитування) та методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. У сучасних умовах модернізації вищої освіти особливої актуальності набуває проблема формування організаційних умінь здобувачів вищої освіти як важливої складової їхньої професійної готовності. Аналіз отриманих результатів засвідчив недостатній рівень сформованості комунікативних умінь у значної частини студентів. Так, майже половина респондентів (47 %) характеризується низьким рівнем комунікативності, що свідчить про наявність труднощів у процесі міжособистісної взаємодії, налагодження професійних контактів та організації ефективної комунікації в освітньому й професійному середовищі. У 33,7 % студентів виявлено середній рівень розвитку комунікативних умінь, що характеризується частковою сформованістю навичок спілкування та здатністю до взаємодії за наявності відповідних умов. Водночас високий рівень комунікативності зафіксовано лише у п’ятої частини респондентів (19,3 %), що свідчить про невелику кількість студентів, які володіють розвиненими навичками ефективної

комунікації, аргументованого висловлення власної думки та організації конструктивної взаємодії.

Аналіз результатів опитування щодо рівня сформованості організаторських здібностей засвідчив, що у більшості студентів вони розвинені недостатньо. Зокрема, високий рівень організаційних умінь виявлено лише у 13,2 % респондентів, що свідчить про обмежену кількість студентів, здатних ефективно планувати, координувати та організовувати діяльність. У 39,3 % опитаних зафіксовано середній рівень розвитку організаторських здібностей, який характеризується наявністю окремих навичок організації діяльності, проте потребує подальшого вдосконалення. Водночас найбільша частка студентів (43,7 %) має низький рівень організаційних умінь, що може ускладнювати процес планування, прийняття управлінських рішень та ефективної взаємодії в колективі.

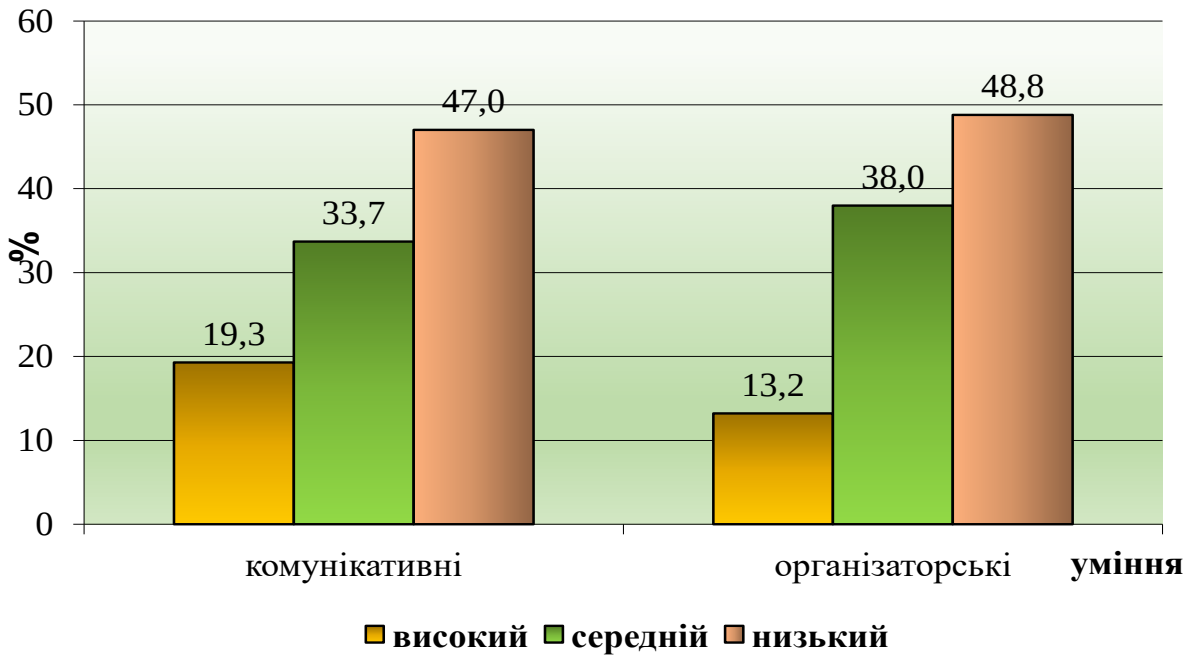

Рис. 1 Рівень комунікативних та організаторських умінь здобувачів вищої освіти

Отримані результати вказують на необхідність цілеспрямованого формування та розвитку комунікативно-організаторських умінь у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. Зокрема шляхом залучення студентів до різних форм колективної діяльності, проєктної роботи та практичних завдань, спрямованих на розвиток організаційно-управлінських умінь.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать про недостатній рівень сформованості комунікативно-організаторських умінь у значної частини студентів, що готуються до професійної діяльності вчителя фізичної культури. Встановлено, що лише незначна частка респондентів характеризується високим рівнем розвитку зазначених умінь, тоді як переважна більшість має середній або низький рівень їх сформованості. Це може негативно впливати на ефективність професійної діяльності майбутнього вчителя, оскільки комунікативні та організаторські вміння є важливою складовою педагогічної майстерності, що забезпечує налагодження продуктивної взаємодії з учнями, організацію навчально-тренувального процесу, управління діяльністю учнівського колективу та створення сприятливого освітнього середовища.

Перспективи подальших досліджень полягатимуть у розробці технології формування комунікативно-організаторських умінь для здобувачів вищої освіти спеціальності «Середня освіта» (Фізична культура).

Список використаних джерел

1. Каплінський В. В., Дамзін О. В. Загальнопедагогічні компоненти особистісно-професійного становлення фахівців з фізичного виховання та формування відповідального ставлення до їх набуття (кін. XX – поч. XXI ст.). Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»). № 1(7). С. 481-493. https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-1(7)-480-491

2. Лахтадир О. В. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Автореф. на здобуття канд наук з психолог наук. Спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія, Національна Академія педагогічних наук України інститут психології імені Г.С. Костюка. 2017. 20 с.

3. Терещенко В. А., Володченко М. А. Організованість як риса особистості студента та її формування. *Зб. наук. пр. Проблеми сучасної психології. КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*. К., 2011. Вип. 13. С. 506 – 513.

4. Пристинський Т.М., Пристинська В.М. Освітні практики та технології у фізичній культурі і спорті в умовах сучасних викликів. Монографія; *Слов'янськ. ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет"*, 2025. 810 с.

5. Шинкарьов С.І., Шинкарьова О.Д., Брусак О.М. Формування професійної майстерності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2024. №4 (363). С. 34-40. URI: http://hdl.handle.net/123456789/12052

УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ СПОРТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Молотков В.Є. здобувач вищої освіти II (магістерського) рівня

Леонов Я.В. професор, доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та правового регулювання спортивної діяльності

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *Досліджено структуру ресурсного забезпечення спортивних організацій в умовах нестабільності з використанням індексу концентрації Герфіндаля–Гіршмана (HHI). Проведено порівняльний аналіз на трьох рівнях – загальноєвропейському, загальноукраїнському та регіональному (м. Харків) та встановлено суттєву диференціацію структурної вразливості організацій. Обґрунтовано концептуальну модель адаптивного управління ресурсним забезпеченням, що базується на принципах диверсифікації та стратегічної гнучкості.*

Ключові слова: *ресурсне забезпечення, спортивна організація, диверсифікація, фінансова стійкість, індекс концентрації, нестабільність.*

Вступ. Глобальна спортивна економіка досягла $2,3 трлн у 2026 році і, за прогнозами WEF, продовжуватиме зростати [1]. Водночас це зростання є структурно нерівномірним: значна частина доходів концентрується у вузькому колі елітних організацій, тоді як більшість регіональних і малих організацій залишаються у залежності від єдиного джерела фінансування. Навіть у найрозвиненішому сегменті – європейському клубному футболі (725 топ-дивізіонних клубів, €28,6 млрд. доходів [2]) – понад 47% клубів є збитковими до оподаткування, що свідчить про системний характер фінансових ризиків. В умовах збройного конфлікту ця проблема загострюється: позабюджетне фінансування фізичної культури і спорту в Україні скоротилось на 96,3% у 2013–2023 роках [7], а харківські організації

позбавлені матчевих доходів унаслідок функціонування в умовах прифронтового міста.

У теорії стратегічного управління диверсифікація ресурсів досліджується в межах ресурсно-орієнтованого підходу та теорії динамічних здатностей. Teece, Pisano та Shuen (1997) визначають здатність організації до перебудови ресурсної бази у відповідь на зовнішні шоки – як ключовий чинник стратегічної адаптації [3]. У дослідженнях спортивного менеджменту доведено, що диверсифікація джерел доходів знижує фінансову вразливість спортивних організацій [5]. Вітчизняні дослідження акцентують на необхідності переходу до гнучких багатоканальних моделей ресурсного забезпечення в умовах трансформації ринкового середовища [4, 6].

Разом із тим у наявних дослідженнях відсутнє кількісне порівняльне оцінювання концентрації ресурсного забезпечення на загальноєвропейському, національному та регіональному рівнях. Зокрема, індекс Герфіндаля–Гіршмана не застосовувався для аналізу структури фінансування спортивних організацій в умовах збройного конфлікту, а регіональний кейс Харкова не розглядався як специфічний приклад поєднання структурних і кризових чинників концентрації. Усунення зазначених прогалин визначає наукову новизну даного дослідження.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є порівняльний аналіз структури ресурсного забезпечення спортивних організацій (на прикладі футбольних клубів як найбільш прозорого у фінансовій звітності сегмента комерційного спорту) на трьох рівнях та обґрунтування концептуальних засад адаптивного управління ресурсами в умовах нестабільності.

Завдання дослідження: (1) систематизувати теоретичні підходи до управління ресурсним забезпеченням; (2) проаналізувати структуру фінансових ресурсів на трьох рівнях; (3) кількісно оцінити концентрацію

ресурсів за допомогою HHI; (4) обґрунтувати модель адаптивного управління.

Матеріал і методи дослідження. Для кількісної оцінки концентрації ресурсів застосовано індекс Герфіндаля–Гіршмана ($HHI = \Sigma(s_i)^2$, де s_i - частка і-го джерела фінансування). Інтерпретація: HHI < 0,15 — низька концентрація; 0,15–0,25 – помірна; > 0,25 – висока. HHI використовується як базовий індикатор структурної вразливості, а не як безпосередня міра фінансової стійкості: організація може зберігати стійкість при високому HHI, якщо домінуюче джерело є надійним і довгостроковим [5]. Індекс розраховано за п'ятьма каналами в обох таблицях, що забезпечує методологічну узгодженість.

Порівняльний аналіз проведено на трьох рівнях: (1) ЄС – реальні агреговані дані 725 топ-дивізіонних клубів (UEFA ECFIL 2026, 2025 ф.р.) [2]; (2) Україна (УПЛ) – аналітичні оцінки на основі відкритих джерел, що відображають типові структурні співвідношення [7]; (3) Харків – аналітичні оцінки щодо ФК «Металіст 1925», скориговані з урахуванням воєнного стану. Дані по Україні та Харкову є аналітично реконструйованими і мають індикативний характер через відсутність уніфікованої публічної звітності, що є методологічним обмеженням дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. Фінансові ресурси спортивних організацій формуються за п'ятьма основними каналами: кошти власника/інвестора, доходи від мовлення, спонсорські надходження, комерційна діяльність та трансферні доходи. У межах дослідження структура цих каналів розглядається як емпіричний прояв адаптивної здатності організації: диверсифікованість джерел відображає здатність до перебудови ресурсної бази у відповідь на зовнішні шоки [3].

Таблиця 1

Порівняльна структура ресурсного забезпечення спортивних організацій (футбольні клуби, 2025 р.)

Показник / Джерело фінансування	ЄС — топ-дивізіони (UEFA ECFIL, 2025 ф.р.)	Україна (УПЛ) (аналіт. оцінка, 2025)	Харків (аналіт. оцінка, 2025)
Власник / інституційний інвестор	14%	~75–80%	~85–90%
Доходи від мовлення / медіаправа	33%	~8–10%	~2–3%
Спонсорські надходження	22%	~10–12%	~7–9%
Комерційна діяльність (квитки, мерч, ліцензії)	20%	~4–6%	~1–2%
Трансфери та інші надходження	11%	~3–5%	~1–2%
Коеф. концентрації HHI (розрах.)	***≈ 0,24***	***≈ 0,62***	***≈ 0,76***

Примітка. Дані по ЄС — реальні агреговані показники 725 топ-дивізіонних клубів (UEFA ECFIL 2026, 2025 ф.р.) [2]. Дані по Україні та Харкову є аналітичними оцінками на основі відкритих джерел і мають індикативний характер, відображаючи типові структурні співвідношення [7]. Для Харкова враховано відсутність матчевих і квиткових доходів унаслідок воєнного стану. HHI = $\Sigma(s_i)^2$ за п'ятьма каналами; HHI > 0,25 свідчить про високу концентрацію.

Порівняльний аналіз (табл. 1) виявляє принципову відмінність між трьома рівнями. На рівні ЄС реалізується диверсифікована модель (HHI ≈ 0,24, помірна концентрація): жодне джерело не перевищує 33%, а доходи від мовлення та комерційна діяльність разом формують ~53% - результат десятиліть розвитку комерційної інфраструктури [2]. В Україні домінує висококонцентрована модель: частка власника/інвестора ~75–80%, HHI ≈ 0,62, що свідчить про значну структурну залежність від єдиного джерела [4]. Для Харкова концентрація є ще більш вираженою (HHI ≈ 0,76) – наслідок суперпозиції загальноукраїнської структурної залежності та воєнного шоку, що практично усунув матчеві доходи. Харківський кейс є прикладом граничної концентрації в умовах кризи, а не стандартним регіональним профілем. Слід підкреслити: висока концентрація не детермінує автоматично

фінансову кризу, проте суттєво підвищує вразливість організації у разі нестабільності домінуючого джерела [5].

Таблиця 2

Динаміка структури ресурсного забезпечення спортивних організацій України (аналітична оцінка, 2022–2026 рр.)

Рік	Власник / інвестор (%)	Мовлення (%)	Спонсори (%)	Комерційна діяльність (%)	Трансфери (%)	HHI (розрах.)
2022	85	5	8	2	0	≈ 0,73
2023	82	6	9	4	1	≈ 0,69
2024	78	7	11	6	2	≈ 0,63
2025	75	8	13	8	3	≈ 0,59
2026	70	9	15	10	4	≈ 0,53

Примітка. Таблиця відображає аналітично реконструйовану типову траєкторію змін на основі відкритих джерел [1, 2, 4], а не спостережуваний статистичний ряд. HHI розраховано за тими самими п'ятьма каналами, що й у таблиці 1 (методологічна узгодженість). Для 2022 р.: $0{,}85^2 + 0{,}05^2 + 0{,}08^2 + 0{,}02^2 + 0{,}00^2 \approx 0{,}73$; для 2026 р.: $0{,}70^2 + 0{,}09^2 + 0{,}15^2 + 0{,}10^2 + 0{,}04^2 \approx 0{,}53$.

Динаміка (табл. 2) відображає поступову диверсифікацію: частка власника знизилась з 85% (2022) до 70% (2026), спонсорські надходження зросли з 8% до 15%, комерційні – з 2% до 10%. HHI знизився з ≈0,73 до ≈0,53, проте залишається більш ніж удвічі вищим за загальноєвропейський показник. Ключовим структурним обмеженням залишається відсутність конкурентного медіаринку: доходи від мовлення в УПЛ структурно незначні порівняно з провідними лігами Європи, а позабюджетне фінансування галузі скоротилось критично.

На основі результатів пропонується концептуальна модель адаптивного управління ресурсним забезпеченням, що включає чотири взаємопов'язані складові: (1) структурне планування – цілеспрямоване зниження HHI, де поріг 0,25 є аналітичним орієнтиром, а не жорстким нормативом, оскільки досяжний рівень диверсифікації залежить від масштабу організації та умов функціонування [4, 5]; (2) мережеве партнерство – розширення кількості й географії партнерів, включно з міжнародними донорами; (3) цифрова

комерціалізація – розвиток доходів від стримінгу та ліцензування, що не залежать від фізичної присутності аудиторії; (4) інституційна гнучкість – механізми оперативного перерозподілу ресурсів і моніторингу структурних ризиків.

Висновки. Проведений порівняльний аналіз структури ресурсного забезпечення спортивних організацій із застосуванням індексу HHI дозволяє сформулювати такі висновки. По-перше, між досліджуваними рівнями існує принципова диференціація структурних профілів ресурсного забезпечення: загальноєвропейська модель характеризується помірним рівнем концентрації (HHI ≈ 0,24) і, відповідно, нижчою структурною вразливістю, тоді як загальноукраїнська (HHI ≈ 0,62) та харківська (HHI ≈ 0,76) моделі демонструють значно вищу залежність від єдиного домінуючого джерела фінансування, зумовлену якісно відмінними умовами розвитку комерційної та медійної інфраструктури. По-друге, динамічний аналіз для України фіксує поступовий позитивний структурний тренд – зниження HHI з ≈0,73 до ≈0,53 протягом 2022–2026 рр. – що є свідченням початку диверсифікації ресурсної бази, однак не досягає рівня помірної концентрації. По-третє, харківський кейс потребує окремої інтерпретації, оскільки надвисока концентрація є наслідком суперпозиції структурного та воєнного чинників і не може слугувати репрезентативним регіональним орієнтиром. По-четверте, HHI у дослідженні інтерпретується як індикатор структурної вразливості, а не як пряма міра фінансової стійкості; висновки щодо стійкості мають похідний характер і потребують верифікації на первинних даних.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження доцільно спрямувати на формування верифікованої емпіричної бази фінансових даних вітчизняних спортивних організацій, розробку багатофакторних моделей фінансової стійкості, що виходять за межі HHI та охоплюють показники грошових потоків, боргового навантаження та

апробацію запропонованої концептуальної моделі адаптивного управління на первинних даних організацій в умовах післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. World Economic Forum ; Oliver Wyman. Sports for People and Planet : WEF Insight Report. Geneva : WEF, 2026. 68 p. URL: https://www.weforum.org/publications/sports-for-people-and-planet/ (дата звернення: 20.03.2026).

2. UEFA. European Club Finance and Investment Landscape 2026. Nyon : UEFA, 2026. URL: https://ecfil.uefa.com/ (дата звернення: 20.03.2026).

3. Teece D. J., Pisano G., Shuen A. Dynamic capabilities and strategic management. Strategic Management Journal. 1997. Vol. 18, No. 7. P. 509–533. DOI: https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-0266(199708)18:7<509::AID-SMJ882>3.0.CO;2-Z

4. Leonov Ya. V. et al. Science and Education as the Basis for the Modernization of the World Order: Economics and Trade; Management and Marketing; Tourism and Recreation, CHAPTER 8: collective monograph. 243 p. URL: View of No. sge45-03 (2025): Science and education as the basis for the modernization of the world order '2025

5. Wicker P., Breuer C. Exploring the financial situation of sports clubs: The role of revenue diversification. Sport Management Review. 2014. Vol. 17, No. 3. P. 257–268. DOI: https://doi.org/10.1016/j.smr.2013.06.001

6. Харчук Т. О., Вареник О. І., Хіленко О. І. Актуальні проблеми фінансування розвитку фізичної культури і спорту в Україні. Вісник Університету «Україна». 2023. № 3. С. 177–182. DOI: https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-3-26

7. Deloitte Sports Business Group. Annual Review of Football Finance 2025. 34th ed. London : Deloitte, 2025. URL: https://www.deloitte.com/uk/en/services/consulting/research/annual-review-of-football-finance-europe.html (дата звернення: 20.03.2026).

УДК: 349.6:796(477)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ

Стадник С.О. доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри олімпійського та професійного спорту

Окунь Д.О. доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри олімпійського та професійного спорту

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У статті здійснено аналіз сучасного стану нормативно-правового забезпечення сфери фізичної культури і спорту в Україні. Виявлено ключові проблеми правового регулювання, зокрема неузгодженість законодавчих актів, відсутність дієвих механізмів реалізації нормативно-правових норм, недосконалість регулювання спортивної інфраструктури та статусу суб'єктів спортивної діяльності. Запропоновано конкретні шляхи вдосконалення законодавства.*

Ключові слова: *нормативно-правове забезпечення, фізична культура, спорт, законодавство України, правове регулювання, реформування.*

Вступ. Сфера фізичної культури і спорту є невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку будь-якої держави. В Україні ця сфера набуває особливого значення в умовах воєнного стану, адже спорт виконує не лише оздоровчу, а й психологічну, соціально-інтегруючу та патріотичну функції. Упродовж тривалого часу основою правового регулювання залишався Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (1994 р.) [2], який, однак, не зважаючи на його нову редакцію від 17.11.2009 року, не зовсім відповідає сучасним викликам та європейським стандартам. Міністерством молоді та спорту України у 2026 році було запропоновано проєкт закону України «Про спорт», який має на меті докорінно змінити підходи до управління галуззю. Проведений нами аналіз останніх публікацій [1; 3; 5]

свідчить про фрагментарність наукових розвідок у цій сфері. На нашу думку, невирішеним залишається питання комплексного аналізу нового законодавства та розробки практичних рекомендацій щодо його вдосконалення.

Мета дослідження – проаналізувати сучасний стан нормативно-правового забезпечення фізичної культури і спорту в Україні, виявити основні проблеми правового регулювання та запропонувати шляхи їх вирішення.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати ключові зміни, внесені новим проєктом закону «Про спорт».

2. Визначити проблемні аспекти та неузгодженості нормативно-правової бази.

3. Розробити пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення.

Матеріал і методи дослідження. У ході нашого дослідження було використано метод аналізу документів, системний аналіз, організаційний аналіз, метод узагальнення та прогнозування.

Результати дослідження та їх обговорення. Проведений аналіз законодавства, що регулює діяльність у сфері фізичної культури і спорту, дозволив визначити сучасний стан та виявити ключові зміни.

Система нормативно-правового забезпечення фізичної культури і спорту в Україні включає: Конституцію України, міжнародні договори, закон України «Про фізичну культуру і спорт», проєкт закону України «Про спорт», підзаконні акти (Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2030 року, Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року, постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства молоді та спорту України).

Проведений аналіз проєкту закону України «Про спорт» дозволив з'ясувати його основні новації. По-перше, закон запроваджує чітке визначення базових термінів: «дитячий спорт», «професійний спорт», «аматорський спорт», «адаптивний спорт», «автономія спорту», «система "Цифровий спорт"», чого немає у діючому законі України «Про фізичну культуру і спорт». На наш погляд, це усуває багаторічну проблему неоднозначного тлумачення ключових понять та розширює сферу діяльності фізкультурно-спортивних організацій.

По-друге, у проєкті закону поняття «фізична культура» не трактується як окрема категорія, натомість це поняття ототожнюється з поняттям «фізичне виховання», яке інтегрується в систему дитячого спорту. На нашу думку, такий підхід не є вірним, адже фізичне виховання, згідно з діючим законом України «Про фізичну культуру та спорт» [2] та відповідно до теоретичних положень, викладених провідними фахівцями [4; 8], є значно вужчим поняттям, ніж поняття «фізична культура» і є її напрямом.

По-третє, створено рівні конкурентні умови для державних, комунальних та приватних спортивних клубів щодо доступу до спортивної інфраструктури.

По-четверте, гарантовано автономію спорту з мінімальним втручанням держави, що відповідає принципам Європейської культурної конвенції.

По-п'яте, передбачено цифровізацію спорту через систему «Цифровий спорт» (облік спортивних споруд, заходів, спортсменів, тренерів) та створення Національної платформи доброчесності спорту. На нашу думку, створення єдиної інформаційної платформи галузі, автоматизація процесів управління та зміцнення партнерства між державним і громадським сектором є основними організаційними резервами на шляху до удосконалення організаційного та інформаційного забезпечення сфери фізичної культури і спорту.

Однак, поряд із позитивними змінами, аналіз нормативно-правових документів, які регулюють діяльність у сфері фізичної культури та спорту, виявив низку проблем.

Перша проблема – це неузгодженість. Проєкт закону України «Про спорт» не корелює з Бюджетним кодексом України (щодо механізмів фінансування недержавних спортивних клубів), Земельним кодексом України (щодо надання земельних ділянок під спортивні об'єкти), Трудовим кодексом України (щодо особливостей праці спортсменів та тренерів).

Друга проблема: відсутність дієвих механізмів реалізації. Більшість норм закону мають декларативний характер. Наприклад, положення про доступ клубів до інфраструктури не підкріплене процедурою отримання такого доступу, критеріями черговості чи механізмом оскарження відмови.

Третя проблема: статус суб'єктів спортивної діяльності. Закон не врегульовує статус спортивних агентів, промоутерів, волонтерів у спорті. Відсутні вимоги до їх кваліфікації, відповідальність за порушення прав спортсменів, механізми контролю за їх діяльністю.

Четверта проблема: відсутність спеціального правового режиму воєнного стану. Чинне законодавство не передбачає особливостей проведення змагань, переміщення спортсменів, страхування воєнних ризиків, захисту спортивної інфраструктури в умовах війни.

П'ята проблема: корупційні ризики. Автономія спорту без належних механізмів контролю створює ризики зловживань з боку спортивних федерацій (непрозоре розподілення фінансування, маніпулювання результатами змагань тощо).

На основі проведеного аналізу нами розроблено та обґрунтовано шляхи вдосконалення нормативно-правового забезпечення (табл. 1).

Таблиця 1

Пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення сфери фізичної культури та спорту в Україні

№ з/п	Проблема	Пропозиція	Очікуваний результат
1	Неузгодженість із суміжним законодавством	1. Внесення змін до Бюджетного, Земельного та Трудового кодексів України. 2. Імплементація положень Міжнародної конвенції ЮНЕСКО проти допінгу в спорті та Кодексу WADA у національне законодавство.	Узгоджена система законодавства
2	Відсутність механізмів реалізації	1. Розробка підзаконних актів: «Порядку доступу до інфраструктури», «Положення про акредитацію федерацій». 2. Розробка та ухвалення Державної цільової програми розвитку спорту на 2026–2030 роки з чіткими індикаторами ефективності.	Дієвість норм закону
3	Неврегульованість статусу агентів, промоутерів, волонтерів	1. Внесення змін до проєкту закону «Про спорт» щодо визначення статусу, вимог та відповідальності. 2. Створення єдиного реєстру спортивних організацій, клубів, спортсменів та тренерів у межах системи «Цифровий спорт» з обов'язковим публічним доступом до неконфіденційної інформації.	Прозора діяльність суб'єктів
4	Відсутність правового режиму воєнного стану	1.Розробка проєкту закону «Про спорт в умовах воєнного стану».	Адаптація спорту до кризових умов
5	Корупційні ризики	1. Запровадження обов'язкового аудиту діяльності федерацій, створення громадських наглядових рад. 2. Запровадження обов'язкової антикорупційної експертизи всіх нормативно-правових актів у сфері спорту на етапі їх підготовки.	Прозорість та доброчесність

Висновки. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення фізичної культури і спорту в Україні характеризується переходом до європейських стандартів. Водночас виявлено низку системних проблем: неузгодженість із суміжним законодавством, відсутність дієвих механізмів реалізації норм, недостатнє регулювання спортивної інфраструктури та статусу суб'єктів спортивної діяльності, відсутність спеціального правового режиму воєнного стану, корупційні ризики. Запропоновані шляхи вдосконалення (внесення змін до кодексів, розробка підзаконних актів, ухвалення нових законів, цифровізація, антикорупційні механізми) дозволять створити цілісну, прозору та ефективну правову систему розвитку спорту в Україні.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з проведенням порівняльно-правового аналізу законодавства про фізичну культуру і спорт України та країн Європейського Союзу (Польщі, Німеччини, Франції) з метою гармонізації національного законодавства до вимог ЄС у рамках євроінтеграційного курсу України.

Список використаних джерел

1. Гасюк І.Л. Державне управління фізичною культурою та спортом: стан та перспективи розвитку: монографія. Харків, 2011. 432 с.

2. Закон України «Про фізичну культуру і спорт»: офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text

3. Кривенко М. Новий закон «Про спорт»: що змінюється? Інтерфакс-Україна. 2026. 6 березня. Режим доступу: https://interfax.com.ua/news/blog/1149768.html

4. Круцевич Т. Ю., Воробйов М. І., Безверхня Г. В. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді : навчальний посібник. Київ : Олімпійська література, 2011. 224 с.

5. Приходько В.В. Формування сучасної системи підготовки спортсменів: монографія. Дніпро: Інновація, 2019. 327 с.

6. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року: офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#Text

7. Стадник С.О. Ресурсне забезпечення сфери фізичної культури і спорту в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. 2026. №3(202). С. 133-138. https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2026.03(202).27

8. Худолій О. М. Загальні основи теорії та методики фізичного виховання : навч. посібник. Харків : ОВС, 2007. С. 396–406.

УДК 796.062:355.01(477)

УПРАВЛІННЯ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ І СПОРТОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Чеховська Л.Я. доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор

Жданова О.М. кандидат педагогічних наук, професор

Турка Р.О. кандидат наук зфізичного виховання та спорту, доцент

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського (Львів, Україна)

Анотація. *У роботі досліджено особливості трансформації системи управління фізичною культурою і спортом в Україні під впливом викликів воєнного стану. Проаналізовано зміни в нормативно-правовій базі, механізми адаптації спортивної інфраструктури до безпекових вимог та пріоритетні напрями бюджетного фінансування галузі. Окрему увагу приділено ролі спорту в системі фізичної реабілітації ветеранів війни та реалізації стратегії спортивної дипломатії на міжнародній арені.*

Ключові слова: *фізична культура і спорт, державне управління, воєнний стан.*

Вступ. Сфера фізичної культури і спорту в період війни в Україні зазнала докорінних змін, перейшовши від моделі сталого розвитку до моделі кризового менеджменту та адаптивної мобілізації ресурсів. Головним напрямом державної політики сьогодення стало поєднання підготовки елітних спортсменів (як засобу «спортивної дипломатії») з фізичною реабілітацією військових та інтеграцією спорту в систему національної безпеки. Останнє недостатньо вивчене і висвітлено в науковій літературі.

Мета дослідження – проаналізувати управління фізичною культурою і спортом в умовах воєнного стану України.

Методи дослідження: теоретичного рівня: аналіз та синтез; системний та структурно-функціональний аналіз; методи дослідження емпіричного рівня: документальний метод.

Результати дослідження та їх обговорення. Міністерство молоді та спорту України як основний орган спеціальної компетенції працює у тісній взаємодії з військовими адміністраціями та територіальними громадами. Аналізуючи закони [2,3], встановлено, що основними законодавчими акцентами 2025–2026 років стали:

- внесення змін щодо спорту ветеранів війни (червень 2025 р.), що закріпило статус ветеранського спорту як окремого пріоритетного напряму;
- прийняття закону (грудень 2025 р.), що регулює науковий супровід підготовки національних збірних, що критично важливо в умовах обмеженого доступу до традиційних тренувальних баз.
- управління заходами здійснюється через жорстку фільтрацію змагань за безпековим критерієм. Проведення змагань дозволяється лише в регіонах з наявною мережею укриттів;
- спортивні зали сьогодні використовуються як «Пункти незламності» або місця проживання ВПО, що створює нові виклики для менеджерів: як поєднувати тренувальний процес із гуманітарними потребами.

В умовах воєнного стану акценти змістилися з масового розважального спорту на прикладні та реабілітаційні функції:

- військово-прикладна підготовка: збільшення частки видів спорту, що мають значення для обороноздатності (стрільба, дрони, орієнтування, єдиноборства);
- спорт для ветеранів та осіб з інвалідністю: розвиток мережі центрів «Інваспорт» та масштабування проектів на кшталт «Ігор Нескорених». У 2026 році на цей напрям виділено значні ресурси в межах програми «активні парки»;

- спортивна медицина та реабілітація: створення умов для відновлення поранених через засоби фізичної культури, що інтегровано в загальну систему медичної допомоги.

Незважаючи на те, що левова частка бюджету країни спрямовується на оборону (понад 27% ВВП у 2026 році), галузь спорту продовжує отримувати державну підтримку як чинник стійкості нації (табл1.)

Таблиця 1

Видатки фінансів на 2026 рік

Стаття видатків (проєкт бюджету-2026)	Сума (млрд грн)
Спорт вищих досягнень (збірні, Олімпіада)	5,012
Масовий спорт	0,648
Спортивна медицина, освіта та наука	0,865
Загальний обсяг (разом із молодіжною політикою)	~6,8

Примітка: *оскільки бюджетний процес в умовах війни є динамічним і залежить від обсягів зовнішньої допомоги та поточної безпекової ситуації, ці показники є прогнозними (плановими). Реальне виконання бюджету може коригуватися рішеннями Кабінету Міністрів України протягом фінансового року.*

В умовах постійних руйнувань об'єктів спортивної інфраструктури (стадіони, басейни, зали) управління фокусується на:

- інвентаризації пошкоджень**:** використання цифрових платформ для фіксації збитків з метою подальшої репарації;
- діджиталізації: впровадження цифрових сервісів для управління спортивними закладами, що дозволяє оптимізувати витрати та вести облік кадрового потенціалу.
- спортивних класах: створення спеціалізованих класів у школах для збереження спортивного резерву серед молоді, яка залишилася в Україні.

Управління на міжнародному рівні спрямоване на:

1. бойкот представників країн-агресорів у міжнародних федераціях;
2. залучення грантів: пошук іноземних інвестицій для відбудови зруйнованих об'єктів (наприклад, за підтримки МОК або урядів країн-партнерів);

3. тренувальні центри за кордоном: координація перебування провідних атлетів на іноземних базах за рахунок приймаючих сторін.

Висновок. Сучасна модель управління фізичною культурою в Україні - це модель резильєнтності. Вона базується на децентралізації (громади самостійно визначають безпекові можливості), цифровізації процесів та фокусі на людському капіталі (ветерани, молодь, елітні атлети). Головним викликом залишається дефіцит кваліфікованих кадрів через міграцію та мобілізацію, що потребує нових підходів до професійної підготовки фахівців у галузі фізичної культури та спорту.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні статистичних даних щодо сучасного стану спортивної інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Жданова О., Чеховська Л. Основи управління сферою фізичної культури і спорту: навч. посіб. Львів: ЛДУФК, 2017. 244 с.

2.Про Державний бюджет України на 2026 рік : Закон України від 04 груд. 2025 р. № 4500-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2026. № 1. Ст. 1.

3. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24 груд. 1993 р. № 3808-XII : станом на 1 січ. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12 (дата звернення: 07.04.2026).

МЕНЕДЖМЕНТ ТА МАРКЕТИНГ У СФЕРІ СПОРТУ

РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ СПОРТИВНИХ ФЕДЕРАЦІЙ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Глайборода К.С. здобувач вищої освіти ІІ (магістерського) рівня

Леонов Я.В. професор, доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та правового регулювання спортивної діяльності

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У статті розглянуто особливості розвитку управлінських процесів спортивних федерацій України в умовах системних трансформацій. Виявлено ключові виклики, що постають перед менеджментом федерацій, та окреслено перспективні напрями їх подолання.*

Ключові слова: *спортивні федерації, управлінські процеси, трансформації, менеджмент, реформування.*

Вступ. Сучасний спорт є динамічною сферою, в якій управлінські процеси постійно зазнають тиску з боку зовнішнього середовища. Спортивні федерації як ключові інституційні суб'єкти організації, координації та розвитку видів спорту одночасно забезпечують нормативне регулювання, проведення змагань, взаємодію з міжнародними організаціями, координацію регіональних осередків і представлення інтересів спортсменів, тренерів та клубів. За таких умов якість управлінських процесів визначає не лише внутрішню ефективність федерації, а й загальний рівень розвитку відповідного виду спорту.

Для України ця проблема набула особливої гостроти внаслідок одночасної дії трьох масштабних трансформаційних чинників. По-перше, повномасштабна війна істотно змінила ресурсні можливості федерацій, територіальну доступність спортивної інфраструктури, кадрову стабільність і логістику проведення змагань. По-друге, євроінтеграційний вектор розвитку вимагає приведення управлінських практик у відповідність до сучасних

стандартів governance, зокрема прозорості, підзвітності та процедурної визначеності. По-третє, цифровізація управління змінює саму логіку адміністрування, комунікації та контролю, роблячи традиційні ієрархічні моделі дедалі менш ефективними.

У такій ситуації спортивні федерації вже не можуть функціонувати лише в межах усталених адміністративних схем. Їхня життєздатність дедалі більше залежить від здатності поєднувати стратегічне планування, організаційну гнучкість, цифрову адаптацію, фінансову стійкість і комунікаційну відкритість. Відповідно, розвиток управлінських процесів у спортивних федераціях слід розглядати не як вузьке завдання внутрішнього адміністрування, а як процес інституційної адаптації до середовища багатовимірної невизначеності.

Попри наявність значної кількості праць у сфері спортивного менеджменту, комплексне дослідження управлінських трансформацій федерацій, яке поєднувало б теоретичний, порівняльний і прикладний рівні аналізу, залишається недостатньо розробленим. Саме цим зумовлена актуальність даного дослідження.

Наукова новизна полягає у систематизації управлінських викликів, що постають перед спортивними федераціями України в умовах одночасної дії воєнних, євроінтеграційних і цифрових трансформацій та у розробці порівняльної характеристики управлінських процесів українських та європейських федерацій і формулюванні практичних рекомендацій на прикладі Федерації баскетболу України.

Мета дослідження полягає у виявленні та систематизації ключових закономірностей розвитку управлінських процесів спортивних федерацій в умовах трансформацій та розробці практичних рекомендацій щодо їх удосконалення.

Матеріал і методи дослідження. У дослідженні використано методи теоретичного аналізу та узагальнення наукової літератури, системного

підходу, порівняльного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду, а також нормативно-правового аналізу чинного законодавства України у сфері фізичної культури і спорту. Така методологічна комбінація зумовлена складністю об'єкта дослідження, оскільки управлінські процеси спортивних федерацій формуються на перетині державного регулювання, громадського управління, стратегічного менеджменту, фінансової політики та інституційної взаємодії.

Системний підхід дозволив розглядати федерацію не як ізольовану організацію, а як елемент ширшого середовища, де постійно взаємодіють зовнішні та внутрішні чинники. Порівняльний аналіз застосовано для зіставлення українських і європейських моделей управління, а нормативно-правовий – для співвіднесення фактичних практик із задекларованими пріоритетами державної політики.

Емпіричну базу дослідження становлять офіційні документи Федерації баскетболу України [4], матеріали Міністерства молоді та спорту України [5], Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року [6], а також міжнародні й вітчизняні наукові праці з управління спортивними організаціями [1; 2; 3; 7]. Кейс Федерації баскетболу України використовується як репрезентативний приклад, що дає змогу виявити типові управлінські суперечності в умовах трансформацій.

Результати дослідження та їх обговорення. Управлінські процеси у спортивних федераціях є специфічним різновидом організаційного менеджменту, який поєднує риси громадського управління, державного регулювання та корпоративного менеджменту. Саме ця гібридна природа визначає підвищену складність їхньої управлінської архітектури. На відміну від комерційних організацій, спортивна федерація працює одночасно в кількох логіках: спортивній, соціальній, фінансовій, репутаційній та інституційній. Відтак ефективність її управління не може оцінюватися лише за фінансовим результатом або швидкістю прийняття рішень; вона пов'язана

насамперед зі здатністю збалансувати множинні цілі та зберегти внутрішню керованість.

У цьому контексті обґрунтованою є позиція Leonov Ya. V. та співавторів, які підкреслюють, що модернізація управлінських систем у спортивних та інших організаціях потребує інтеграції економічних інструментів, маркетингових механізмів і менеджменту знань, а ефективність спортивного менеджменту прямо корелює з рівнем розвитку інституційних структур [1]. Це дозволяє розглядати сучасні труднощі українських федерацій не як суто кадрові чи фінансові збої, а як прояви більш глибокої інституційної незавершеності управлінських моделей.

Разом із тим внутрішня організація федерацій визначається не сама по собі, а в межах зовнішнього трансформаційного контексту. В українських умовах цей контекст поєднує воєнний, цифровий і євроінтеграційний виміри. Війна радикально змінила ресурсне середовище спортивної сфери: частина інфраструктури втрачена або недоступна, кадровий склад дестабілізований, а календарне планування стало значно ризикованішим. За даними Міністерства молоді та спорту України, у 2022–2025 роках бюджетне фінансування галузі скоротилося більш ніж на 30 % порівняно з довоєнним рівнем [4, 5]. Це означає, що федерації були змушені одночасно оптимізувати витрати, переглядати пріоритети та шукати альтернативні джерела ресурсного забезпечення.

Цифровізація, своєю чергою, перетворилася з бажаного інструменту модернізації на базову умову організаційної життєздатності. Leonov Y. та ін. доводять, що в умовах невизначеності найефективнішими виявляються креативні механізми управління, засновані на адаптивному плануванні, цифрових інструментах і інноваційній організаційній культурі [2]. Для спортивних федерацій це означає, що цифровізація вже не зводиться до електронного документообігу; вона охоплює реєстри членів, планування змагань, фінансову звітність, аналітику даних і комунікацію зі

стейкхолдерами. Як слушно зауважують Денисова Л. В., Шинкарук О. А. та Лавров В. О., зарубіжний досвід демонструє перехід від фрагментарної інформатизації до інтегрованих цифрових управлінських екосистем [3]. Для українських федерацій це особливо актуально, оскільки більшість із них усе ще перебуває на проміжному етапі між традиційною адміністративною моделлю та системною цифровою трансформацією.

Євроінтеграційний вектор посилює цей тиск, оскільки вимагає не лише оновлення нормативної бази, а й переходу до зрілішої моделі governance, де рішення ухвалюються на основі процедурної чіткості, вимірюваних результатів, підзвітності та внутрішнього контролю. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року прямо визначає цифровізацію, децентралізацію та підвищення автономії федерацій як ключові пріоритети [6]. Проте їх реалізація залежить не лише від формальних приписів, а й від управлінської спроможності самих федерацій.

Порівняння управлінського контексту 2019–2020 років із ситуацією після 2022 року свідчить не просто про зміну умов функціонування, а про перехід до іншої управлінської моделі. Якщо раніше пріоритетами були модернізація організаційної структури, розширення фінансової бази та поступова цифровізація, то зараз центральними стали стійкість, антикризова адаптація та безперервність управління. Ця зміна має кількісне вираження. По-перше, фінансування галузі суттєво скоротилося [4, 5]. По-друге, горизонт планування фактично звузився щонайменше утричі: якщо для федерацій країн ЄС типовими є стратегії на 3–5 років, то для більшості українських федерацій переважає оперативне планування до одного року. По-третє, управлінський розрив між федераціями України та ЄС проявляється одразу за дев’ятьма критеріями — від фінансування і цифровізації до аудиту та антикорупційних механізмів, що свідчить не про локальні недоліки, а про системну асиметрію управлінського розвитку. Отже, нинішні зміни відбулися не лише через війну як зовнішній шок, а й через

поєднання трьох факторів: різкого скорочення ресурсів, зростання вимог до прозорості та прискорення цифрової перебудови управління [3; 5; 6; 7].

Саме в такому середовищі доцільно розглядати Федерацію баскетболу України як репрезентативний кейс. За офіційними даними ФБУ [4], федерація здійснює діяльність в умовах обмеженого державного фінансування, необхідності збереження міжнародного статусу в FIBA та підтримки внутрішніх ліг попри воєнний стан. З 2022 року ФБУ була змушена скорочувати адміністративний штат, переводити частину функцій в онлайн-формат і активніше працювати зі спонсорськими партнерами. Це підтверджує, що управлінська гнучкість і диверсифікація ресурсної бази є вже не перевагами, а умовами виживання.

Водночас адаптація сама по собі не гарантує ефективності. Аналіз діяльності ФБУ засвідчує відсутність формалізованої системи KPI, що ускладнює стратегічне планування, моніторинг результатів і переговори з потенційними інвесторами. Саме ця проблема видається центральною, оскільки породжує вторинні труднощі: непрозорість пріоритетів, слабку доказову базу для обґрунтування управлінських рішень і низьку вимірюваність інституційних результатів.

Для системного виявлення управлінського розриву доцільним є порівняльний аналіз моделей федерацій України та ЄС (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика управлінських процесів спортивних федерацій України та ЄС

Критерій порівняння	Федерації України	Федерації країн ЄС
Тип управлінської логіки	Змішаний державно-громадський	Інституційний, із чітким статутним регулюванням
Структура фінансування	Переважно бюджетне фінансування та спонсорство	Диверсифікована система: гранти, ТВ-права, спонсорство, членські внески
Стратегічне планування	Переважно оперативне, короткострокове	Довгострокове, 3–5 років, із KPI

Цифровізація адміністрування	Часткова, нерівномірна	Системна, на основі єдиних платформ
Фінансова прозорість	Обмежена публічна звітність	Регулярна деталізована звітність
Залучення приватних інвестицій	Переважно через спонсорство	Через PPP-механізми, гранти, інвесторські угоди
Внутрішній аудит і контроль	Відсутній або формальний	Незалежний регулярний аудит
Кадрова компетентність менеджерів	Нерівномірна	Більш стандартизована, з елементами професійної сертифікації
Антикорупційні механізми	Слабко розвинені	Інтегровані у статутні та процедурні документи

Джерело: *складено автором на основі [2; 3; 7].*

Порівняння показує, що управлінський розрив між українськими та європейськими федераціями має системний характер і охоплює технологічний, фінансовий, кадровий та процедурний виміри. При цьому кожен із цих вимірів підсилює інші: слабка цифровізація ускладнює прозорість, відсутність довгострокового планування знижує інвестиційну привабливість, а нерозвинений внутрішній контроль послаблює довіру партнерів.

З огляду на це вдосконалення управлінських процесів спортивних федерацій доцільно пов’язувати з чотирма пріоритетними напрямами. Перший – цифрова трансформація управління, що передбачає створення інтегрованих інформаційних систем, автоматизацію процедур та аналітику даних. Другий – підвищення прозорості через публічну звітність, незалежний аудит і процедури декларування конфліктів інтересів. Третій – розвиток стратегічного менеджменту, зокрема перехід до середньострокового планування та інтеграції ризик-менеджменту. Четвертий – посилення взаємодії зі стейкхолдерами шляхом інституціоналізації участі спортсменів, тренерів, регіональних осередків і бізнес-партнерів у процесах управління.

З цієї логіки випливають і практичні рекомендації для Федерації баскетболу України. Доцільним є впровадження системи KPI щонайменше з

12 показників у чотирьох вимірах: спортивна результативність, фінансова стійкість, організаційна ефективність і розвиток членської бази. Не менш важливим є створення єдиної цифрової платформи управління, перехід до трирічної стратегії з щорічним публічним звітом та запровадження незалежного фінансового аудиту. У сукупності ці кроки дають змогу перейти від реактивного до більш інституційно зрілого управління.

Концептуально управлінські процеси спортивної федерації доцільно розглядати як взаємодію чотирьох функціональних блоків – стратегічного, організаційного, фінансового та комунікаційного, які поєднані наскрізними механізмами цифровізації, адаптивності та прозорості. Такий підхід дозволяє інтегрувати результати аналізу в єдину логіку: стратегічний блок задає напрям розвитку, організаційний забезпечує операційну спроможність, фінансовий – ресурсну стійкість, а комунікаційний – взаємодію зі стейкхолдерами та легітимність рішень. Саме їх узгодженість, а не ізольоване вдосконалення окремих процедур, створює основу для реального оновлення федерацій.

Висновки. За результатами дослідження встановлено, що розвиток управлінських процесів спортивних федерацій в умовах трансформацій є комплексним явищем, сформованим одночасною дією воєнних, цифрових та євроінтеграційних чинників. Це означає, що сучасна спортивна федерація функціонує не в умовах окремих змін, а в режимі накладання кількох трансформаційних контурів, кожен із яких змінює вимоги до управління.

Доведено, що управлінські процеси спортивних федерацій мають гібридну природу, поєднуючи риси громадського управління, державного регулювання та корпоративного менеджменту. Саме ця особливість унеможливлює застосування спрощених управлінських моделей і потребує спеціально адаптованих інструментів стратегічного, фінансового, організаційного та комунікаційного управління.

Аналітичний і порівняльний аналіз показав, що управлінський розрив між українськими та європейськими федераціями є системним. Його проявами є скорочення бюджетного фінансування більш ніж на 30 %, звуження горизонту планування до одного року, фрагментарна цифровізація, недостатня фінансова прозорість, слабкість аудиту та нерівномірна професіоналізація менеджменту. Отже, проблема полягає не в окремих дисфункціях, а в потребі інституційного оновлення всієї управлінської архітектури федерацій.

Кейс Федерації баскетболу України підтвердив, що критичними для стійкості спортивної федерації є не лише спортивні результати, а й наявність формалізованої системи KPI, цифрової інтеграції управлінських процесів і диверсифікованої ресурсної бази. Це дозволяє розглядати ефективну федерацію як інституційно зрілу систему, здатну одночасно забезпечувати спортивну, фінансову та комунікаційну результативність.

Обґрунтовано, що пріоритетними напрямами модернізації управлінських процесів спортивних федерацій України мають стати цифрова трансформація, підвищення прозорості, розвиток стратегічного менеджменту та посилення взаємодії зі стейкхолдерами. Їх практична реалізація потребує не фрагментарних рішень, а цілісної логіки управлінського оновлення.

Отже, подальший розвиток спортивних федерацій України повинен ґрунтуватися на переході до інституційно зрілої моделі управління, яка поєднує стратегічність, вимірюваність результатів, цифрову підтримку процесів, фінансову прозорість і стійку взаємодію зі стейкхолдерами. Саме така модель здатна забезпечити підвищення конкурентоспроможності українських федерацій у європейському спортивному просторі та посилити їхню стійкість в умовах тривалої невизначеності.

Список використаних джерел

1. Leonov Ya. V. et al. Science and Education as the Basis for the Modernization of the World Order: Economics and Trade; Management and Marketing; Tourism and Recreation, CHAPTER 8: collective monograph. 243 p. URL: View of No. sge45-03 (2025): Science and education as the basis for the modernization of the world order '2025 (дата звернення: 21.03.2026)

2. Leonov Y. et al. Creative Mechanisms of Managing Organizational Development in Uncertainty. *Theoretical and Practical Research in Economic Fields*. 2024. Vol. 15, № 4 (32). P. 849–863. DOI: https://doi.org/10.14505/tpref.v15.4(32).05 (дата звернення: 21.03.2026).

3. Денисова Л. В., Шинкарук О. А., Лавров В. О. Зарубіжний досвід організаційно-управлінського забезпечення сфери фізичної культури і спорту в умовах цифрової трансформації. *Sport Science Spectrum*. 2024. № 2. С. 65–73. DOI: https://doi.org/10.32782/spectrum/2024-2-9 URL: https://spectrum.uni-sport.edu.ua/index.php/main/article/view/38 (дата звернення: 01.04.2026).

4. Федерація баскетболу України. Офіційний звіт про діяльність федерації. 2023. URL: https://fbu.ua (дата звернення: 01.04.2026).

5. Міністерство молоді та спорту України. Звіт про стан розвитку фізичної культури і спорту в Україні. 2024. URL: https://mms.gov.ua (дата звернення: 01.04.2026).

6. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року : постанова Кабінету Міністрів України від 04.11.2020 № 1089. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF (дата звернення: 01.04.2026).

7. European Commission. Sport and Physical Activity : Special Eurobarometer 525. Luxembourg : Publications Office of the EU, 2022. 118 p. URL: https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2668 (дата звернення: 01.03.2026).

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ РОЗМЕЖУВАННЯ ІНДУСТРІЇ СПОРТУ ТА СПОРТИВНОЇ ІНДУСТРІЇ В СИСТЕМІ СТВОРЕННЯ ЦІННОСТІ

Леонов Я.В. професор, доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та правового регулювання спортивної діяльності

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *Обґрунтовано функціональне розмежування понять «індустрія спорту» та «спортивна індустрія» на основі логіки системи створення цінності. Встановлено, що їх взаємозамінне вживання зумовлює структурну несумісність результатів досліджень через поєднання суб'єктів різних рівнів формування економічної цінності. Запропоновано критерій, за яким індустрія спорту формує первинний рівень виробництва спортивної цінності, а спортивна індустрія — вторинний рівень її трансформації та монетизації, що забезпечує узгодженість секторального, ринкового та екосистемного підходів.*

Ключові слова: *індустрія спорту, спортивна індустрія, система створення цінності, вартісний ланцюг спорту, економіка спорту, спортивна екосистема.*

Вступ. Традиційно сфера фізичної культури і спорту описується через її складові – масовий спорт, спорт для всіх, професійний спорт, адаптивний спорт, реабілітацію тощо. Такий підхід є необхідним для організації діяльності, однак не повною мірою забезпечує аналітичну точність при дослідженні її економічної природи, оскільки не враховує місце цих видів діяльності у системі створення цінності.

Медіатизація, цифровізація та комерціалізація спорту сформували розгалужену систему економічних відносин, у межах якої безпосереднє виробництво спортивного результату та його подальша комерційна експлуатація утворюють якісно різні рівні створення цінності. Водночас в

аналітичній практиці ці рівні часто описуються через єдині категорії – «індустрія спорту» та «спортивна індустрія», що вживаються як синоніми.

Така невизначеність породжує аналітичну проблему: в одному дослідному контурі поєднуються суб'єкти з різною економічною природою, джерелами вартості та управлінськими логіками. Зокрема, спортивний клуб, що виробляє змагальну подію, і медіаплатформа, яка монетизує аудиторну увагу до неї, виконують принципово різні функції у системі створення цінності. Їх аналіз у межах єдиної категорії ускладнює коректне зіставлення результатів досліджень і деформує логіку управлінських рішень.

Попри значний обсяг досліджень у сфері економіки спорту, спортивного менеджменту та підприємництва, у науковій літературі зберігається структурна невизначеність щодо меж об'єкта дослідження, що проявляється у взаємозамінному використанні понять «індустрія спорту» та «спортивна індустрія». Це має не лише термінологічний, а й аналітичний наслідок: у межах одного понятійного поля поєднуються суб'єкти різних рівнів створення економічної цінності, що реалізують відмінні управлінські логіки. У результаті порівнюються неоднорідні об'єкти, змішуються функції виробництва спортивного результату та його комерційної експлуатації, що призводить до викривлення оцінок економічного внеску спорту, неузгодженості управлінських підходів і суперечливості висновків.

Наявні підходи, як правило, розглядають спорт або як автономний сектор із власним продуктом, або як широку сукупність ринків, пов'язаних зі спортом, однак не пропонують універсального критерію розмежування, що забезпечував би аналітичну узгодженість. За цих умов виникає потреба у формуванні критерію, що ґрунтується не на тематичній пов'язаності зі спортом, а на функціональній ролі спорту у системі створення економічної цінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічного змісту спорту вирішувалося по-різному залежно від підгалузі знань, і ці розходження стосуються не лише масштабу аналізу, а й розуміння механізму створення цінності. У класичних працях з економіки спорту центральним є виробництво спортивного результату як первинного продукту – перший рівень вартісного ланцюга є водночас кінцевим продуктом системи [1]. В межах спортивного менеджменту поняття спортивна індустрія охоплює ширше коло: медійні продукти, спонсорство, ліцензування, мерчандайзинг – ринки, де спортивний результат стає вхідним ресурсом для виробництва похідних продуктів, а цінність утворюється переважно на вторинному рівні через монетизацію аудиторної уваги і брендинг. Отже, ці підходи описують не різні масштаби одного явища, а різне розуміння того, де і як утворюється цінність у спорті.

У сучасних дослідженнях спортивного підприємництва підкреслюється, що спорт функціонує як багаторівнева система створення цінності, в якій змагальна діяльність є центральним, але не єдиним елементом [4, 7]. Нерозв'язаність питання меж спортивної сфери фіксується і в дослідженнях менеджменту спортивної індустрії: різноманіття суб'єктів, що залучаються до аналізу, не супроводжується чітким критерієм їх розмежування за функцією у системі створення цінності [3]. У вітчизняній науці ця тематика розробляється переважно на рівні стратегічного та кластерного аналізу [2], без виходу на проблему категоріальної делімітації. Ця проблема відображає міждисциплінарну складність питання, що лежить на перетині економічної теорії, менеджменту та спортивної політики і потребує окремого концептуального осмислення.

Метою дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування аналітичного розмежування понять «індустрія спорту» та «спортивна індустрія» на основі функціональної ролі спорту у системі створення економічної цінності. Завдання: виявити обмеження взаємозамінного

використання цих понять; запропонувати критерій розмежування рівнів економічної активності на основі логіки вартісного ланцюга; показати аналітичні та прикладні наслідки такого розмежування.

Матеріали і методи дослідження. Дослідження має концептуально-аналітичний характер. Методологічна логіка поєднує порівняльний теоретичний аналіз, логіко-семантичний аналіз категорій та функціональний підхід. Порівняльний аналіз використано для зіставлення підходів, де спорт постає або як сектор із власним первинним продуктом, або як широка система ринків, що монетизують похідну цінність. Логіко-семантичний аналіз засвідчив, що взаємозамінне вживання понять приховує різні межі об'єкта і унеможливлює коректне зіставлення результатів.

Ключовим є функціональний підхід, побудований на логіці вартісного ланцюга: належність діяльності до первинного рівня або до вторинного рівня трансформації і монетизації визначається не тематичним зв'язком зі спортом, а місцем спорту у формуванні кінцевого продукту. Цей критерій знімає залежність класифікації від суб'єктивної оцінки «спортивності» діяльності й дозволяє уникнути двох симетричних помилок: надмірного звуження сфери до змагань та інституцій і надмірного розширення, коли до неї включаються всі тематично пов'язані зі спортом види діяльності.

Результати дослідження та їх обговорення. Сучасна економіка спорту описує два взаємопов'язані, але не тотожні рівні системи створення цінності. Первинний рівень охоплює виробництво спортивного результату як безпосереднього продукту змагальної та організаційної діяльності. Вторинний рівень охоплює перетворення цього результату, аудиторної уваги та символічного капіталу спорту на похідні продукти й сервіси: медійні, комерційні, технологічні, туристичні. Суб'єкти спортивної сфери – клуби, федерації, медіаплатформи, виробники екіпірування, фітнес-мережі, туристичні оператори – мають різні функції у вартісному ланцюзі та різне відношення до спортивного результату. Їх аналіз у межах єдиної категорії

породжує системну аналітичну помилку: дослідники аналізують різні об'єкти під однаковими поняттями, що робить порівняння результатів структурно некоректним.

Індустрія спорту – це сукупність організацій, інституцій і процесів, у межах яких спортивний результат є безпосередньою метою і первинною цінністю системи. Сюди належать професійні та аматорські клуби, ліги, федерації, організатори змагань, системи підготовки спортсменів, суддівські та антидопінгові інституції, спортивна наука і медицина, що безпосередньо забезпечують спортивний процес.

Спортивна індустрія – ширша система економічних відносин, що формується навколо індустрії спорту: на вторинному рівні спорт виступає ресурсом або джерелом попиту для створення похідної цінності – комерційної, медійної, технологічної, брендової. Тут функціонують спортивні медіа, цифрові платформи, ритейл, мерчандайзинг, спонсорство, фітнес і wellness, спортивний туризм, data-сервіси та консалтинг.

Центральне питання функціонального розмежування: яке місце спорт займає у вартісному ланцюзі – первинного виробництва цінності чи її трансформації та монетизації? Якщо спорт є кінцевим продуктом – маємо справу з індустрією спорту; якщо спорт є ресурсом для створення іншого продукту – ідеться про спортивну індустрію. Логіка вартісного ланцюга: спортивна діяльність → спортивний результат (первинна цінність) → аудиторна увага й символічний капітал → комерціалізація → похідні ринки й сервіси (вторинна цінність). Без ядра (первинного рівня) весь наступний ланцюг не має підстав; без розвинених похідних сегментів ядро позбавляється джерел фінансування та соціальної легітимації (табл. 1).

Таблиця 1

Функціональне розмежування індустрії спорту та спортивної індустрії у системі створення цінності

Критерій	Індустрія спорту	Спортивна індустрія
Рівень у системі створення цінності	Ядро системи (первинний рівень)	Похідна економічна система (вторинний рівень)
Роль спорту у створенні цінності	Спорт — кінцевий продукт; спортивний результат — первинна цінність	Спорт — ресурс, платформа або джерело попиту для створення похідної цінності
Тип продукту (результату)	Спортивна подія, змагальний результат	Комерційні, медійні, технологічні та інші похідні продукти
Типові суб'єкти	Клуби, ліги, федерації, спортивні школи	Медіа, ритейл, фітнес-мережі, digital-платформи, туроператори
Місце у вартісному ланцюзі	Первинне виробництво спортивної цінності	Трансформація, монетизація та масштабування цінності
Ризик без розмежування	Недооцінка економічного оточення спорту	Змішування суб'єктів різних рівнів створення цінності та некоректність управлінських рішень

Джерело: розроблено автором.

Розмежування має чотири аналітичних наслідки. По-перше, воно забезпечує коректне вимірювання економічного внеску спорту: включення до розрахунків лише ядра чи всієї похідної системи дає суттєво різні результати, і обидва підходи виправдані лише за умови явно визначених меж вимірювання [6]. По-друге, розмежування унеможливлює хибні порівняння в менеджменті: клуб чи федерація орієнтуються на результат і інституційну стабільність; медіаплатформа чи фітнес-мережа – на охоплення, залученість і конверсію. Суб'єкти різних рівнів вартісного ланцюга потребують різних управлінських інструментів [5]. По-третє, розмежування усуває структурну некоректність порівняльних досліджень, що оперують різними визначеннями одного й того самого поняття. По-четверте, воно має пряме значення для державної політики: розвиток федерацій, резерву й інфраструктури – завдання у сфері індустрії спорту; стимулювання підприємництва у сервісах, туризмі та цифрових платформах – завдання управління ширшою

спортивною індустрією. Ототожнення цих рівнів підміняє політику розвитку спорту політикою розвитку суміжних ринків.

Розмежування первинного і вторинного рівнів знаходить природне відображення в екосистемному підході: індустрія спорту утворює ядро екосистеми, навколо якого формуються похідні сегменти – медійний, комерційний, технологічний, туристичний [4, 7]. Функціональний критерій надає екосистемному підходу аналітичну точність, пояснюючи внутрішню архітектуру екосистеми і якісну відмінність функцій її учасників. Кластерна стратегія, у свою чергу, є механізмом координації суб'єктів різних рівнів вартісного ланцюга [2]: без функціонального розмежування вона ризикує змішувати принципово різні об'єкти управління, застосовуючи до вторинних сегментів інструменти, розраховані на ядро, і навпаки.

Прикордонні випадки підтверджують продуктивність критерію. Спортивна медицина належить до первинного рівня, коли безпосередньо забезпечує тренувальний процес; та сама фармацевтична компанія діє як елемент вторинного рівня, використовуючи спорт для маркетингової легітимації. Фітнес функціонує у ширшій спортивній індустрії як комерційний сервіс, що не спрямований на виробництво спортивного результату. Підхід не претендує на повну універсальність: у прикордонних сегментах чітке віднесення до рівня може залежати від конкретного аналітичного завдання, а тематичний підхід може зберігати евристичну цінність. Проте запропоноване розмежування задає критерій, відсутність якого робить порівняльні дослідження структурно несумісними.

Висновки. Взаємозамінне використання понять «індустрія спорту» та «спортивна індустрія» є проблемою не лише термінологічної точності, а й структурної несумісності: без спільного критерію розмежування різні дослідження аналізують різні об'єкти під однаковими поняттями, що унеможливлює коректне зіставлення висновків.

Запропоноване функціональне розмежування на основі логіки вартісного ланцюга усуває цю проблему. Індустрія спорту утворює первинний рівень системи, де спортивний результат є безпосереднім продуктом і джерелом первинної цінності. Спортивна індустрія утворює вторинний рівень, де ця цінність трансформується, розширюється й монетизується. Критерій розмежування – місце спорту у вартісному ланцюзі: чи є він кінцевим продуктом (первинний рівень), чи ресурсом для створення іншої цінності (вторинний рівень).

Підхід має пряме прикладне значення: для статистичного обліку економічного внеску спорту; для розмежування державної політики розвитку спорту і розвитку суміжних ринків; для стратегічного управління та кластерної координації; для класифікації суб'єктів і визначення адресних об'єктів підтримки. У цьому контексті запропоноване розмежування може бути використане як інструмент обґрунтування управлінських рішень у закладах вищої освіти спортивного профілю. Підхід також узгоджується із сучасними напрямами трансформації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні, орієнтованими на підвищення ефективності управління та економічної результативності галузі. Без цього розмежування стратегічні рішення позбавлені аналітичної підстави, а порівняльні дослідження лишаються структурно некоректними.

Водночас запропонований підхід не заперечує традиційного поділу сфери фізичної культури і спорту на масовий, професійний, олімпійський, неолімпійський, адаптивний спорт та інші напрями, що є необхідними для організації діяльності та підготовки фахівців. Його призначення полягає у доповненні існуючих підходів через уточнення економічної логіки функціонування галузі, що дозволяє поєднати цілі підготовки спортсменів і розвитку спорту з вимогами ефективного управління ресурсами, формування ринків і забезпечення стійкого розвитку в сучасних умовах.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним напрямом є емпірична операціоналізація запропонованого підходу: розроблення критеріїв класифікації суб'єктів за функціональною роллю у вартісному ланцюзі спорту, побудова моделей вимірювання економічного внеску залежно від широти аналітичного контуру та дослідження прикордонних сегментів. Окремої уваги потребує адаптація підходу до потреб стратегічного управління розвитком фізичної культури і спорту в Україні в умовах відновлення та реформування галузі.

Список використаних джерел

1. Downward P., Dawson A. Sports Economics. London : Routledge, 2019. 468 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=zfQJBAAAQBAJ&pg=PA9&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false
2. Леонов Я. В. Кластерний підхід у забезпеченні розвитку спортивної індустрії в Україні. Економічні горизонти. 2019. № 3 (10). С. 105–111. DOI: https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(10).2019.228693
3. Данилевич М. В., Степанюк С. І., Яковів В. Л. Менеджмент спортивної індустрії: виклики та перспективи в умовах воєнного стану. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. 2023. Вип. 5 (165). С. 52–58. URL: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.5(165).11
4. Ratten V. Sport Entrepreneurship and Innovation. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2023. 224 p. URL: https://www.elgaronline.com/display/9781802207576.xml
5. Leonov Ya. Modern approach to sports industry management under uncertainty. Економічний вісник Донбасу. 2020. № 4 (62). С. 119–124. URL: https://www.evd-journal.org/download/2020/4%2862%29/15-Leonov.pdf

6. Andreff W. The Economics of Professional Sports Competitions. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2021. URL: https://www.elgaronline.com/display/9781789906529.xml

7. Ratten V. Sport Business and Innovation. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2024. URL: https://www.elgaronline.com/display/9781803920689.xml

УДК 796.853.262:796.06

РЕФОРМА СПОРТУ В УКРАЇНІ: ВПОРЯДКУВАННЯ РЕЄСТРУ ВИЗНАНИХ В УКРАЇНІ ВИДІВ СПОРТУ «КАРАТЕ»

Лозовий А.Л. експерт Європейської академії EurEthICS ETSIA, директор Української Академії Будо і Спортивних Єдиноборств, Україна, м. Суми

Анотація. *Одним з завдань реформи українського спорту є вирішення проблеми правового і управлінського хаосу у відносинах держави та спортивних федерацій, спричиненого дією чинного Порядку визнання видів спорту в Україні.*

Ключові слова: *визнаний вид спорту, версія виду спорту, спортивна дисципліна.*

Вступ. Реформування спорту в Україні та перехід від пострадянської моделі управління спортом до європейської моделі є нагальною необхідністю для подальшого прогресивного розвитку галузі фізичної культури і спорту. З перших років незалежності України цій проблемі присвячено цілий ряд державних рішень, програм, концепцій та стратегій. Але процеси реформування спорту в країні залишаються повільними та далекими від реальних успіхів, і ця повільність веде до невпинного зниження загального рівня українського спорту. Наглядним доказом став провальний виступ збірної олімпійської команди на зимових Олімпійських Іграх 2026 року (Мілан-Кортіна).

В цілому логічні і прогресивні позиції, закладені в державні стратегічні програми, не знаходять свого продовження на тактичному та оперативному рівнях, залишаючи без відповіді ряд важливих питань [4]. Однією з причин сповільнення темпу реформ є існування ряду рудиментів застарілої радянської моделі, які продовжують активно діяти всередині оновлених стратегій, спричиняють триваючий негативний вплив і навіть призводять до поступового повернення до старих підходів.

Одним з рудиментів радянської моделі є надмірний регулятивний тиск з боку держави, неприйнятний для Європи, та його інструмент - обов'язкова процедура державного визнання видів спорту в Україні, як перша умова співпраці органів державної виконавчої влади в сфері спорту з громадськими інституціями - федераціями з видів спорту. Внаслідок дії Порядку визнання видів спорту, включення їх до Реєстру визнаних видів спорту в Україні, порядку його ведення, діючого з 27 січня 2014 року, в Україні виник правовий та управлінський хаос в питанні визнання державою неолімпійських видів спорту, зокрема, єдиноборств. На сьогодні до Реєстру визнаних видів спорту в Україні включено: 7 видів боротьби; 5 окремих видів спорту, віднесених до кікбоксингу; 5 видів спорту, що мають в назві «кіокушин карате»; а також 7 видів спорту, що представляють інші стилі карате [3]. В той же час, в Україні діють декілька офіційно зареєстрованих Держреєстром України федерацій карате, які самостійно і досить успішно розвивають досі не визнані види спорту, хоча мають всі законні права на визнання і державну підтримку. Проблема в тому, що недоліки діючого Порядку визнання видів спорту заганяють державу в своєрідний цугцванг, коли з однієї сторони, відмова у визнанні є порушенням конституційної рівності, а з іншої сторони, у держави відсутні ресурси для підтримки всіх, хто має законне рівне право на державне визнання та підтримку.

Незважаючи на те що проект нового Закону України Про спорт не містить вимоги обов'язкового державного визнання видів спорту, проблема ліквідації наслідків його дії залишається актуальною.

Мета дослідження та завдання дослідження. Метою цього дослідження є пошук шляхів до упорядкування структури взаємовідносин між державою і федераціями з видів спорту викорінення уникнення нерівності у відношенні до всіх видів спорту, що розвиваються в Україні.

Конкретними завданнями дослідження є наступні:

1. Визначення причин виникнення правового та управлінського хаосу у визнанні видів спорту, що розвиваються в Україні, з метою недопущення його перенесення в оновлене спортивне законодавство;

2. Формування на прикладі карате моделі взаємовідносин між державою та громадськими суб'єктами фізичної культури і спорту з урахуванням положень проекту нового Закону України Про спорт.

Матеріал і методи дослідження. В дослідженні використані нормативні документи, інтернет ресурси українських та міжнародних державних установ та громадських спортивних організацій, а також наукові публікації на тему визнання видів спорту в різних моделях управління фізичною культурою і спортом. Застосовані методи контент аналізу, систематизації та прогнозування, а також практичний досвід автора, в тому числі, участі в процедурі визнання виду спорту в Україні.

Результати дослідження та їх обговорення. Згідно з діючим Законом України Про фізичну культуру і спорт процедура офіційного визнання виду спорту виконує функцію недопущення розвитку в Україні небезпечних та антигуманних видів спорту. Однак на практиці, на рівні підзаконних актів, відбувається зміщення фокусу уваги з об'єкту (змістовної частини спорту) на суб'єкт, тобто на федерацію, яка цей спорт розвиває, що спричинило ряд непорозумінь, подвійного трактування та неочікуваних наслідків, одним з яких є помітне збільшення кількості нових видів спорту. Хоча частина дослідників оцінює це, як позитивний факт [1], автор переконаний, що ріст числа визнаних видів спорту, значною мірою, є невиправданим та помилковим і вимагає більш глибокого дослідження, сфокусованого на таких питаннях:

Чи всі вже визнані види спорту є дійсно новими, а не дублюють існуючі?

Чи всі вже визнані види спорту дійсно відповідають ознакам сучасного спорту?

Відповідь на ці питання вимагає розуміння суттєвих відмінностей між поняттями «вид спорту», «спортивна дисципліна» та «версія виду спорту». Структура кожного окремого виду спорту, як глобального суспільного явища, має дві системні складові: 1) одна або декілька спортивних дисциплін в якості об'єкту змагання; 2) інституцію, місією якої є управління розвитком конкретного виду спорту та створення спеціальної структури для організації змагань з цього виду спорту. Спортивні дисципліни відрізняються між собою змістом і структурою змагальних рухів, а також правилами та регламентом змагань. Різні інституції, які використовують в своїй змагальній практиці одну і ту ж спортивну дисципліну, підпадають під визначення «версії одного виду спорту». Ігнорування різниці між поняттями «вид спорту» та «версія виду спорту» і спричинило безконтрольність і хаос в реєстрі визнаних видів спорту. Наприклад, до введення в дію чинного Порядку визнання видів спорту в Україні все різноманіття шкіл і стилів карате визначалось єдиним поняттям – «карате та його версії». Зараз всі існуючі в країні форми карате повинні отримати статус окремого виду спорту, притому що більшість з них утворилися шляхом відокремлення від Японської Асоціації Карате (JKA) і продовжують розвивати практично в незмінному вигляді початкову спортивну дисципліну. Процес поділу продовжується, і ми можемо спрогнозувати появу нових абсолютно ідентичних видів спорту «карате», якщо існуючий порядок не зміниться. Серйозність ситуації підтверджує факт, що лише в Кіокушин карате існує більше 30 міжнародних федерацій, які всі на підставі діючого Порядку вправі претендувати на визнання їх версій окремими видами спорту в Україні [2].

З іншого боку, щоб офіційно співпрацювати з державними органами, статус визнаного виду спорту змушені отримувати навіть ті організації стильового карате, які розглядають змагання виключно, як частину тренувального процесу, а не як сучасний спорт в його класичному розумінні зі всіма його характеристиками за визначенням А. Гутманна: - секуляризм,

перехід від сакрального до буденного; - рівність можливостей та умов; - спеціалізація ролей та навичок; - раціоналізація правил та гри; - бюрократизація організації та адміністрування; - кількісна оцінка, або використання числових показників; - прагнення до рекордів [5].

Виходячи з аналізу питання визнання видів спорту в Україні, як першого кроку у взаємодії держави та федерації з виду спорту, автор пропонує наступні заходи для виходу з ситуації безконтрольності і хаосу і упорядкування Реєстру визнаних видів спорту в Україні відносно видів спорту, що мають те чи інше відношення до карате:

1. Відмінити чинний Порядок визнання видів спорту в Україні, як непритаманний для європейської моделі організації спорту. Використовувати принцип «Дозволено все, що не заборонено». Застосовувати пряму заборону в Україні видів спорту, небезпечних для життя та здоров'я людини або які мають антигуманний зміст.

2. Визначати тотожність чи відмінність видів спорту за тотожністю чи відмінністю спортивної дисципліни, яку вони використовують в своїй змагальній практиці, а не інституцій, що їх розвивають.

3. Визначити базовими для систематизації видів спорту три спортивні дисципліни, офіційно визнані МОК такими, що відповідають критеріям сучасного олімпійського спорту: - Спортивне карате WKF, включене до програми Олімпійських Ігор 2020 року; - Традиційне та Генеральне карате, визнані в 1993 році 101 сесією МОК, як дві рівноцінні дисципліни єдиного виду спорту – карате.

4. Вважати Спортивне карате (позиція II.038 в Реєстрі) окремим самодостатнім видом спорту, визнаним в Україні.

5. Згрупувати всі версії стилів Шотокан та Кіокушин, що діють в Україні, в рамках видів спорту «карате стилю Шотокан» та «карате стилю Кіокушин» та створити відповідні спільні інституції в формі спілки чи конфедерації, що гарантує збереження повної автономії кожної версії.

Згрупувати інші організації стильового карате, що діють в Україні, в рамках єдиного виду спорту «Генеральне (загальне) карате» та створити спільну інституцію в формі спілки чи конфедерації, що гарантує збереження повної автономії кожної версії.

6. Гарантувати рівність та справедливість прав кожної стильової версії за рахунок створення координаційної ради представників різних версій для проведення об'єднаних чемпіонатів України та спільного формування збірних команд. Гарантувати справедливий розподіл державної фінансової підтримки на базі рейтингу, що ведеться всередині вказаних виду спорту автоматично за допомогою програми «Цифровий спорт».

Висновки. Викорінення з українського спорту найдрібніших рудиментів радянської моделі управління, які продовжують спричиняти стримуючий вплив на його розвиток, є однією із запорук успішної реформи спорту в Україні. Тому важливе значення має виявлення факторів такого негативного впливу і їх наслідків для пошуку ефективних шляхів їх викорінення та унеможливлення їх переносу в реформовану модель спорту.

Список використаних джерел

1. Ворона В., Скрипка І., Бугрій С. (2024). Аналіз нормативно-правової бази щодо кількості видів спорту, визнаних в Україні за період 2001-2024 років, *Олімпійський та паралімпійський спорт*, випуск 2, 2024, с. 23-26. DOI 10.32782/olimpspu/2024.2.4

2. Кіндзер Б., Загорбенський Л. (2015), Становлення та розвиток Кіокушинкай карате, *Спортивна наука України*, 2015, № 4, С. 36-42.

3. Мінмолодьспорт (2014). Порядок визнання видів спорту, включення їх до Реєстру визнаних видів спорту в Україні, порядок його ведення: Наказ Мінмолодьспорту від 27.01.2014 №149, редакція від 02.06.2023 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0639728-15#Text

4. Приходько В., Томенко О., Босько В., Бермудес Д., Балашов Д. (2019). Проблема технології в реформі сфери спорту в Україні, *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2019, №7, С. 100-116. DOI 10.24139/2312-5993/2019.07/100-116

5. Guttmann, A. (1978). *From ritual to record: The nature of modern sports.* Columbia University Press.

6. IOC (1993), Note on the principles to be included in the statutes of the World Karate Federation (WKF) with a view to its recognition by the IOC. Retrieved from http://www.eurokarate.eu/02recogn/040220.htm

УДК 796.8:796.093.1(100):796.058.4

МАРКЕТИНГ І МЕНЕДЖМЕНТ У ЄДИНОБОРСТВАХ

[1]***Пономарьов В. О.*** доктор філософії, професор спеціальної кафедри №3

[2]***Ананченко К. В.*** доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри одноборств

[1]***Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (Харків, Україна)***

[2] ***Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)***

Анотація. *У статті розглянуто особливості маркетингу та менеджменту у сучасних єдиноборствах як складових ефективного функціонування спортивних організацій. Визначено основні проблеми та перспективи розвитку управлінських і маркетингових стратегій у даній сфері.*

Ключові слова: *єдиноборства, маркетинг, спортивний менеджмент, бренд, комерціалізація, спортивні послуги.*

Вступ. Сучасний розвиток спорту характеризується зростанням ролі управлінських і маркетингових механізмів, що забезпечують ефективне функціонування спортивних організацій, підвищення їх конкурентоспроможності та популяризацію видів спорту [3, 6]. Особливого значення ці процеси набувають у сфері єдиноборств, які поєднують як олімпійські (дзюдо, тхеквондо, боротьба), так і неолімпійські (бразильське джиу-джитсу, змішані єдиноборства) напрями.

Важливим чинником розвитку єдиноборств є їх трансформація з виключно спортивної діяльності у багатофункціональний соціально-економічний феномен, що включає освітні, оздоровчі та комерційні компоненти. У цьому контексті маркетинг і менеджмент виступають не лише інструментами просування, а й механізмами стратегічного розвитку організацій. Сучасні умови функціонування спортивної індустрії

характеризуються зростанням ролі споживача, що потребує орієнтації на його запити та інтереси. Крім того, посилюється конкуренція між різними видами спорту за увагу аудиторії та фінансові ресурси. Це зумовлює необхідність впровадження інноваційних підходів до управління та маркетингової діяльності у єдиноборствах. Відтак, формування ефективної системи менеджменту та маркетингу стає ключовою умовою сталого розвитку даної сфери [1].

В умовах глобалізації та комерціалізації спорту спостерігається активне впровадження маркетингових інструментів у діяльність спортивних клубів, федерацій та організацій. Разом із тим, система управління у єдиноборствах потребує адаптації до сучасних викликів, зокрема цифровізації, зміни поведінки споживачів спортивних послуг та зростання конкуренції на ринку [2].

Аналіз наукових досліджень свідчить, що питання маркетингу і менеджменту в єдиноборствах розглядаються фрагментарно, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета дослідження та завдання дослідження. Визначити особливості маркетингу та менеджменту у єдиноборствах і обґрунтувати перспективні напрями їх розвитку.

Матеріал і методи дослідження. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: аналіз і узагальнення науково-методичної літератури, системний аналіз, порівняльний метод, а також метод теоретичного моделювання.

Матеріалом дослідження слугували наукові публікації з питань спортивного менеджменту, маркетингу у спорті, а також аналітичні дані щодо функціонування спортивних організацій у сфері єдиноборств.

Результати дослідження та їх обговорення. Маркетинг у єдиноборствах є важливим інструментом популяризації видів спорту, залучення спортсменів, глядачів та інвесторів. Він охоплює широкий спектр

діяльності, включаючи формування бренду, просування спортивних подій, роботу з аудиторією та розвиток комерційних напрямів [4, 5].

Суттєвим аспектом сучасного маркетингу у єдиноборствах є сегментація цільової аудиторії, що дозволяє більш точно адаптувати маркетингові стратегії до різних груп споживачів. Зокрема, виділяють групи спортсменів, аматорів, глядачів та спонсорів, кожна з яких має власні мотиваційні характеристики. Важливим інструментом є формування унікальної ціннісної пропозиції, яка відображає специфіку конкретного виду єдиноборств. У контексті менеджменту особливого значення набуває стратегічне управління розвитком організацій, що передбачає довгострокове планування та прогнозування результатів діяльності. Також актуальним є впровадження принципів клієнтоорієнтованості у діяльність спортивних клубів та федерацій. У сукупності це сприяє підвищенню ефективності функціонування системи єдиноборств та її адаптації до сучасних умов ринку спортивних послуг.

Одним із ключових напрямів маркетингової діяльності є створення сильного бренду спортивного клубу або організації. Бренд у єдиноборствах формується на основі спортивних досягнень, іміджу спортсменів, якості тренувального процесу та рівня організації змагань. У сучасних умовах важливу роль відіграють соціальні мережі, які дозволяють ефективно комунікувати з аудиторією та формувати лояльність до бренду.

Менеджмент у єдиноборствах передбачає організацію та координацію всіх аспектів діяльності спортивної організації. Це включає планування тренувального процесу, управління персоналом, фінансове забезпечення, організацію змагань та взаємодію з партнерами. Ефективний менеджмент базується на використанні сучасних управлінських підходів, таких як стратегічне планування, управління за цілями та проектний менеджмент [5].

Особливістю єдиноборств є їх висока залежність від індивідуальних досягнень спортсменів. Це зумовлює необхідність індивідуалізації

маркетингових стратегій, орієнтованих не лише на організацію, а й на окремих спортсменів як носіїв бренду. У професійних єдиноборствах ця тенденція проявляється найбільш яскраво, де популярність спортсмена безпосередньо впливає на комерційний успіх змагань.

Водночас існує низка проблем у сфері маркетингу та менеджменту єдиноборств. Серед них можна виділити недостатній рівень фінансування, низький рівень використання сучасних маркетингових інструментів, обмеженість комерційних можливостей у деяких видах спорту, а також недостатню підготовку фахівців у сфері спортивного менеджменту [3].

Перспективним напрямом розвитку є впровадження цифрових технологій, зокрема використання аналітики даних, онлайн-платформ для управління тренувальним процесом та цифрового маркетингу. Це дозволяє підвищити ефективність управління, покращити комунікацію з аудиторією та розширити можливості монетизації [6].

Окрему увагу слід приділити розвитку маркетингу у неолімпійських єдиноборствах, які мають значний потенціал для комерціалізації завдяки високій видовищності та популярності серед молоді. У цьому контексті важливим є створення ефективних бізнес-моделей, що поєднують спортивну та комерційну складові.

Таким чином, маркетинг і менеджмент у єдиноборствах є взаємопов’язаними компонентами, які забезпечують стійкий розвиток спортивних організацій та підвищення їх конкурентоспроможності.

Висновки. Визначено, що маркетинг у єдиноборствах є важливим інструментом популяризації видів спорту та залучення ресурсів. Менеджмент забезпечує ефективну організацію діяльності спортивних організацій та досягнення високих результатів. Виявлено низку проблем, зокрема недостатній рівень використання сучасних маркетингових технологій та обмеженість фінансових ресурсів. Встановлено, що перспективи розвитку

пов’язані з цифровізацією, впровадженням інноваційних підходів та підвищенням професійного рівня менеджерів.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці ефективних моделей управління та маркетингових стратегій у різних видах єдиноборств з урахуванням їх специфіки та сучасних тенденцій розвитку спортивної індустрії.

Список використаних джерел

1. Жданова О. М., Чеховська Л. Я. Управління сферою фізичного виховання і спорту: навчальний посібник. Дрогобич: Коло, 2009. 224 с.

2. Карнаух А. С. Особливості застосування маркетингових інструментів в спортивних комунікаціях. Наукові записки, 2018. №2(57), С. 149-159.

3. Криштанович С. Спортивний менеджмент: навчальний посібник. Львів: ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2020. 208 с

4. Лисенко І., Ібрагімлі Т. Р. Роль спонсорства на сучасному етапі розвитку неолімпійських видів спортивних єдиноборств в Україні. Спорт. Освіта. Здоров’я. 2025. №2, С. 41-49.

5. Мічуда Ю., Коломієць К. Теоретичні основи організації оздоровчої діяльності спортивних клубів з єдиноборств. Sport Science Spectrum, 2025. №1, С. 43-47.

6. Freuer W. Marketing and Sponsoring. Workshop on Sports Management Training. Berlin: Willy-Weyer Academia, 2018. 54 p

УДК [340.15:355.271](477)

АНАЛІЗ СТУПЕНЯ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ ЗОВНІШНЬОГО ТА ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ДІЯЛЬНІСТЬ ФІТНЕС-КЛУБІВ

Салтан С.О. здобувач вищої освіти ІІ (магістерського) рівня

Середа Н.В. доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри менеджменту та правового регулювання спортивної діяльності

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У статті наведено результати проведеного маркетингового аналізу ступеня впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища фітнес-клубів у сучасних кризових умовах. Визначено сильні та слабкі сторони, загрози та можливості в діяльності фітнес-клубів.*

Ключові слова*: криза, фітнес-клуби, маркетинг, менеджмент.*

Вступ. Дослідження маркетингового середовища фітнес-клубу, представляє собою процес стратегічного планування, який здійснюється для контролю чинників впливу на них, з метою виявлення можливостей та загроз. Під поняттям маркетингове середовище слід розуміти – сукупність активних суб'єктів, різноманітних чинників, що діють за межами і впливають на її стратегію, можливість ефективно працювати на ринку ФСП і не піддаються контролю з їх боку. Як зазначає у своїх дослідженнях Бондар А.С., Середа Н.В., Стадник С.О. (2020) – це всі елементи оточення організації, що визначають її діяльність і на які вона не може безпосередньо впливати [1, 4, 5].

Мета дослідження – визначити ступінь впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність фітнес-клубів.

Методи дослідження. Під час проведення наукового дослідження використовувались наступні методи дослідження, а саме: аналіз літературних джерел, аналіз документальних матеріалів, контент-аналіз Інтернет-сайтів,

організаційний аналіз, системний аналіз, анкетування, PEST- та SWOT-аналізи, методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. Для дослідження макросередовища в практиці маркетингу використовуються різні методики: маркетингова розвідка, аналіз статистичних, філософських, політичних, історичних та інших джерел, соціологічні та моніторингові дослідження. У рамках даного дослідження використовувалась маркетингова методика дослідження зовнішнього середовища PEST-аналіз. Даний метод використовується для аналізу ступеню впливу чинників макросередовища на ефективність функціонування фітнес-клубів (табл.1).

Таблиця 1

Загальна характеристика чинників макросередовища, які впливають на діяльність фітнес-клубів (n=22)

№	Чинники	Сума Σ	$\bar{x} \pm m$	%	Місце
1.	Вдосконалення нормативно-правової бази	93	4,20 ± 0,24	84,0	3
2.	Фінансування	99	4,47 ± 0,27	89,3	2
3.	Агітаційно-пропагандистської та рекламної діяльності	90	4,07 ± 0,18	81,3	4
4.	**Наявність споживачів**	**105**	**4,73 ± 0,15**	**94,6**	**1**
5.	Підвищення кваліфікації	85	3,87 ± 0,16	77,3	5
$\sum_{i=1}^{n} x_{i\max} = 110$ $\sum_{i=1}^{n} x_{i\min} = 22$					

За даними таблиці видно, що високий ступінь впливу на діяльність фітнес-клубів мають демографічні чинники – наявність споживачів (105 балів). Наступними чинниками, які впливають на діяльність фітнес-клубів є: економічні – фінансування (99 балів), політико-правові – вдосконалення нормативно-правової бази (93 бали). Високий ступінь впливу демографічних чинників на діяльність фітнес-клубів зумовлено тим, що від якості

визначеного чинника залежить структурна повнота навчально-тренувального процесу і взагалі функціонування в цілому.

Як ми бачимо, найбільш впливовими чинниками респонденти вважаюсь політико-правові, вони складають 80-100%. Більша частина опитуваних вказала на політичну стабільність держави, вдосконалення матеріальної бази, механізм реалізації державної політики стосовно фітнес-клубів та міжнародні зв'язки у сфері фізичної культури і спорту. На другу сходинку проблем помістились соціальні фактори, приблизно 60-80%, до яких респонденти відносять кількість навчально-виховних комплексів спеціалізованого профілю, сімейні цінності: освіта, здоров'я, спорт, справедливість, наявність бажання у населення в занятті фізичною культурою і спортом, реклама та зв'язок з громадськістю. Далі йдуть науково-технічні фактори 45 – 80% та економічні фактори 30 – 65%. В умовах сучасної кризи розвитку сфери фізичної культури та спорту найбільш ефективною формою навчання є підвищення кваліфікації, що сприяє якісному виконанню працівниками своїх обов'язків, розширенню меж компетенції, можливості оволодіння новими функціональними обов'язками. Для здійснення цього елементу потрібна ефективна та якісна робота закладів вищої освіти фізкультурного профілю. Підвищення кваліфікації працівників спрямоване на удосконалення та поглиблення ними своїх знань, умінь і навичок за професією чи здобутою спеціальністю відповідно до вимог виробництва або сфери послуг, тому рівень розвитку наукових розробок, темпи технологічних змін у сфері фізичної культури і спорту не повинні стояти на місці. Наступними займають екологічні чинники 45 – 70%, та 45 – 80% фактори. До цих чинників відносять клімато-географічні умови, можливість проходити збір не тільки на території України [2, 3].

Аналіз середовища передбачає не тільки вивчення його макросередовища (політичні, економічні, соціальні, демографічні, екологічні та науково-технічні чинників), але й мікросередовища. Аналіз повинен бути

адаптований до умов ринку фізкультурно-спортивних послуг та потреб фітнес-клубів, сфери їх діяльності. Для дослідження мікросередовища нами використовувалась методика SWOT-аналізу. Узагальнити ситуацію на ринку фізкультурно-спортивних послуг та фітнес-клубів, побачити шанси та загрози SWOT-аналіз допомагає через визначення слабких і сильних їх сторін та конкурентів. Аналіз є основним інструментом планування діяльності в перспективі визначення сильних та слабких сторін ДЮСШОІ, їх можливостей та загроз, встановлення зв'язків між ними, побудову матриці SWOT-аналізу. Під сильними сторонами ми розуміємо, основні показники роботи фітнес-клубів, завдяки яким вона ефективно функціонує та розвивається. Сила організації може полягати як в матеріальних, так і в нематеріальних ресурсах. Слабкі сторони – це недоліки фітнес-клубів, напрями діяльності які потребують вдосконалення та заважають її розвитку (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка можливостей діяльність фітнес-клубів (n=22)

№	Показники оцінки	Сума Σ	$\bar{X}$ ± m	%	Місце
1.	Законодавчі зміни	77	3,53 ± 0,34	70,6	7
2.	**Тісна взаємодія з державними органами управління ФКС**	**88**	**4,00 ± 0,21**	**80,0**	**1**
3.	Наявність переваги перед конкурентами	83	3,80 ± 0,22	76,0	6
4.	Впровадження нових технологій у тренувальний процес	83	3,80 ± 0,29	76,0	5
5.	Регулярність проходження курсів підвищення кваліфікації	86	3,93 ± 0,28	78,6	4
6.	Використання маркетингового підходу	86	3,93 ± 0,31	78,6	3
7.	Підтримка державних органів управління ФКС розвитку наукових розробок	88	4,00 ± 0,37	80,0	2
$\sum_{i=1}^{n} x_{i\max} = 110$			$\sum_{i=1}^{n} x_{i\min} = 22$		

Не можливо не акцентувати увагу на останній можливості. ЇЇ наявність вказує на готовність адміністрації фітнес-клубів до впровадження у свою діяльність технологій ринкової діяльності, а саме маркетингу. Слід зазначити, що близький за змістом показник оцінки респонденти оцінили однаково, що вказує на узгодженість відповідей.

За результатами дослідження ми бачимо, що на першу сходинку виходять інноваційні технології, вони займають всі 100%. Використання комп'ютерних програм та впровадження нових технологій в навчально-тренувальний процес використовується у повній мірі. Другу сходинку займає організація тренувального процесу, до цього позитивних рис респонденти відносять зручне територіальне розташування фітнес-клубів, у порівнянні з іншими спортивними клубами, творчий підхід адміністрації в організації навчально-тренувального процесу, емоційний клімат в колективі тренерсько-викладацького склад, якісна навчально-методична робота. Далі іде маркетинг, а саме об'єми фінансування відділень, рівень заробітної плати, фінансова незалежність. Надання фізкультурно-спортивних послуг займає останню позицію, бо негативні полосі перебільшують. Наприклад: кваліфікація кадрового складу з видів спорту, наявність відповідної спортивної бази та інвентарю, можливість підвищення кваліфікації тренерсько-викладацького складу коли це необхідно.

Висновки. Маркетинговий аналіз застосував PEST-аналіз для вивчення Дослідження зовнішнього середовища визначило високий ступінь залежності діяльності фітнес-клубів від: демографічних чинників – наявність споживачів (4,73 ± 0,15); економічних – фінансування (4,47 ± 0,27); політико-правових – вдосконалення нормативно-правової бази (4,20 ± 0,24); соціальних – кількість ЗМІ, які освітлюють спортивні події та популяризують фізичну культуру і спорт (4,07 ± 0,18); науково-технічних – ефективна та якісна робота закладів вищої освіти фізкультурного профілю (3,87 ± 0,16).

Дослідження внутрішнього середовища фітнес-клубів дозволило визначити слабкі та сильні сторони в їх діяльності. Слабкими сторонами є: відсутність постійних позабюджетних коштів (2,40 ± 0,08), а також несистематична агітаційно-пропагандистська та рекламна робота (3,20 ± 0,16). До сильних сторін відносяться: якість надання фізкультурно-спортивних послуг та їх розширення (4,07 ± 0,18). За результатами аналізу мікросередовища побудовано матрицю SWOT-аналізу та визначено напрямки стратегії розвитку фітнес-клубів.

Список використаних джерел

1. Бондар А.С., Середа Н.В., Стадник С.О. Особливості використання засобів маркетингової комунікації в діяльності фітнес-клубу Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (23–24 квітня 2020 року, м. Львів). Львів : ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2020. С. 24-28.

2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Верховна рада України. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T150389?an=36 (дата звернення: 4.04.2025).

3. Леонова Ю.О., Бондар А.С., Стадник С.О. Підвищення ефективності управління вітчизняними фітнес-клубами у сучасних умовах функціонування. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. № 6, 2020. С. 81-86

4. Середа Н.В. Застосування інтернет-маркетингу для підвищення ефективності діяльності фізкультурно-спортивної організації. Фізична культура, спорт і здоров'я: стан, проблеми та перспективи: збірник тез XX Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 грудня 2020 року. Харків: ХДАФК, 2020. С. 126-128.

5. Середа Н., Саніна Д. Особливості формування конкурентоспроможності фізкультурно-спортивної організації. Фізична

культура, спорт і здоров'я: стан, проблеми та перспективи: збірник тез XXI Міжнародної науково-практичної конференції, 16-17 грудня 2021 року. Харків : ХДАФК, 2021. С. 140.

6. Україна спортивна - 2024: інформаційний довідник. К. : Міністерство молоді та спорту України 2025. 94 с.

УДК 005.95/.96:796.06

МЕТОДИ АНАЛІЗУ ТА ОЦІНКИ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В СПОРТИВНИХ КЛУБАХ

[1]**Толчєва Г. В.**, кандидат педагогічних наук, доцент

[2]**Саєнко В. Г.**, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,

[1]**Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Полтава, Україна)**

[2]**Комунальний заклад вищої освіти «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія» Полтавської обласної ради (Кременчук, Україна)**

Анотація. *Матеріал включає особливості функціонування спортивних клубів як специфічних суб'єктів управління в умовах комерціалізації та глобалізації, що зумовлює необхідність упровадження сучасних підходів до управління персоналом. Обґрунтовано методи аналізу та оцінки процесів управління людськими ресурсами, які можуть бути використані як основа для подальшого вдосконалення системи управління персоналом і розроблення комплексної моделі оцінювання людського капіталу у спортивних клубах.*

Ключові слова: *спортивний клуб, управління, людські ресурси, методи.*

Вступ. Спортивний клуб є фундаментальною організацією у світі спорту. Згідно з чинним законодавством, він може мати форму асоціації, акціонерного товариства або іншої комерційної компанії, що гарантує йому правосуб'єктність. Згідно організаційної форми та статусу діяльності прийнято розрізняти:

- клуби, що беруть участь у кваліфікованих спортивних змаганнях;

- клуби, що не беруть участі у змагальних видах спорту, члени яких не беруть участі у регулярних змаганнях, але практикують певні дисципліни з власних уподобань;

- студентські спортивні клуби, що діють як асоціації, роль яких полягає у просуванні фізичного виховання та спорту серед школярів і студентів та участі у змаганнях між цими організаціями;

- громадські спортивні клуби, що надають послуги для різних верств населення.

Огляд публікацій у сфері спортивного менеджменту [2-5] свідчить про те, що питання, які досліджуються, сприймаються як суттєві. Виправданим та своєчасним видається пошук конкретних способів оцінювання впровадження управлінських процесів у суб'єктах господарювання.

Мета дослідження – обґрунтування методів аналізу та оцінки процесів управління персоналом в спортивних клубах як чинника для подальшого вдосконалення цілісної системи управління та збільшення конкурентоспроможності на ринку.

Матеріал і методи дослідження. Під час проведення дослідження було застосовано такі методи: аналіз і узагальнення науково-методичних джерел, опрацювання нормативно-правових документів, що регулюють підприємницьку діяльність, а також інтерв'ювання керівників і провідних менеджерів спортивних клубів.

Результати дослідження та їх обговорення. Діяльність спортивного клубу зосереджена на організації спортивних тренувань та різноманітних спортивних заходів. Крім того, виокремлюються спільні цілі різних клубів, такі як задоволення спортивних інтересів учасників та вболівальників, виховання та просування проспортивних та просоціальних настроїв, просування у змаганнях, підвищення рейтингу у спортивній класифікації та інтеграція місцевої громади. В епоху комерціалізації спорту, окрім цілей, пов'язаних зі спортивною функцією клубів, набувають значення також цілі, що випливають з їхньої ринкової орієнтації. Тому ті суб'єкти, які застосовують бізнес-правила у своїй діяльності, обирають виробництво спортивного продукту як свою головну мету. Основою цього продукту є

спортивна дисципліна, в якій він виробляється. Продукт, у свою чергу, складається з гравців, команди, спортивного видовища та торгової марки клубу. У випадку спортивних клубів роль людей є специфічною, оскільки, з одного боку, вони є складовою спортивного продукту, а з іншого, вони беруть участь у його створенні та продажу.

У контексті цього дослідження видається важливим охарактеризувати людські ресурси спортивного клубу. Їх можна розділити на персонал, безпосередньо пов'язаний зі спортивною підготовкою: спортсмени, тренери, інструктори, лікарі, масажисти, дієтологи та психологи, а також персонал, який надає адміністративну та технічну підтримку: менеджери, працівники відділів маркетингу та управління персоналом, бухгалтери, адміністратори, швейцари, гардеробники, електрики, монтажники та ін. Працівників клубів часто поділяють на тих, чия робота оплачується, та тих, хто є волонтерами та соціальними активістами. До соціальних активістів належать, наприклад, члени виборних органів влади, особи, призначені до різних органів для виконання конкретних завдань, та спортивні судді.

Той факт, що процеси прийняття рішень в спортивних клубах базуються на економічних критеріях, обґрунтовує необхідність використання аналізу та оцінки у процесі управління персоналом, що сприятиме визначенню їхньої рейтингової значущості у створенні організаційної цінності. Підкреслюючи ефективність управління спортивною організацією, прийнято виділяти дві групи критеріїв оцінки її діяльності: пов'язані зі спортом та організаційно-управлінські. Серед них є й ті, що стосуються людських ресурсів:

- спортивні критерії: спортивні досягнення; розвиток спортивного потенціалу; якість навчання.

- організаційні та управлінські критерії: задоволеність роботою та мотивація; ідентифікація працівників із цілями установи; кількість конфліктів; моральний дух працівників; навички менеджерів у формуванні

міжособистісних стосунків; рівень освіти та кваліфікації працівників; узгодженість норм та ролей; управління процесом комунікації.

З точки зору управління персоналом важливо також здійснювати оцінювання ефективності щодо окремих сегментів середовища, тобто суб'єктів, пов'язаних зі спортивною організацією (глядачі, спортсмени, тренери, спонсори, співробітники клубів, акціонери, постачальники, місцеві органи влади та державні організації). Автори [1; 3] також пропонують моніторинг діяльності спортивних організацій з точки зору «вхідних та вихідних даних» та використання збалансованої системи показників. Дослідники [4] наголошують, що вимірювання та оцінка процесів управління людськими ресурсами в організаціях можуть виконуватися за допомогою аудиту, бенчмаркінгу, збалансованої системи показників та аналізу показників. Використання контролінгу як інструменту підтримки прийняття рішень у спортивній сфері є ефективним.

Автор [2], спираючись на досвід успішних спортивних компаній: ФК «Баварія», ФК «Барселона», ФК «Манчестер Юнайтед» та ФК «Мілан» наголошує на важливості аналізу управління операційним персоналом, трансферами гравців, спортивною командою та талантами. На думку автора, управлінські рішення, що реалізовуються вищезгаданими клубами, «можуть бути використані як моделі найкращих практик для ефективного управління спортивними компаніями та, завдяки бенчмаркінгу, покращити функціонування інших суб'єктів господарювання, не лише спортивних». Обґрунтовуючи необхідність контролінгу персоналу в спортивних клубах, універсальні передумови включають високі витрати на розвиток гравців та залежність можливості отримання доходу від спонсорства від професіоналізму та іміджу гравців.

Висновки. Спортивні клуби, які стали предметом цього дослідження, безумовно, є цікавими, але ще недостатньо ретельно проаналізованими суб'єктами управління. Через зміни в їхньому середовищі вони змушені

трансформувати свій спосіб мислення та дії. В умовах комерціалізації та глобалізації вони стикаються з необхідністю вивчати та впроваджувати ринкові механізми та нові методи управління. Методи аналізу та оцінки процесів управління персоналом, обґрунтовані в цьому дослідженні, можуть виявитися корисними для «раціоналізації» сфери управління людськими ресурсами в спортивних клубах.

Спробу реалізації припущень щодо використання інструментів аналізу та оцінки управління персоналом в спортивних клубах, слід розглядати як основу для обговорення серед фахівців сфери спортивного менеджменту та управління людськими ресурсами, а також як відправну точку для створення комплексної моделі аналізу та вимірювання людського капіталу в таких організаціях.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку будуть спрямовані на вдосконалення ефективності системи управління персоналом в рекреаційній індустрії.

Список використаних джерел

1. Guseva O. Y., Kazarova I. O., Dumanska I. Y., Gorodetskyy M. A., Melnichuk L. V., Saienko V. H. Personal data protection policy impact on the company development. *WSEAS Transactions on Environment and Development*, 2022. Vol. 18. P. 232–246.

2. Panfil R. Zarządzanie kapitałem ludzkim w efektywnych firmach sportowych. *Menedżer w gospodarce opartej na wiedzy:* prace naukowe. Wrocław: Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2010. S. 565–574.

3. Saienko V. G. Marketing and management in the field of sports business. *Proceedings of academic science – 2016: XI International scientific-practical conference*. Sheffield: Science and Education Ltd, 2016. P. 29–35.

4. Taylor T., Doherty A., McGraw P. *Managing people in sport organizations. A strategic human resource management perspective*. Oxford: Butterworth–Heinemann, 2008. S. 250.

5. Tolchieva H. *Recreational industry system: basic management, pedagogical approach, health effect: monograph*. Opole: Publishing House ANS-WSZiA, 2023. 270 p.

ПРОМОУТЕРСЬКА ТА АГЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В СФЕРІ СПОРТУ

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПРОМОУТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФІГУРНОМУ КАТАННІ

Найда Н. здобувач вищої освіти ІІ (магістерського) рівня

Середа Н.В. доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри менеджменту та правового регулювання спортивної діяльності

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У статті наведені результати проведеного дослідження стосовно визначення організаційних аспектів використання промоутерської діяльності у фігурному катанні. Охарактеризовано основних напрями промоутерської діяльності у фігурному катанні відносяться; особливості застосування.*

Ключові слова*: фігурне катання, реклама, промоутерська діяльність, маркетинг.*

Вступ. Промоутерська діяльність базується на функціонуванні спеціалістів, які займаються просуванням спортивних товарів чи фізкультурно-спортивних послуг фізкультурно-спортивної організації, часто через розповсюдження рекламних матеріалів у людних місцях. Слово «промоутер» походить від англійського дієслова «to promote», що означає «сприяти», «активізувати» або «просувати». Використання промоутерської діяльності у сфері спорту, а саме у фігурному катанні забезпечить активне просування та популяризацію даного виду спорту на ринку фізкультурно-спортивних послуг.

Мета дослідження – надати характеристику організаційним аспектам промоутерської діяльності у фігурному катанні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використовувались наступні наукові методи дослідження: аналіз

літературних джерел, аналіз документів, організаційний аналіз, системний аналіз.

Результати дослідження та їх обговорення. Фігурне катання як видовище має певні особливості, що формують умови роботи промоутера: висока залежність від «зіркового складу» (відомі імена критично впливають на продажі квитків), сезонність (пік – осінь-зима), значні операційні витрати (кригоутримуюче обладнання, транспортування), конкуренція з безкоштовним телевізійним контентом.

За результатами проведеного дослідження визначено, що промоутерська діяльність у сфері спорту, а саме у фігурному катанні це комплекс організаційних, маркетингових та комерційних заходів, спрямованих на популяризацію змагань, спортсменів і шоу з фігурного катання, а також на залучення глядачів, партнерів і спонсорів.

До основних напрями промоутерської діяльності у фігурному катанні відносяться:

1. Організація та просування спортивних змагань. Промоутери займаються підготовкою та популяризацією турнірів різного рівня, від національних чемпіонатів до міжнародних стартів, таких як серія змагань ISU Grand Prix of Figure Skating або чемпіонати, що проводяться під егідою International Skating Union. До їх обов'язків входить забезпечення рекламної кампанії, продаж квитків, медіа-підтримку та створення видовищної атмосфери події.

2. Популяризація спортсменів. Промоутерська діяльність передбачає роботу над формуванням іміджу спортсменів, організовують інтерв'ю, медіаактивності, участь у рекламних кампаніях та шоу.

3. Організація льодових шоу. Важливою частиною промоутерської діяльності є проведення комерційних шоу за участю зірок фігурного катання. Прикладом є відоме шоу Stars on Ice, яке збирає тисячі глядачів і популяризує цей вид спорту.

4. Робота зі спонсорами та партнерами. Промоутери залучають комерційні бренди та організації для фінансування подій і спортсменів. Це може включати рекламні контракти, брендування арен, трансляції та партнерські проєкти.

5. Медіа та цифрове просування. Сучасні промоутери активно використовують соціальні мережі, стрімінгові платформи та телетрансляції для розширення аудиторії фігурного катання. Це підвищує популярність змагань і робить їх доступними для міжнародної аудиторії.

Застосування промоутерської діяльності у розвитку та популяризації фігурного катання сприятиме: підвищує популярність цього виду спорту; сприяє комерціалізації та фінансовій стабільності змагань; формуванню спортивного бренду спортсменів і команд; залученню нових уболівальників і молодь до занять фігурним катанням.

Для успішної реалізації промоутерської діяльності у фігурному катанні необхідно поєднувати кілька сфер компетенцій: фінансове планування та бюджетування (оренда льоду, гонорари, логістика), маркетинг і PR (просування події, робота зі ЗМІ), спонсорський менеджмент (залучення брендів-партнерів), юридичний супровід (контракти з фігуристами, авторські права на музику), технічне забезпечення (сцена, світло, звук, костюми).

В Україні промоутерська діяльність у фігурному катанні розвинена слабко через обмеженість інфраструктури (мала кількість льодових арен), невисокий комерційний потенціал ринку та відтік спортсменів за кордон.

За результатами проведеного аналізу літературних джерел та системного аналізу сформовано маркетингову стратегію промоутерської діяльності фігурного катання:

1. Зіркова стратегія (Star Power Marketing). Це фундаментальний принцип галузі – продається не подія, а імена. Промоутер будує комунікацію навколо олімпійських чемпіонів і медалістів, оскільки їхня впізнаваність безпосередньо конвертується у продажі квитків. Практичні інструменти:

афіші та банери з іменами та обличчями зірок; персональні соцмережі фігуристів як канал просування; прес-конференції та автограф-сесії для підігріву інтересу.

2. Спонсорський маркетинг. Промоутеру необхідно сформувати спонсорські пакети різних рівнів: титульний спонсор – назва бренду в назві заходу; офіційний партнер – логотип на льоду, бортах, програмках; медіа партнер – висвітлення в обмін на рекламний час або площу. Ключовий аргумент для спонсора – аудиторія фігурного катання традиційно сприймається як платоспроможна та лояльна.

3. Цінова стратегія та управління продажами квитків. Гнучке ціноутворення залежно від попиту, дня тижня, сектору арени. Широко застосовується практика: ранні продажі зі знижкою (early bird); групові квитки для шкіл і спортивних секцій; VIP-пакети з зустріччю з фігуристами; абонементи на серію виступів у рамках туру.

4. Digital-маркетинг і соціальні мережі. Активне використання цифрових каналів: Instagram / TikTok – відео з репетицій, бекстейдж-контент, анонси; YouTube – трейлери шоу, інтерв'ю з учасниками; email-маркетинг – розсилки по базі попередніх глядачів; таргетована реклама – геотаргетинг у містах туру. Особливо ефективний user-generated content – промоутери заохочують глядачів публікувати фото/відео з хештегом шоу.

5. Медіастратегія та PR. Ексклюзивні інтерв'ю зі спортсменами у профільних і розважальних ЗМІ. Партнерство з телеканалами (трансляція або анонси). Участь у ток-шоу та розважальних програмах. Прес-тури для журналістів на генеральні репетиції

Висновки. За результатами проведеного дослідження визначено, що промоутерська діяльність у фігурному катанні виступає як ключова ланка між спортсменами, організаторами, спонсорами та аудиторією, забезпечуючи успішне функціонування і розвиток цього видовищного виду спорту.

Список використаних джерел

1. Бондар А.С., Середа Н.В., Стадник С.О. Особливості використання засобів маркетингової комунікації в діяльності фітнес-клубу Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (23–24 квітня 2020 року, м. Львів). Львів : ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2020. С. 24-28.

2. Бондар, А., Петренко, І., Середа, Н., & Петренко. Професійна підготовка організаторів спортивних івентів, промоутерів та спортивних агентів. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15, (8(195), 2025. https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.08(195).45. С.213-218

3. Прокопенко Б.О., Середа Н.В. Характеристика використання агентської діяльності у сфері спорту. Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту: збірник наукових праць. Харків: ХДАФК, 2025. С. 94-98.

4. Україна спортивна - 2024: інформаційний довідник. К. : Міністерство молоді та спорту України 2025. 94 с.

УДК 334.722

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГЕНТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ СПОРТУ В УКРАЇНІ

Середа Н.В. доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри менеджменту та правового регулювання спортивної діяльності

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У статті розкрито основний зміст перспективи розвитку агентської діяльності у сфері спорту. Охарактеризовано основні сильні та слабкі сторони, загрози та можливості розвитку агентської діяльності у сфері спорту в Україні.*

Ключові слова*: спорт, агентська діяльність, професійний спорт.*

Вступ. Спортивне агентство відіграє ключову роль у професійному спорті, забезпечуючи спортсменам вигідні контракти, юридичну підтримку та розвиток професійної кар'єри. В Україні та світі ця сфера постійно розвивається, проте стикається з низкою викликів. Аналізуючи сучасні тенденції та проблеми, можна окреслити перспективи розвитку спортивного агентства на міжнародному та національному рівнях.

В Україні ж сфера спортивного агентства розвивається нерівномірно. Відсутність спеціального законодавчого регулювання, фінансові труднощі клубів та недостатній рівень підготовки агентів створюють певні бар'єри для якісного розвитку ринку.

Мета дослідження – визначити перспективи розвитку агентської діяльності у сфері спорту в Україні.

Методи дослідження. Під час проведення наукового дослідження використовувались наступні методи дослідження, а саме: аналіз літературних джерел та документів, організаційний аналіз, системний аналіз, порівняльний аналіз.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз наукових статей, присвячених агентській діяльності в спорті, дозволяє виявити низку проблем та викликів, з якими стикаються спортивні агенти (посередники) та посередницька індустрія загалом. За результатами проведеного дослідження визначено основні аспекти, що потребують уваги в розвитку агентської діяльносі в сфері спорту

Недосконаліть нормативно-правового забезпечення агентської діяльності у спорті.

До недоліків чинного законодавства можна віднести такі:

а) відсутність спеціалізованого законодавства. Як вважають, в Україні відсутній окремий закон, який би детально регулював діяльність спортивних агентів. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» не охоплює специфіку агентської діяльності, що створює правові прогалини та ускладнює регулювання відносин між спортсменами, агентами та клубами;

б) невизначеність правового статусу агентів. Чинне законодавство не надає чіткого визначення правового статусу спортивних агентів, що призводить до неоднозначного трактування їхніх прав та обов'язків. Це може спричиняти конфлікти та правову невизначеність у відносинах між сторонами;

в) недостатній контроль та ліцензування. Відсутність чітких процедур ліцензування (ліцензування діяльності спортивних агентів у футболі було скасовано прийняттям нового Регламенту FIFA у 2014 році) та контролю за діяльністю агентів створює умови для недобросовісної практики. Це може призводити до порушень прав спортсменів та негативно впливати на розвиток професійного спорту;

г) невідповідність міжнародним стандартам. Українське законодавство не повністю відповідає міжнародним стандартам та практикам у сфері спортивного агентства. Це ускладнює інтеграцію українських агентів у

міжнародне спортивне співтовариство та обмежує можливості для міжнародної співпраці;

д) відсутність дієвих механізмів вирішення спорів. Чинне законодавство не передбачає спеціалізованих механізмів для вирішення спорів у сфері спортивного агентства, що може призводити до затягування процесів та неефективного захисту прав сторін. Так, в Україні спори між спортсменами та їхніми агентами у футболі мають розглядатися в тій країні, де укладено посередницький договір [25].

Недосконаліть законодавчої бази у сфері фізичної культури та спорту створює труднощі в діяльності спортивних агентів. Відсутність чітких регуляторних механізмів може призводити до непрозорості та зловживань. Необхідно формувати гнучку систему публічного управління, яка враховуватиме економічну ефективність та елементи підприємництва.

Проблеми у сфері менеджменту спортивних організацій. Як відмічають фахівці, багато керівників футбольних клубів та спортивних організацій не мають спеціалізованої освіти або досвіду в спортивному менеджменті. Це призводить до непрозорого ведення переговорів з агентами; недостатньої оцінки економічної вигоди від співпраці з агентами; помилок у контрактах через брак юридичних знань.

Ще однією проблемою є відсутність стратегічного планування. Діяльність багатьох спортивних клубів орієнтована на короткострокові результати, що впливає на агентів: Клуби часто підписують гравців без довгострокової стратегії розвитку. Нестабільність в управлінні (часті зміни тренерів, керівництва) ускладнює співпрацю з агентами, а відсутність фінансового планування може призводити до затримок у виплатах комісій агентам.

Фінансові труднощі спортивних клубів. Багато українських клубів мають нестабільне фінансування через низький рівень інвестицій у спорт; недостатній розвиток маркетингу та комерційної діяльності; залежність від

державного фінансування або одного спонсора. Це негативно впливає на співпрацю з агентами, а саме: клуби уникають виплат агентських гонорарів; зростає кількість випадків порушення контрактів із гравцями, що змушує агентів втручатися в юридичні процеси [3, 7].

Нагальною є проблема, пов'язана з юридичним регулюванням та корупцією. Через слабке регулювання спортивної діяльності агенти стикаються з: непрозорими схемами трансферів; складнощами у відстоюванні прав спортсменів; ризиком шахрайства з боку клубів. У спортивних організаціях нерідко зустрічаються «відкати» при трансферах. Деякі клуби працюють із «тіньовими» агентами, обходячи офіційні угоди. Це знижує довіру до професійних агентів і перешкоджає розвитку цивілізованого ринку спортивного менеджменту [5].

Результати дослідження вказують на проблеми в управлінні спортивними організаціями впливають на ефективність роботи агентів. Недостатня професійна підготовка менеджерів, відсутність стратегічного планування та слабка фінансова підтримка можуть обмежувати можливості для співпраці з агентами.

Економічні виклики, такі як нестабільне фінансування, впливають на розвиток спорту та діяльність агентів. Соціальні фактори, включаючи доступність спорту для різних верств населення, також відіграють важливу роль. Розвиток спортивної інфраструктури та розширення спектру спортивних занять є ключовими для залучення більшої кількості спортсменів та, відповідно, для роботи агентів.

Стрімкий розвиток технологій та глобалізація вимагають від спортивних агентів постійної адаптації. Інноваційні підходи в управлінні, маркетингу та комунікаціях стають необхідністю для успішної діяльності. Система професійної підготовки агентів також потребує трансформації для відповідності сучасним вимогам.

Спортивні агенти часто стикаються з етичними дилемами та правовими питаннями, пов'язаними з представництвом інтересів спортсменів, укладанням контрактів та дотриманням норм добросовісної конкуренції. Відсутність чітких етичних стандартів може призводити до конфліктів та негативно впливати на репутацію як агентів, так і спортсменів. Результати проведеного дослідження визначили напрямами розвитку та подальшого вдосконалення спортивного агентства в Україні можуть стати наступні:

1. Удосконалення законодавчої бази. Упровадження чітких правил щодо діяльності агентів та їх ліцензування дозволить зробити ринок більш прозорим і ефективним. Рекомендації щодо вдосконалення законодавства: розробка та прийняття спеціалізованого закону про діяльність спортивних агентів, який би враховував специфіку їхньої роботи та встановлював чіткі правила і стандарти; визначення правового статусу агентів та їхніх обов'язків для забезпечення прозорості та відповідальності у відносинах зі спортсменами та клубами; упровадження системи ліцензування та контролю за діяльністю агентів для запобігання недобросовісній практиці та захисту прав спортсменів; гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами для забезпечення інтеграції українського спортивного агентства у світову спільноту; створення спеціалізованих органів або процедур для вирішення спорів у сфері спортивного агентства, що забезпечить оперативність та ефективність захисту прав сторін [1, 2].

2. Створення освітніх програм. Впровадження спеціалізованих курсів та програм для підготовки агентів підвищить рівень професіоналізму у сфері.

3. Підвищення рівня фінансової стабільності клубів. Розвиток економіки спорту та залучення інвестицій дозволить клубам активніше співпрацювати з агентами та укладати довгострокові контракти.

4. Боротьба з корупцією. Впровадження прозорих механізмів контролю за діяльністю агентів та трансферними угодами сприятиме зменшенню тіньових схем.

Якщо розглядати розвиток спортивного агентства в цілому у світі, то нам уявляється доцільним наступні напрямки його вдосконалення:

1. Посилення правового регулювання. Провідні міжнародні організації, такі як FIFA та UEFA, постійно вдосконалюють правила роботи агентів, встановлюючи чіткі вимоги щодо ліцензування та етики.

2. Діджиталізація та аналітика. Використання цифрових платформ для ведення переговорів, аналізу ринку та оцінки гравців набуває все більшого значення.

3. Глобалізація ринку. Вихід агентів на міжнародний рівень дозволяє спортсменам отримувати вигідніші контракти, а клубам – знаходити талановитих гравців у різних країнах.

4. Посилення ролі маркетингу. Агентство все більше займається не лише підписанням контрактів, а й розвитком особистого бренду спортсмена, що сприяє залученню спонсорів та збільшенню доходів.

5. Етичні стандарти та боротьба з конфліктами інтересів. Уведення міжнародних кодексів етики та санкцій за їх порушення сприятиме більш чесній роботі агентів.

6. Посилення співпраці з клубами та федераціями. Створення відкритих майданчиків для комунікації між агентами, клубами та спортсменами допоможе уникати конфліктів і покращить умови для трансферних угод.

Отже, спортивне агентство стикається з низкою комплексних проблем та викликів, які потребують системного підходу для їх вирішення. Удосконалення нормативно-правової бази, підвищення професійного рівня менеджменту, врахування соціально-економічних факторів, впровадження інновацій та дотримання етичних норм є ключовими напрямами для

забезпечення ефективної діяльності спортивних агентів та розвитку спортивної індустрії загалом.

Висновки. Результати проведеного дослідження визначили розвиток спортивного агентства в Україні та світі має значні перспективи, проте потребує вирішення низки ключових проблем. Запровадження ефективного правового регулювання, підвищення професійного рівня агентів, фінансова стабільність клубів та використання сучасних технологій сприятимуть формуванню прозорого та ефективного ринку спортивного менеджменту. З урахуванням міжнародного досвіду Україна може значно покращити умови для роботи спортивних агентів та сприяти розвитку спорту загалом.

Перспективи подальших досліджень. Визначити основні перспективи та проблеми розвитку агентської діяльності в сфері спорту.

Список використаних джерел

1. Дрішлюк А. І. Агентський договір: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. канд. юрид. наук 12.00.03 . Одеська національна юридична академія О., 2013. 20 с.

2. Гужов А. А. Агентська діяльність у футболі: особливості нормативного регулювання та перспективи його розвитку. *Спортивне право: перспективи розвитку* : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (29 липня 2013 року). Київ, 2017. С. 163-171.

3. Левенштейн І.С. Аналіз фінансування спорту: державні кошти – не гарантія перемог. *«Hubs»*. 2016. URL: http://hubs.ua/economy/analizfinansirovaniya.html (дата звернення: 20.02.2025).

4. Середа Н.В. Методологія дослідження ринку фізкультурно-спортивних послуг: навчальний посібник для студентів магістратури. Харків: ХДАФК, 2018. 206 с.

5. Суха Ю. С. Деякі особливості агентських договорів у

професійному спорті (на прикладі професійного футболу). *Форум права*. 2013. № 3. С. 633-638. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_104.pdf (дата звернення: 20.02.2025).

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІННЯ ОЛІМПІЙСЬКИМ, ПАРАОЛІМПІЙСЬКИМ, НЕОЛІМПІЙСЬКИМ РУХОМ ТА ПРОФЕСІЙНИМ СПОРТОМ

УДК 796.012:797.2

РОЗВИТОК І КОНТРОЛЬ РІВНЯ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ У ПЛАВЦІВ 14 – 15 РОКІВ

Бакіко І.В. професор, доктор наук з фізичного виховання та спорту

Савчук С.А. доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту

Луцький національний технічний університет (Луцьк, Україна)

Анотація. *У роботі розглянуто особливості розвитку та контролю рівня швидкісно-силових якостей у плавців 14–15 років з використанням різних засобів фізичної підготовки. Виявлено ефективність впливу засобів загальної фізичної підготовки на розвиток швидкісно-силових якостей у юних плавців 14-15 років. Досягнуто більшого і достовірного приросту результатів виконання контрольних вправ «стрибок у довжину з місця» та «біг 10 метрів» за піврічний період на 11,9±2,32 % та 17,4±1,87 % відповідно у групі плавців (n=12), де на 48,9 години більше використовували засоби загальної фізичної підготовки, ніж в іншій групі, де з цією метою застосовувалися засоби спеціальної фізичної підготовки.*

Ключові слова: *швидкісно-силові якості, плавці, загальна фізична підготовка, спеціальна фізична підготовка, піврічний цикл підготовки*

Вступ. Розвиток сучасного спорту вищих досягнень висуває підвищені вимоги до рівня фізичної підготовленості юних спортсменів, зокрема у такому технічно складному та енергозатратному виді спорту, як плавання. У віці 14–15 років відбуваються інтенсивні морфофункціональні зміни організму, що створює сприятливі передумови для цілеспрямованого розвитку швидкісно-силових якостей. Саме в цей період закладається фундамент майбутньої спортивної майстерності, а ефективність

тренувального процесу значною мірою залежить від науково обґрунтованої системи підготовки та контролю [3].

Швидкісно-силові якості відіграють ключову роль у забезпеченні результативності плавців, оскільки вони визначають потужність старту, ефективність виконання поворотів, темп і силу гребкових рухів. Недостатній рівень розвитку цих якостей обмежує можливість досягнення високих спортивних результатів навіть за умови добре сформованої техніки плавання. Водночас надмірні або нераціонально організовані навантаження можуть негативно впливати на організм підлітків, що перебуває у стадії активного росту й розвитку [5].

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання поєднання ефективних засобів розвитку швидкісно-силових здібностей із систематичним педагогічним контролем їх рівня. Об'єктивна оцінка динаміки показників дозволяє своєчасно коригувати тренувальні програми, оптимізувати навантаження та підвищувати загальну результативність підготовки [4].

Отже, дослідження особливостей розвитку і контролю швидкісно-силових якостей у плавців 14–15 років є важливим напрямом удосконалення сучасної теорії та методики спортивного тренування.

Мета дослідження – виявити ефективність впливу засобів загальної фізичної підготовки на розвиток швидкісно-силових якостей у плавців 14–15 років.

Матеріал і методи дослідження: 12 плавців чоловічої статі (14-15 років), аналіз науково-методичної літератури, педагогічний експеримент, педагогічне тестування, статистична обробка даних.

Результати дослідження та їх обговорення. У ході педагогічного експерименту в першому піврічному циклі підготовки двох однорідних груп плавців 14–15 років по 12 спортсменів у кожному тренувальному процесі

містилися однакові та стандартні, згідно з програмними вимогами для даної вікової групи спортсменів, обсяги основних видів підготовки [1].

Порівняльний аналіз сумарного обсягу виконаних тренувальних навантажень у двох групах не виявив статистично значимих відмінностей. Відмінною особливістю тренувального процесу в цих групах було використання різних засобів фізичної підготовки у розвиток швидкісно-силових якостей. У першій групі у розвиток швидкісно-силових якостей обсягом 40,9 години чи 37,2 % від усього обсягу даної спрямованості застосовувалися засоби загальної фізичної підготовки, тоді як в іншій групі обсягом 89,8 години (81,6 %) – засоби спеціальної фізичної підготовки за різниці даних обсягів 48,9 години (44,5 %).

У ході піврічного експерименту тричі у вересні, грудні та березні здійснювався контроль рівня розвитку швидкісно-силових якостей у двох групах плавців. Спортсмени виконували чотири граничні контрольні вправи, спрямовані на виявлення рівня розвитку швидкісно-силових якостей: стрибок у довжину з місця, біг 10 м, плавання 12,5 м, плавання 50 м [2].

Отримані в ході першого педагогічного тестування у вересні вихідні середньогрупові значення результатів виконання контрольних вправ представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Середні значення результатів виконання контрольних вправ першого педагогічного тестування для контролю вихідного рівня розвитку швидкісно-силових якостей у двох групах плавців 14–15 років (вересень)

Контрольні вправи	1-ша група (n = 12)	2-ша група (n = 12)	P (0,05)
Стрибок в довжину з місця, см	208,4±4,71	210,9±4,06	> 0,05
Біг 10 м, сек	2,23±0,31	2,29±0,27	> 0,05
Плавання 12,5 м, сек	11,50±0,42	11,58±0,47	> 0,05
Плавання 50 м, сек	30,09±0,94	30,01±0,84	> 0,05

Порівняльний аналіз результатів виконання чотирьох контрольних вправ першого педагогічного тестування плавців двох груп не виявив достовірних середньогрупових відмінностей (p>0,05) рівня розвитку швидкісно-силових якостей. Протягом піврічного циклу дане педагогічне тестування проводилося двічі у грудні та березні (табл. 2).

Зіставлення середньогрупових значень результатів виконання контрольних вправ «стрибок у довжину з місця» та «біг 10 метрів» протягом педагогічного експерименту у двох групах виявило статистично достовірні відмінності у другому (грудень) та третьому тестуваннях (p < 0,05).

Таблиця 2

Середні значення та їх відмінності у результатах виконання контрольних тестів плавцями 14–15 років двох груп у піврічному циклі підготовки

Контрольні вправи	Місяць тренування	1-ша група (n = 12)	2-ша група (n = 12)	Різниця між результатами 1-ої та 2-ої групи	P (0,05)
Стрибок в довжину з місця, см	вересень	210,9±23,97	208,5±25,54	2,4±0,81	> 0,05
	грудень	218,3±30,54	210,1±28,73	8,2±0,94	> 0,05
	березень	235,9±29,45	220,5±24,69	15,4±0,71	< 0,05
Біг 10 м, сек	вересень	2,29±0,71	2,23±0,88	0,06±0,01	> 0,05
	грудень	2,05±0,64	2,16±0,95	-0,11±0,03	< 0,05
	березень	1,95±0,68	2,07±0,71	-0,12±0,02	< 0,05
Плавання 12,5 м, сек	вересень	11,88±2,13	11,98±2,69	-0,1±0,02	> 0,05
	грудень	11,15±2,08	11,67±1,75	-0,52±0,05	> 0,05
	березень	10,8±1,45	11,05±1,66	-0,25±0,05	< 0,05
Плавання 50 м, сек	вересень	30,01±4,66	30,09±8,41	-0,08±0,001	> 0,05
	грудень	29,74±7,39	29,58±7,26	0,16±0,001	> 0,05
	березень	28,98±4,12	27,39±5,19	1,59±0,002	< 0,05

У першій групі плавців приріст результатів виконання контрольної вправи «стрибок у довжину з місця» за піврічний цикл підготовки становив 11,9±2,32 %, на відміну від іншої групи, де цей показник становив лише 5,8±0,97 % при статистично значимих відмінностях даних показників між групами (p<0,05). Аналогічне порівняння результатів виконання контрольної

вправи «біг 10 метрів» виявило прирости у першій групі 17,4±1,87 %, а у в іншій 7,8±1,02 % (p<0,05).

Порівняння середньогрупових значень результатів виконання контрольної вправи «плавання 12,5 метрів» виявило однаковий приріст результатів у першій та другій групах за шість місяців на 10±1,85 % та 8,4±0,76 % відповідно при статистично не значущих відмінностях між групами (p>0,05). Однак після трьох місяців тренувального процесу результати виконання даної контрольної вправи виявилися статистично значущими в першій групі на 0,73±0,11 з відносно іншої групи, де даний показник покращився лише на 0,31±0,04 с (p<0,05).

Результати виконання контрольного тесту «плавання 50 м» за піврічний цикл підготовки покращилися у другій групі на 2,7±0,21 %, у той час як у першій групі покращення склало тільки 1,03±0,17% (p<0,05).

Висновки. Виявлено ефективність впливу засобів загальної фізичної підготовки на розвиток швидкісно-силових якостей у юних плавців 14-15 років. Досягнуто більшого і достовірного приросту результатів виконання контрольних вправ «стрибок у довжину з місця» та «біг 10 метрів» за піврічний період на 11,9±2,32 % та 17,4±1,87 % відповідно у групі плавців (n=12), де на 48,9 години більше використовували засоби загальної фізичної підготовки, ніж в іншій групі, де з цією метою застосовувалися засоби спеціальної фізичної підготовки.

Визначено позитивне перенесення впливу засобів загальної фізичної підготовки на результати виконання спеціального тесту «плавання 12,5 м», що забезпечило після трьох місяців тренувального процесу статистично значуще зниження часу, його виконання в середньому по групі плавців на 0,73±0,045 с (p<0,05).

Перспективи подальших досліджень будуть проводитись в напрямі впровадження запропонованої нами методики в навчально-тренувальний

процес плавців та перевірки її ефективності для підвищення рівня розвитку швидкісно-силових здібностей хлопців 14–15 років.

Список використаних джерел

1. Журавльов Ю., Маліков М. Динаміка загальної та спеціальної фізичної підготовленості студентів 18-19 років в процесі секційних занять плаванням. Спортивний вісник Придніпров'я. 2019. № 2. С. 69-79. http://10.32540/2071-1476-2019-1-069

2. Косаков Е. Наукове обґрунтування спеціальних засобів для покращення фізичної підготовленості плавців. Інноваційні і цифрові технології у процесі підготовки спортсменів в умовах формального і неформального навчання : мат. III Міжнар. наук.-практ. конф., 26 жовтня 2022 р. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2023. С. 81-82.

3. Коштур Я. Експериментальна методика з плавання для підвищення розвитку швидкісно-силових якостей хлопців 13-14 років. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2018. № 6(80). С. 88-97. http://10.24139/2312-5993/2018.06/088-098

4. Райтаровська І.В., Шишкін О.П. Теорія і методика викладання плавання. К. : КНТ. 2019. 50 с.

5. Ячнюк М.Ю., Ячнюк І.О., Ячнюк Ю.Б. Плавання з методикою викладання: навч.-метод. пос.: Чернівці: ЧНУ, 2020. 216 с.

ВИЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАТИВНИХ КРИТЕРІЇВ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У СПОРТИВНІЙ БОРОТЬБІ

Голоха В.Л. старший викладач

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У статті обґрунтовано необхідність використання кількісних показників для оцінки техніко-тактичної майстерності борців високої кваліфікації. Виділено дев'ять найбільш інформативних критеріїв, що мають тісний кореляційний зв'язок зі спортивним результатом в умовах сучасних правил змагань. Необхідність оптимізації управління процесом підготовки спортсменів високого класу вимагає проведення поглиблених досліджень змагальної діяльності спортсменів, виявлення найбільш значущих факторів, які визначають досягнення найвищих результатів в конкретному виді спорту.*

Ключові слова: *спортивна боротьба, змагальна діяльність, модельні характеристики, техніко-тактичні показники, інформативність, кореляція.*

Вступ. Оптимізація управління підготовкою спортсменів високого класу вимагає глибокого вивчення змагальної діяльності для виявлення факторів, що визначають успіх у конкретному виді спорту. Сучасні правила боротьби зумовили інтенсифікацію поєдинків, де переважають динамічні прояви сили. Аналіз змагальної діяльності є основою для створення формалізованої моделі чемпіона [2]. Попри наявність десятків показників, актуальним залишається вибір найбільш інформативних із них для практичного контролю.

Мета дослідження - на основі аналізу змагальної діяльності висококваліфікованих борців визначити та обґрунтувати найбільш інформативні критерії їхньої техніко-тактичної майстерності.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сучасні тенденції змагальної діяльності в боротьбі.

2. Відібрати формалізовані коефіцієнти, що мають тісний зв'язок зі спортивним результатом.

Матеріал і методи дослідження. Теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури; аналіз змагальної діяльності учасників чемпіонатів світу, Європи та Олімпійських ігор (2016–2026 рр.).

Результати дослідження та їх обговорення. Інтенсивне вивчення проблеми змагальної діяльності спортсменів протягом кількох років (В.М. Платонов, Г.М. Арзютов) дозволило не тільки висвітлити теоретичні аспекти проблеми, а й вирішити низку практичних завдань.

Відомо, що в кожному виді спорту можна виділити основні елементи структури підготовленості, які визначають в найбільшому ступені успіх у змаганнях [4].

Однак більш перспективним видається вирішення іншої, протилежної задачі – виявлення структури змагальної діяльності та перехід до структури тренувальної діяльності. У теорії експертних систем такі задачі називають «зворотним зв'язком». Вивчення діяльності якомога більшої кількості кваліфікованих спортсменів у змагальних умовах дає змогу скласти уявлення про певний вид спорту, виявити причинно-наслідкові зв'язки, що визначають результат поєдинку, а також вимоги до структури підготовленості на відповідному кваліфікаційному рівні [1, 2, 4].

Аналіз змагальної діяльності кваліфікованих борців є важливим для створення формалізованої моделі чемпіона, яка, як правило, представлена у вигляді сукупності модельних характеристик різних аспектів підготовленості. Такий аналіз дозволяє отримати уявлення про резервні можливості вдосконалення окремих елементів структури підготовленості [3].

Аналіз змагальної діяльності висококваліфікованих борців, як правило, проводиться фахівцями під час найбільших змагань. При цьому слід враховувати, що характер діяльності борця у спортивному поєдинку значною мірою залежить від чинних правил змагань. Правила змагань із боротьби, що

постійно змінюються, мають тенденцію до подальшої інтенсифікації борцівського поєдинку. Аналіз змагальної діяльності учасників чемпіонатів світу, Європи, найбільших міжнародних турнірів 2016–2026 років, зіставлення отриманих даних із показниками учасників XXXII, XXXIII Олімпійських ігор, а також із літературними даними дозволило фахівцям виділити низку найважливіших особливостей змагальної діяльності [2, 5].

Перша виділена особливість полягає в тому, що боротьба стала більш динамічною. Якщо за старими правилами статичні напруження в боротьбі становили 69 % часових витрат серед усіх силових дій спортсмена, то за новими правилами переважають динамічні прояви сили. Більшість технічних дій виконуються на тлі постійного руху в надзвичайно мінливих динамічних ситуаціях. Це висуває вищі вимоги до швидкісно-силової підготовки, витривалості тощо. При цьому фахівці також зазначають, що техніка найсучасніших борців стає більш раціональною, хоча й менш виразною. З індивідуального арсеналу практично зникають прийоми, пов'язані з ризиком втратити оцінку. Поряд з цим, на думку ряду фахівців, техніка боротьби продовжує ускладнюватися. Разом з тим, ефективність атак, що проводяться без достатньої підготовки, як правило, низька [1, 2, 5].

Дослідження змагальної діяльності борців проводяться у двох напрямках: якісний аналіз та кількісний аналіз [1].

Якісний аналіз завершується створенням евристичної структури спортивних досягнень борця та школи боротьби, кількісний аналіз — формуванням модельних характеристик та моделі чемпіона.

Кількісний аналіз дослідження змагальної діяльності ґрунтується на визначенні техніко-тактичних показників змагальної діяльності, виборі з них тих, що найбільше корелюють зі спортивним результатом, проведенні процедури перевірки на валідність і надійність, переході до модельних характеристик і моделей.

Наразі для характеристики змагальної діяльності борців використовується кілька десятків різних показників, що ускладнює їх узагальнене порівняння. Аналіз спеціальної науково-методичної літератури з боротьби [2, 3, 5] дозволив відібрати низку показників, які найчастіше використовуються на практиці контролю за техніко-тактичними діями кваліфікованих борців. Вибір формалізованих коефіцієнтів для такого контролю проводиться з урахуванням таких положень: тісного зв'язку показників зі спортивним результатом; відображення ними основних аспектів майстерності – обсягу, надійності, ефективності, різноманітності; універсальності показників як для аналізу окремого поєдинку, так і для аналізу всього турніру в цілому.

Рангова кореляція (за Спірменом) показників технічної майстерності та спортивних результатів борців дозволила відібрати в якості модельних дев’ять показників, які найтісніше пов’язані зі спортивним результатом:

1. Інтервал атаки
2. Інтервал успішної атаки
3. Середній бал
4. Коефіцієнт надійності атаки
5. Коефіцієнт активності
6. Коефіцієнт тактичної підготовленості
7. Коефіцієнт надійності захисту
8. Коефіцієнт якості
9. Інтенсивність тактичних дій

Систематичний розрахунок кореляційних залежностей показників техніко-тактичної майстерності, отриманих за результатами дослідження змагальної діяльності, дав змогу низці авторів визначити ступінь їх інформативності та надійності, а також рекомендувати деякі з них як модельні характеристики [1, 2, 5].

До модельних характеристик у боротьбі відносять: надійність атакувальних та захисних дій; їхній обсяг; різноманітність; інтервал атаки; щільність технічних дій; середній бал технічних дій; коефіцієнт активності. Фахівці зазначають, що рівень спортивного результату залежить від усіх складових змагальної діяльності. Однак внесок кожної з них є різним. Деякі з них мають тісний взаємозв'язок (коефіцієнти технічної підготовленості та якості технічних дій, r = 0,99), оскільки вони визначаються спорідненими факторами – координаційними здібностями. Інші компоненти є незалежними або перебувають у певному антагонізмі (коефіцієнти технічної підготовленості та надійності захисту r = 0,46), оскільки зумовлюються різними факторами (координаційними та силовими здібностями) [1].

У процесі багаторічної підготовки вдосконалюється техніко-тактична майстерність спортсменів. Але, оскільки із зростанням спортивної майстерності борцям доводиться проводити поєдинки з рівними за майстерністю суперниками, то підвищена майстерність суперників нібито взаємно компенсує одна одну. При цьому кількісні показники окремих сутичок у зустрічах рівних суперників можуть змінюватися найрізноманітнішим чином, не відображаючи безпосередньо підвищену техніко-тактичну майстерність. Вивчення динаміки становлення техніко-тактичних показників у процесі спортивного вдосконалення необхідне для планування підготовки молодих борців.

Висновки. Проведений аналіз змагальної діяльності кваліфікованих борців підтверджує доцільність використання системного підходу до оцінки техніко-тактичної майстерності як основи управління процесом підготовки спортсменів. Встановлено, що сучасні тенденції розвитку спортивної боротьби характеризуються підвищенням динамічності поєдинків, зростанням ролі швидкісно-силових якостей і раціоналізацією технічних дій.

Обґрунтовано доцільність переходу від аналізу структури підготовленості до аналізу структури змагальної діяльності з подальшим

формуванням модельних характеристик спортсмена. Це дозволяє більш об'єктивно визначати вимоги до рівня підготовленості борців різної кваліфікації.

Визначено, що найбільш інформативними показниками техніко-тактичної майстерності є інтервали атак, показники результативності та надійності технічних дій, коефіцієнти активності, якості та тактичної підготовленості. Саме ці показники мають найтісніший зв'язок зі спортивним результатом і можуть бути використані як модельні характеристики.

Встановлено, що між окремими показниками техніко-тактичної майстерності існують як тісні кореляційні зв'язки, так і відносна незалежність, що свідчить про комплексний характер впливу різних сторін підготовленості на кінцевий результат.

Перспективи подальших досліджень. Вивчення динаміки становлення техніко-тактичної майстерності борців різної кваліфікації та вікових груп, а також виявлення індивідуальних особливостей формування змагальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Арзютов Г. М. Теорія і методика поетапної підготовки спортсменів (на матеріалі дзюдо) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.02, 13.00.04 / Г. М. Арзютов ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2000. – 41 с.

2. Коробейніков Г., Шацьких В., Докманац М., Кербі Д., Мачаїдзе Е. Порівняльний аналіз показників змагальної діяльності борців на чемпіонатах світу серед юніорів U-20 та дорослих U-23. *Єдиноборства.* 2026. № 1(39). – С. 5–10.

3. Пашков І. М., Тропін Ю. М., Романенко В. В., Голоха В. Л., Коваленко Ю. О. Аналіз змагальної діяльності висококваліфікованих борців. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2021. Т. 9, № 5. С. 94–100.

4. Платонов В. М. Сучасна система спортивного тренування. Київ: Перша друкарня, 2021. 672 с.

5. Тропін Ю. М. Порівняльний аналіз техніко-тактичної підготовленості борців греко-римського стилю на Олімпійських іграх 2008 та 2012 років. *Physical Education of Students*. 2013. № 4. С. 92–9

УДК 338.242.4

ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ АСПЕКТІВ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ОРІЄНТУВАННЯ

Дмитрієнко В.В. здобувачка вищої освіти ІІ (магістерського) рівня

Середа Н.В. доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри менеджменту та правового регулювання спортивної діяльності

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У статті представлені результати проведеного дослідження стосовно аналізу організаційно-управлінських особливостей розвитку спортивного орієнтування. Визначено рівень забезпеченості навчально-тренувального процесу спортивного орієнтування спортивним інвентарем, сильні т слабкі сторони секції спортивного орієнтування.*

Ключові слова: *спортивне орієнтування, управління, менеджмент, спортивні школи.*

Вступ. Результати проведеного дослідження дозволили визначити основні тенденції розвитку спортивного орієнтування на всеукраїнському рівні та встановити кількісні показники його забезпечення. Проте для формулювання дієвих організаційно-управлінських рекомендацій необхідно провести більш глибокий аналіз функціонування окремого закладу. У межах дослідження, згідно з завданнями магістерської роботи, емпіричний аналіз спрямований на діяльність комунального закладу «Височанська дитячо-юнацька спортивна школа Височанської селищної ради Харківського району Харківської області», який відіграє ключову роль у підготовці спортсменів Харківського району. Подальший виклад присвячений детальному опису об’єкта дослідження, а також аналізу особливостей діяльності тренерсько-викладацького складу відділення спортивного орієнтування**.**

Мета дослідження – дослідити організаційно-управлінські аспекти розвитку спортивного орієнтування.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети використовувались наступні методи дослідження: аналіз літературних джерел та документів, організаційний аналіз, системний аналіз, анкетування, організаційне моделювання, методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. За результатами проведеного опитування тренерсько-викладацького складу, які здійснюють тренувальні заняття, можна зазначити, що частка відвідуваності занять зі спортивного орієнтування все ще залишається порівняно низькою. Половина опитаних (50%) відзначила, що навчально-тренувальні заняття регулярно відвідує лише 30-40% вихованців, ще 33,3% респондентів оцінили цей показник у межах 10-20%. Лише 11,1% тренерів вказали на відвідуваність у діапазоні 50-60%, а 5,6% - 70-80%. Варіантів із повною відвідуваністю (90-100%) не зафіксовано. Отже, можемо сказати, що у відділенні спостерігається певна проблемі із залученням та стабільністю контингенту вихованців (рис. 1).

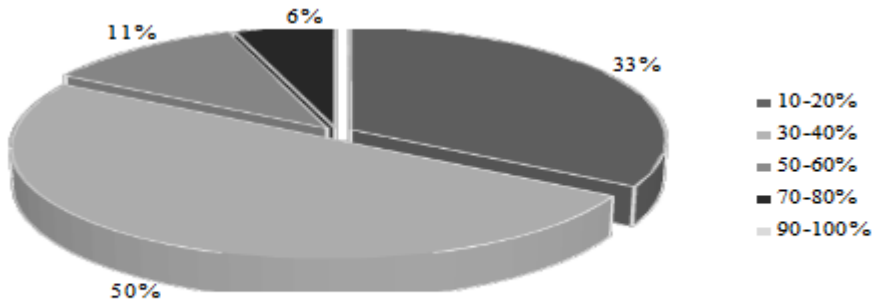

Рис. 1. Рівень відвідуваності навчально-тренувальних занять зі спортивного орієнтування.

Це, у свою чергу, може бути обумовлено недостатньою популяризацією спортивного орієнтування, конкуренцією з іншими видами спорту або відсутністю належної мотивації серед дітей до систематичних тренувань.

На питання «Якою мірою навчально-тренувальний процес забезпечено спортивним інвентарем?» ми бачимо, що рівень забезпеченості навчально-

тренувального процесу спортивним інвентарем у відділенні спортивного орієнтування, на думку респондентів, оцінюється переважно як середній. Так, 33,3% опитаних визначили забезпечення інвентарем на рівні 70-80%, 27,8% - на рівні 50-60%, ще 27,8% - 30-40%, а 11,1% респондентів оцінили цей показник лише в межах 10-20%. Відповідей, що свідчили б про повне (90-100%) забезпечення, не зафіксовано (рис. 2).

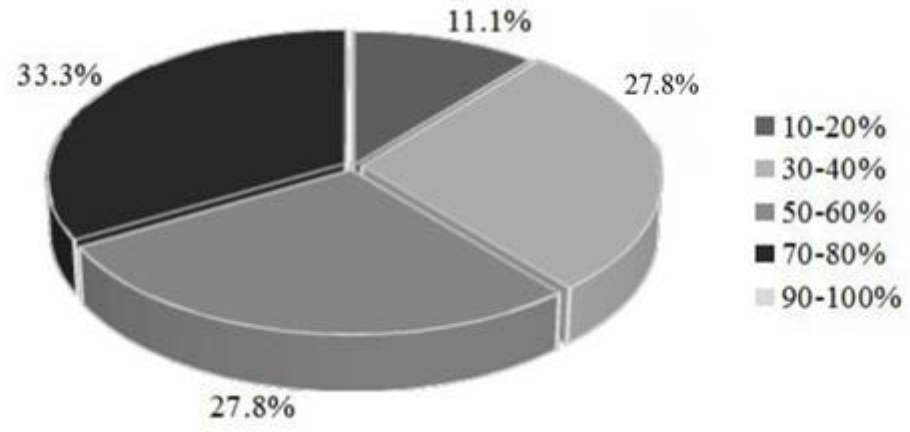

Рис 2. Рівень забезпеченості навчально-тренувального процесу спортивного орієнтування спортивним інвентарем.

Отримані дані свідчать, що матеріально-технічна база секції потребує оновлення, особливо у частині спеціалізованого обладнання, необхідного для якісного проведення занять зі спортивного орієнтування. Йдеться, зокрема, про дефіцит сучасних компасів, картографічних матеріалів, електронних чипів та іншого інвентарю, який є критично важливим для ефективного навчально-тренувального процесу.

Як зазначає О.В. Андрєєва (2014) вивчення сильних сторін спортивного закладу є важливою частиною оцінки його конкурентоспроможності та можливостей подальшого розвитку. За її словами, саме сполучення кадрового потенціалу, позитивного іміджу й ефективної комунікації закладає основу успішного функціонування спортивних організацій. У цьому контексті

важливо визначити, які чинники тренерсько-викладацький склад ДЮСШ визначає найвищими перевагами у діяльності секції спортивного орієнтування.

Нами було визначено, що серед найбільш виражених сильних сторін діяльності секції респонденти зазначили: високий рівень професійної підготовки тренерсько-викладацького колективу – 83,3%; позитивний образ секції в регіоні або серед спортсменів – 66,7%; частота проведення спортивно-масових заходів – 61,1%, активне просування спортивного орієнтування через ЗМІ, соціальні мережі та різноманітні події – 50% і зручне розміщення місць для тренувань – також 50%.

Водночас такі чинники, як наявність високоякісного інвентарю та картографічного матеріалу відзначили лише 27,8% опитуваних та достатнє фінансове забезпечення – 22,2%, отримали найнижчі оцінки.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що ключовим потенціалом розвитку секції спортивного орієнтування у Височанській ДЮСШ є кваліфіковані кадри, позитивний імідж секції в регіоні або серед спортсменів та активна участь у проведенні спортивно-масових заходах (рис 3).

Рис 3. Сильні сторони секції спортивного орієнтування.

Поряд із виявленими сильними сторонами, з метою повного уявлення про стан розвитку секції спортивного орієнтування доцільно проаналізувати й фактори, які обмежують її ефективність. Визначення слабких сторін є важливим компонентом управлінського аналізу, адже, згідно з твердженням Т.Ю. Круцевич (2018), саме поєднання внутрішніх і зовнішніх детермінант дозволяє оцінити реальні можливості закладу й визначити напрямки стратегічного вдосконалення.

Результати опитування вказують, що серед головних недоліків роботи секції респонденти в першу чергу називають зростання конкуренції зі сторони інших видів спорту (66,7%), що призводить до скорочення кількості зацікавлених вихованців. Другою за значущістю проблемою є недостатня підтримка з боку місцевих органів влади (61,1%), що ускладнює вирішення фінансових і матеріально-технічних питань. Важливим зовнішнім дестабілізуючим фактором залишаються ракетна небезпека і військові ризики (50%), які безпосередньо впливають на можливість проведення тренувань і змагань. Додатковими труднощами є обмежена кількість постійних вихованців (44,4%) та міграція населення (44,4%), що також знижують стабільність контингенту.

Певний вплив на ефективність роботи секції мають також недостатній рівень розвитку матеріально-технічної бази (27,8%), низька мотивація фахівців (22,2%) та обмежена підтримка з боку федерації (16,7%). Всі ці фактори взаємопов’язані й відображають як внутрішні проблеми організації, так і зовнішні соціально-економічні умови її функціонування. Таким чином, можна стверджувати, що розвиток секції суттєво гальмується поєднанням зовнішніх факторів (повномасштабне вторгнення, обмежена інституційна підтримка) та внутрішніх питань управління і ресурсного забезпечення, що вимагає комплексного підходу до подальшого вдосконалення діяльності (рис. 4).

Рис. 4. Слабкі сторони секції спортивного орієнтування.

Одним із суттєвих аспектів діяльності будь-якої дитячо-юнацької спортивної школи є організація і проведення відкритих змагань, які здійснюють низку ключових функцій – популяризаційну, мотиваційну, освітню та громадську. Системне проведення змагань є ефективним інструментом зростання зацікавленості до занять спортом серед дітей та молоді, а також дієвим засобом відбору талановитих спортсменів для подальшої підготовки до більш вагомих змагань. Крім того, періодичні змагання формують позитивний імідж спортивної організації та зміцнюють її позиції в місцевій спільноті і не тільки.

Висновки. Проведене нами анкетування тренерсько-викладацького колективу дозволило комплексно проаналізувати стан та особливості функціонування відділення спортивного орієнтування у комунальному закладі «Височанська дитячо-юнацька спортивна школа Височанської селищної ради Харківського району Харківської області». Отримані результати підтвердили наявність як позитивних тенденцій, так і певних проблемних аспектів, що потребують управлінського вдосконалення.

До основних сильних сторін діяльності секції віднесено високий рівень кваліфікації тренерів, позитивний імідж секції у регіоні, активну участь у спортивно-масових заходах і використання сучасних цифрових засобів популяризації. Ці чинники створюють високий людський та комунікаційний потенціал, який закладає основу для подальшого розвитку.

Водночас анкетування виявило низку слабких сторін і проблем, серед яких – обмежене фінансування, недостатня підтримка з боку місцевих органів влади, нерегулярність проведення змагань, низька відвідуваність занять та дефіцит кваліфікованих кадрів. Помітна частина цих проблем має зовнішній характер і пов’язана з безпековими обмеженнями (зокрема, мінування територій для тренувань) та загальною соціально-економічною обстановкою в регіоні.

У цілому результати анкетування вказують, що відділення спортивного орієнтування має стабільний потенціал розвитку за умови активізації управлінських заходів, спрямованих на підвищення мотивації тренерів, удосконалення матеріально-технічного забезпечення, розширення партнерських зв’язків і посилення співпраці з федераціями. Реалізація цих напрямків дозволить підвищити ефективність роботи секції, забезпечити стабільне залучення вихованців і сприятиме розвитку спортивного орієнтування в Харківському районі.

Список використаних джерел

1. Андрєєва О.В. Фізична рекреація різних груп населення: монографія. Київ, 2014. 280 с.

2. Березовський В. Вплив уроків фізичної культури з елементами спортивного орієнтування на показники фізичної підготовленості та соматичного здоров’я учнів старших класів. Збірник наукових праць «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах». 2016. № 48. С. 264-269.

3. Березовський В. Спортивне орієнтування як засіб формування всебічно розвиненої особистості школяра. Молодь та олімпійський рух : зб. тез доповідей IX Міжн. наук. конф., 12-13 жовтня 2016 року. Київ, 2016. С. 183-185.

4. Березовський В. Теоретичні засади використання засобів спортивного орієнтування в процесі фізичного виховання школярів. Молодь та олімпійський рух : зб. тез доп. VIII Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 10-11 жовт. 2015 р.). Київ, 2015. С. 287-289

5. Дмитрієнко В., Середа Н. Організаційні аспекти розвитку спортивного орієнтування. Сучасні погляди молоді на фізичну культуру, спорт та здоров'я людини: зб. тез. III Всеукр. наук. конф., присвяч. Дню науки в Україні (електронне видання). Харків: ХДАФК, 2025. С. 190-191.

6. Дмитрієнко В.В., Середа Н.В., Ткачов С.І. Організаційно-управлінські аспекти функціонування спорту в умовах воєнного стану (на прикладі спортивного орієнтування). Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць / За ред. О. В. Тимошенка. – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2026. Випуск 1 (200). С. 81-85.

7. Одеров А. М., Бабич М. О., Небожук О. Р., Панькевич Я. А., Губа А. В., Шлямар І. Л., Дунець-Лесько А. В. Основи формування військово-прикладних навичок військовослужбовців засобами спортивного орієнтування. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2023, Вип. (8(168), С. 109-112.

8. Офіційний сайт міжнародної федерації орієнтування IOF URL: https://orienteering.sport/

9. Офіційний сайт Федерації спортивного орієнтування України URL: https://orienteering.org.ua/

УДК 796.015.54–053.6:159.9

ОПТИМІЗАЦІЯ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ДЗЮДОЇСТІВ-ПОЧАТКІВЦІВ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Заболотня Ю.О., здобувач 4 курсу кафедри одноборств

Бойченко Н.В., доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри одноборств

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *Розкрито методичні підходи до тренувального процесу дзюдоїстів-початківців 8-9 років з розладами аутистичного спектру, Запропоновано комплекс вправ комплекс вправ ігрового характеру для дітей з розладом аутистичного спектру.*

Ключові слова*: дзюдо, діти, розлади аутистичного спектру, вправи, підходи.*

Вступ. Аналіз наукових джерел свідчить про актуальність проблеми інклюзії у фізичному вихованні та спорті. Дослідження підкреслюють важливість урахування індивідуальних особливостей дітей з розладами аутистичного спектру, застосування сенсорної інтеграції та створення безпечного й емоційно комфортного середовища для занять [3]. Також розкрито педагогічні засади організації занять з дітьми з особливими освітніми потребами, що передбачають індивідуалізацію підходів і адаптацію навчального процесу [4]. У контексті єдиноборств, зокрема дзюдо, визначено позитивний вплив занять на фізичний розвиток і соціалізацію дітей, а також проаналізовано ставлення тренерів до інклюзивного навчання [1, 2]. Окремі дослідження пропонують методику проведення занять з елементами дзюдо для дітей з особливими освітніми потребами [5]. Узагальнення цих праць підтверджує необхідність оптимізації тренувального процесу дзюдоїстів-початківців з розладами аутистичного спектру.

Мета дослідження - оптимізація тренувального процесу дзюдоїстів-початківців, які мають особливі освітні потреби (РАС).

Завдання дослідження: 1. Розкрити методичні підходи до побудови тренувального процесу дзюдоїстів-початківців з розладами аутистичного спектру; 2. Запропонувати комплекс вправ ігрового характеру для дітей з розладом аутистичного спектру.

Матеріал і методи дослідження. Під час роботи застосовувались наступні методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури; педагогічні спостереження.

Результати дослідження та їх обговорення. Для дзюдоїстів-початківців 8-9 років з розладами аутистичного спектру (синдром Аспергера, нетиповий аутизм) рекомендовано використовувати такі методичні підходи до побудови тренувального процесу: заняття слід проводити в ігровій формі, щоб викликати зацікавлення дитини; доцільно дотримуватись алгоритму, коли спочатку пояснюється виконання вправи, після якої передбачена гра, іноді з можливістю самостійного вибору; дитині варто надавати право обирати роль під час заняття (наприклад, пожежник чи ведмідь); залежно від індивідуальних особливостей слід використовувати переважно слуховий або тактильний контакт, при цьому для деяких дітей тактильний контакт може бути небажаним через підвищення тривожності; вивчені вправи потрібно виконувати протягом тривалого часу, а нові вводити поступово з урахуванням рівня тривожності; під час роботи у змішаних групах у розминці необхідний індивідуальний супровід (слуховий або тактильний), оскільки таким дітям потрібно більше часу для включення в діяльність, а в основній частині тренування важливий додатковий контроль; тренеру також рекомендується здійснювати постійний контроль дитини протягом усього заняття, стежити за безпечним і обережним виконанням вправ, у разі виникнення тривожності переходити до вже знайомих дитині вправ, а в умовах змішаної групи забезпечувати індивідуальний супровід дитини.

Комплекс вправ ігрового характеру для дітей з розладом аутистичного спектру:

1.Вправа «Велетень і Гном»

2. В.П. - руки на поясі.

За командою «Велетень»: дитина піднімається високо навшпиньки і тягнеться маківкою вгору, робить 4 кроки вперед. За командою «Гном»: дитина присідає в полуприсід (або йде на п'ятах, якщо присідати важко) і робить 4 кроки вперед, намагаючись бути маленькою. Виконується 4-6 чергувань. Розминка стоп, литкових м'язів, розвиток рівноваги.

2.В.П - широка стійка ноги нарізно, руки на поясі.

Повільно присісти - п'яти не відривати. У нижній точці зупинитись на 2 секунди. Повільно піднятися. Виконується 8-10 разів. Рух без ривків, спина рівна.

3. Вправа «Ведмідь» (Ходьба на чотирьох)

В.П. - стати на підлогу, спираючись на долоні та стопи (коліна не торкаються підлоги), таз піднятий вгору.

Пересуватися вперед, переставляючи праву руку і ліву ногу, потім ліву руку і праву ногу. Рухи мають бути важкими, тупотіти, як ведмідь. Пройти 3-5 метрів в один бік, потім розвернутися і назад.

4.Вправа «Кіт-корова».

В.П. - стоячі на четвереньках (долоні під плечима, коліна під тазом).

1. На вдих прогнути спину вниз, підняти голову («корова»).
2. На видих округлити спину, голову опустити («кіт»).

Виконується 10-12 разів. Вправа заспокоює та покращує контроль тіла.

5.Вправа «Ходимо по лінії».

В.П. - дитина стоїть перед стрічкою/мотузкою на підлозі.

Повільно крокувати по лінії п'ятка-носок. Руки розвести в сторони. Пройти 5-10 метрів. Ускладнення (за потреби): нести легкий м'ячик у руках.

6.Вправа «Стрибки з ноги на ногу».

В.П. - стоячи, ноги на ширині плечей.

Перестрибнути на праву ногу. Потім на ліву. Руки допомагають утримувати рівновагу. Виконується 20-30 стрибків. Темп - комфортний.

7.Вправа «Жабка» (Стрибки з присіду)

В.П. - глибокий присід, коліна розведені в боки, долоні впираються в підлогу між ногами.

Відштовхнутися ногами і зробити стрибок вперед (або вгору). У польоті можна плеснути в долоні над головою (ускладнення). М'яко приземлитися назад у глибокий присід, торкнувшись руками підлоги. Виконується 5-8 стрибків. Зміцнення ніг та виплеск енергії.

8.Вправа «Колода» (перекати).

В.П. - лежачи на спині на килимку, ноги прямі і зведені разом, руки витягнуті за головою («струнка»).

Напружити тіло і перекотитися на бік, потім на живіт, потім на інший бік і знову на спину. Важливо не згинати коліна і лікті, котитися рівно, як колода. Виконується 3-4 повних оберти в один бік, потім в інший. Розвиток вестибулярного апарату та відчуття меж тіла.

9.Вправа «Кидання м'яча в ціль».

В.П. - стоячи на відстані 1-2 м від корзини/кошика.

Взяти легкий м'яч двома руками. Зробити замах - кинути в ціль. Повторити 10-15 разів. Координація, зорово-рухова взаємодія.

10.Вправа «Місток - маленький і великий».

В.П. - лежачи на спині, ноги зігнуті, стопи на підлозі.

1. Підняти таз утворити «місток».

2. Утримувати 5 секунд.

3. Повільно опуститись у В.П.

Повторити 8-10 разів. Розвиває м'язи спини, пресу, ніг.

11.Вправа «Баланс на подушці».

В.П. - стоячі на м'якій подушці.

Стояти не тримаючись 20-30 секунд. За потреби тренер страхує. Можна ускладнити: підняти одну ногу.

12.Вправа «Черепаха».

В.П. - стоячи на колінах, сідниці опустити на п’яти.

Нахилитися вперед, торкнутися лобом підлоги. Руки покласти вздовж тулуба назад (долонями вгору) або витягнути вперед. Лежати спокійно, уявити, що ти черепаха в панцирі, де тихо і спокійно. Лежати 30-60 секунд. Розтягнення спини, заспокоєння, відчуття захищеності.

13.Вправа «Задування свічки».

В.П. - сидячи на стільці або на підлозі «по-турецьки», спина рівна.

Зробити глибокий вдих носом, скласти губи трубочкою і повільно, довго видихати ротом, наче задуваєте свічку на торті, щоб вогник погас не відразу, а повільно згас. 5-7 циклів дихання. Відновлення дихання, контроль емоцій.

Висновки. Ефективний тренувальний процес дзюдоїстів-початківців 8-9 років з розладами аутистичного спектру ґрунтується на індивідуалізованих та ігрових підходах, з урахуванням психоемоційних і сенсорних особливостей дітей. Рекомендується структура «вправа-гра», можливість вибору ролі, адаптація контактів, поступове введення нових вправ, закріплення навичок, постійний контроль тренера та додатковий супровід у змішаних групах.

Запропоновано комплекс вправ ігрового характеру, спрямований на розвиток координації, рівноваги, сили, гнучкості, тілесної усвідомленості та емоційної регуляції. Використання образних назв і сюжетів підвищує мотивацію, полегшує сприйняття завдань і створює позитивний емоційний фон, що сприяє ефективній адаптації дітей до занять дзюдо та їхньому фізичному розвитку.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку буде спрямовано на розширення комплексу вправ із залученням інноваційних

ігрових технологій, спрямованих на підвищення мотивації та залученості дзюдоїстів-початківців, які мають особливі освітні потреби (РАС).

Список використаних джерел

1. Заболотня Ю., Бойченко Н. Інклюзія в єдиноборствах: анкетне дослідження впливу дзюдо та самбо на розвиток дітей. Проблеми та перспективні напрями розвитку сучасного спорту: актуальні питання теорії та практики. 2025. С. 76-79.

2. Заболотня Ю., Бойченко Н. Ставлення тренерів до інклюзивного навчання у єдиноборствах. Фізична культура, спорт і здоров'я: стан, проблеми та перспективи: збірник тез XXV Міжнародної науково-практичної конференції. 2025. С. 126-127.

3. Козій Т. П., Велюш Д. Ю. Ефективність застосування сенсорної інтеграції при аутизмі. Педагогіка й сучасні аспекти фізичного виховання. 2020. С. 18-19.

4. Матвєєв С. Ф., Когут І. О., Гончаренко Є. В. Педагогічні засади проведення тренувальних занять зі спортсменами, які мають відхилення розумового розвитку: навчальний посібник. К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс». 2013. 122 с.

5. Пилипчук О. П., Скрипка І. М. Методика проведення фізкультурно-оздоровчих занять з елементами дзюдо для дітей з особливими освітніми потребами. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. 2021. Серія 15. С. 83-87.

УДК 796.853.25:796.058.4

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ БРАЗІЛЬСЬКОГО ДЖИУ-ДЖИТСУ ЯК НЕОЛІМПІЙСЬКОГО ВИДУ СПОРТУ

[1]**Ісічко Я. В.** аспірант

[2]**Шандригось В.І.** кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, декан факультету фізичного виховання

[3]**Тропін Ю. М.** кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, завідувач кафедри одноборств

[1,3] Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

[2]Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Тернопіль Україна)

Анотація. *Розглянуто сучасні підходи до управління розвитком бразильського джиу-джитсу як неолімпійського виду спорту. Визначено основні організаційні, методичні та інноваційні чинники, що впливають на ефективність управління підготовкою спортсменів і розвитком виду спорту.*

Ключові слова: *бразильське джиу-джитсу, управління, неолімпійський спорт, тренувальний процес, змагальна діяльність, розвиток.*

Вступ. У сучасних умовах розвитку світового спорту значна увага приділяється не лише олімпійським видам, а й неолімпійським дисциплінам, серед яких особливе місце займає бразильське джиу-джитсу. Це відносно молодий вид єдиноборств, який активно розвивається у світі та Україні, характеризується високою динамікою популяризації, доступністю та ефективністю як у спортивній діяльності, так і в системі фізичного виховання.

Бразильське джиу-джитсу є бойовим мистецтвом і спортивною дисципліною, що базується на техніці боротьби в партері з використанням

больових та задушливих прийомів. Його специфіка полягає у можливості досягнення результату за рахунок техніки, а не лише фізичної сили, що значною мірою визначає особливості підготовки спортсменів.

Разом із тим, розвиток бразильського джиу-джитсу як неолімпійського виду спорту супроводжується низкою проблем: відсутністю уніфікованих систем управління, недостатнім науково-методичним забезпеченням, нерівномірністю розвитку регіональних структур та обмеженим фінансуванням.

Наукові дослідження в галузі єдиноборств свідчать про зростання інтересу до бразильського джиу-джитсу як об'єкта наукового аналізу. Зокрема, встановлено ефективність використання спеціалізованих тренувальних програм для розвитку фізичних якостей спортсменів початкового рівня [5].

Дослідники відзначають значну роль федерацій та організацій у популяризації виду спорту, а також у формуванні системи змагань, що є ключовим фактором розвитку бразильського джиу-джитсу. Крім того, сучасні підходи до підготовки спортсменів базуються на інтеграції технічної, тактичної та психофізіологічної підготовки [4, 6].

Однак недостатньо дослідженими залишаються питання комплексного управління розвитком бразильського джиу-джитсу як цілісної системи, що включає тренувальний процес, змагальну діяльність, організаційно-управлінські механізми та інноваційні технології [3].

Мета дослідження та завдання дослідження – обґрунтувати сучасні підходи до управління розвитком бразильського джиу-джитсу як неолімпійського виду спорту.

Матеріал і методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури; узагальнення практичного досвіду тренерів і спортсменів; порівняльний аналіз організаційних моделей розвитку спорту.

Матеріалом дослідження стали наукові публікації, навчально-методичні матеріали та дані щодо розвитку бразильського джиу-джитсу в Україні та світі.

Результати дослідження та їх обговорення. У результаті проведеного аналізу встановлено, що сучасна система управління розвитком бразильського джиу-джитсу як неолімпійського виду спорту характеризується багаторівневою структурою та інтеграцією різних функціональних компонентів. До ключових елементів цієї системи належать організаційно-управлінський, тренувально-методичний, змагальний та інформаційно-аналітичний блоки, які взаємодіють між собою та визначають ефективність функціонування виду спорту в цілому [1, 2].

Встановлено, що провідну роль у розвитку бразильського джиу-джитсу відіграє клубна система організації підготовки спортсменів. На відміну від олімпійських видів спорту, де домінує централізована модель управління, у бразильському джиу-джитсу значна частина функцій покладена на окремі клуби та тренерські школи. Це забезпечує гнучкість у прийнятті управлінських рішень, можливість швидкого впровадження інноваційних підходів, а також сприяє індивідуалізації підготовки спортсменів. Водночас така децентралізація зумовлює певну фрагментарність системи управління, що проявляється у відсутності єдиних стандартів підготовки та контролю.

Аналіз тренувального процесу показав, що сучасні підходи до управління підготовкою спортсменів у бразильському джиу-джитсу базуються на принципах індивідуалізації, варіативності та моделювання змагальної діяльності. Зокрема, встановлено, що ефективність підготовки значною мірою залежить від здатності тренера адаптувати програму тренувань до індивідуальних особливостей спортсмена, включаючи рівень технічної підготовленості, фізичні якості, психофізіологічні характеристики та стиль ведення поєдинку. Особливого значення набуває розвиток когнітивних функцій, зокрема швидкості прийняття рішень, просторового

сприйняття та оперативної пам'яті, що безпосередньо впливає на результативність у змагальній діяльності [2].

Важливим результатом дослідження є встановлення ролі моделювання змагальної діяльності у системі управління тренувальним процесом. Визначено, що використання ситуаційного моделювання (спарингів із заданими умовами, відпрацювання типових тактичних сценаріїв) дозволяє підвищити ефективність підготовки спортсменів та скоротити час адаптації до реальних умов змагань. Крім того, застосування відеоаналізу поєдинків сприяє більш глибокому розумінню техніко-тактичних помилок та формуванню індивідуальної стратегії ведення боротьби [1].

У процесі дослідження змагальної діяльності встановлено, що сучасний розвиток бразильського джиу-джитсу характеризується значним зростанням кількості змагань різного рівня, розширенням географії турнірів та підвищенням рівня конкуренції [4]. Це, у свою чергу, обумовлює необхідність удосконалення системи управління підготовкою спортсменів, зокрема в частині планування змагального календаря, оптимізації навантажень та відновлення. Виявлено, що надмірна кількість стартів без належного планування може призводити до перевантаження спортсменів та зниження їх спортивних результатів.

Особливу увагу приділено аналізу організаційно-управлінських аспектів розвитку бразильського джиу-джитсу. Встановлено, що ефективність функціонування виду спорту значною мірою залежить від діяльності федерацій, клубів та приватних організацій, які забезпечують проведення змагань, підготовку спортсменів та популяризацію виду спорту. Разом з тим, відсутність єдиного координаційного центру та узгодженої стратегії розвитку призводить до дублювання функцій, нерівномірного розвитку регіонів та недостатньої інтеграції у міжнародний спортивний простір.

Результати дослідження також свідчать про зростання ролі інноваційних технологій у системі управління розвитком бразильського джиу-джитсу. Зокрема, встановлено, що використання цифрових платформ для планування тренувального процесу, моніторингу стану спортсменів та аналізу змагальної діяльності дозволяє підвищити ефективність управлінських рішень. Крім того, застосування аналітики даних сприяє більш обґрунтованому підходу до побудови тренувальних програм та оцінки ефективності підготовки [3].

Поряд із позитивними тенденціями виявлено низку проблем, що стримують розвиток бразильського джиу-джитсу як неолімпійського виду спорту. До них належать недостатній рівень науково-методичного забезпечення, обмежене фінансування, відсутність державної підтримки та системного підходу до підготовки тренерських кадрів. Також актуальною залишається проблема стандартизації підготовки спортсменів та розробки єдиних критеріїв оцінки їхньої майстерності.

Узагальнюючи отримані результати, слід зазначити, що сучасні підходи до управління розвитком бразильського джиу-джитсу мають комплексний характер та передбачають інтеграцію організаційних, методичних та інноваційних компонентів. Ефективність управління визначається здатністю до адаптації системи підготовки до умов змагальної діяльності, використанням сучасних технологій та врахуванням індивідуальних особливостей спортсменів. У цьому контексті особливого значення набуває впровадження науково обґрунтованих моделей управління, які дозволять підвищити конкурентоспроможність спортсменів та забезпечити сталий розвиток виду спорту.

Висновки. Встановлено, що бразильське джиу-джитсу є динамічно зростаючим неолімпійським видом спорту з високим потенціалом розвитку. Система управління розвитком бразильського джиу-джитсу має комплексний характер і включає тренувальні, змагальні та організаційні компоненти.

Сучасні підходи до управління базуються на індивідуалізації підготовки, цифровізації та інтеграції наукових методів. Визначено, що основними проблемами є недостатній рівень системності управління та ресурсного забезпечення. Впровадження інноваційних технологій є ключовим чинником підвищення ефективності розвитку бразильського джиу-джитсу.

Перспективи подальших досліджень у даному напряму будуть спрямовані на розробку моделей управління підготовкою спортсменів у бразильському джиу-джитсу з урахуванням психофізіологічних та когнітивних особливостей.

Список використаних джерел

1. Ісічко Я., Гінзбург І. Показники ефективності змагальної діяльності в бразильському джиу-джитсу. Єдиноборства, 2026. №2(40), С. 34-41.

2. Andreato L. V., Franchini E., Moraes S. M. F. et al. Physiological and technical-tactical analysis in Brazilian jiu-jitsu. Journal of Strength and Conditioning Research, 2015. №29(10), P. 2724-2731.

3. Coswig V. S., Bartel C., Del Vecchio F. B. Time–motion and submission analysis in Brazilian jiu-jitsu. Sports Biomechanics, 2018. №17(3), P. 340-351.

4. Del Vecchio F. B., Hirata S. M., Franchini E. A. Review of timemotion analysis and combat development in Brazilian jiu-jitsu. International Journal of Performance Analysis in Sport, 2011. №11(2), P. 349-363.

5. Franchini E., Nunes A. V., Moraes J. M., Del Vecchio F. B. Physical fitness and anthropometrical profile of the Brazilian male judo team. J Physiol Anthropol. 2007. №26, P. 59-67.

6. Tropin Y., Podrigalo L., Romanenko V., Kovalenko Y., Boychenko N., Podrigalo O., Volodchenko O. Using static-dynamic exercises to improve strength performance in elite brazilian jiu-jitsu athletes. Journal of Physical Education and Sport, 2024. №24(5), P. 1152-1161.

РОЛЬ МЕНЕДЖМЕНТУ В СТАЛОМУ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЛОКАЛЬНІ ПРАКТИКИ

Мазур Р.В. викладач

Національний університет фізичного виховання і спорту України (Київ, Україна)

Анотація. *У статті досліджуються роль менеджменту у забезпеченні сталого розвитку професійного спорту. Проаналізовано сучасні глобальні тенденції та особливості функціонування професійного спорту в Україні. Визначено ключові проблеми та перспективи вдосконалення управлінських підходів.*

Ключові терміни: *професійний спорт, спортивний менеджмент, сталий розвиток, управління, цифровізація, стратегія.*

Вступ. Сучасний етап розвитку професійного спорту характеризується посиленням конкуренції, глобалізаційними процесами та зростанням рівня комерціалізації. У цих умовах ефективний менеджмент стає визначальним чинником забезпечення стабільного функціонування спортивних організацій та їх довгострокового розвитку.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що питання сталого розвитку спорту активно розглядаються у працях сучасних науковців. Зокрема, досліджуються аспекти впровадження принципів сталості, трансформації спортивних організацій та розвитку управлінських компетенцій у відповідь на сучасні виклики [1;2]. Водночас окремі аспекти управління професійним спортом у контексті сталого розвитку залишаються недостатньо дослідженими, що зумовлює актуальність даної роботи.

Метою дослідження є обґрунтування ролі менеджменту у сталому розвитку професійного спорту та визначення основних напрямів його вдосконалення.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сучасні підходи до управління професійним спортом.
2. Визначити ключові проблеми розвитку.
3. Дослідити глобальні тенденції.
4. Окреслити перспективи розвитку галузі.

Методи досліджень. Вивчення нормативно-правової документації, бібліографичний пошук і аналіз літературних джерел (у тому числі Internet сайтів та періодичних видань) порівняльний аналіз, методологічного та системного аналізу, методи математичної статистики.

Результат досліджень та їх обговорення. У результаті дослідження встановлено, що менеджмент у професійному спорті виконує системоутворюючу функцію, забезпечуючи ефективне використання ресурсів, стратегічне планування та підвищення конкурентоспроможності спортивних організацій [3].

Сучасні дослідження акцентують увагу на необхідності впровадження концепції сталого розвитку, яка передбачає інтеграцію економічних, соціальних та екологічних складових у діяльність спортивних організацій [2; 4]. Зокрема, важливого значення набуває розвиток соціальної відповідальності спорту та екологізація спортивної інфраструктури.

Крім того, глобальними тенденціями розвитку професійного спорту є цифровізація управлінських процесів, використання аналітичних технологій та активізація маркетингової діяльності [1]. Це сприяє підвищенню ефективності управління та залученню додаткових інвестицій.

Разом з тим, аналіз сучасного стану професійного спорту в Україні свідчить про наявність ряду проблем, серед яких: недостатній рівень фінансування, обмеженість матеріально-технічної бази, а також нестача кваліфікованих управлінських кадрів [6].

Таблиця 1

Основні проблеми та перспективи управління професійним спортом

Проблеми	Характеристика
Недостатнє фінансування	Обмежені ресурси для розвитку клубів
Низький рівень менеджменту	Брак кваліфікованих кадрів
Слабка інфраструктура	Застарілі спортивні об`єкти
Вплив зовнішніх факторів	Економічна нестабільність
Низький рівень цифровізації	Обмеження використання технологій

Як видно з таблиці, основні проблеми управління професійним спортом мають комплексний характер та охоплюють фінансові, організаційні та технологічні аспекти. Водночас запропоновані перспективи свідчать про можливість їх подолання за умови впровадження сучасних управлінських підходів.

У сучасному розвитку професійного спорту ідея сталого розвитку поступово перетворюється на один із провідних стратегічних орієнтирів функціонування спортивних організацій. Активізація глобалізаційних процесів, зростаючий рівень комерціалізації спортивної діяльності, а також загострення екологічних і соціальних проблем зумовлюють потребу впровадження принципів сталості в управлінські практики. Згідно з дослідженнями Sustainability in Sport [2], сучасний спортивний менеджмент зазнає трансформації: від переважної орієнтації на короткострокову економічну вигоду до більш комплексного підходу, що враховує екологічні, соціальні та управлінські складові (ESG). Такий підхід передбачає реалізацію заходів, спрямованих на підвищення екологічної відповідальності, раціональне використання ресурсів і розвиток ефективної взаємодії з усіма зацікавленими сторонами.

Ефективність упровадження зазначених підходів значною мірою зумовлюється рівнем професійної підготовки управлінського персоналу. У

дослідженні Knowledge and Skills in Sport Management [3] акцентується, що сучасний менеджер у сфері спорту має володіти комплексом міждисциплінарних компетенцій, які включають стратегічне мислення, обізнаність у питаннях сталого розвитку та розвинені цифрові навички. За таких умов менеджмент виступає не лише механізмом реалізації стратегій сталості, а й ключовим чинником їх формування, забезпечуючи перехід від теоретичних засад до практичних управлінських рішень.

Сталий розвиток у спорті доцільно розглядати як складну багатовимірну систему, що інтегрує екологічні, соціальні та економічні компоненти. Відповідно до положень Sustainability in Sports [2], одним із центральних завдань менеджменту є досягнення рівноваги між комерційними інтересами спортивних організацій і виконанням їх соціальної функції. На глобальному рівні це знаходить відображення у впровадженні екологічно орієнтованих технологій, розвитку енергоефективної інфраструктури та поширенні інклюзивних практик. Водночас між орієнтацією на прибутковість і дотриманням принципів сталого розвитку виникає певна напруга, що потребує виважених та ефективних управлінських рішень.

Важливим напрямом дослідження є також аналіз локальних практик реалізації концепції сталого розвитку у спортивній сфері. Зокрема, в Україні функціонування спортивної індустрії супроводжується низкою системних викликів, серед яких обмежені фінансові ресурси, значна залежність від державного фінансування та недостатній рівень інституційного розвитку. Як зазначається у праці Розвиток спортивної індустрії, в таких умовах менеджмент має забезпечувати диверсифікацію фінансових надходжень, активізацію державно-приватного партнерства та оновлення матеріально-технічної бази. Це підкреслює необхідність адаптації міжнародних підходів до сталого розвитку з урахуванням національної специфіки.

Отже, сталий розвиток спортивних організацій у значній мірі визначається ефективністю управлінських процесів і рівнем інтеграції

відповідних принципів у всі сфери діяльності. Згідно з висновками Sustainable Development in Sport Organizations [5], результативний менеджмент передбачає дотримання принципів прозорості, підзвітності та широкого залучення стейкхолдерів до процесу ухвалення рішень. Формування культури сталого розвитку в організації сприяє зміцненню довіри, підвищенню конкурентних позицій і забезпеченню довгострокової результативності.

Висновок. Отже, менеджмент виступає системоутворюючим чинником забезпечення сталого розвитку професійного спорту, поєднуючи стратегічне бачення, інноваційні підходи та адаптацію глобальних тенденцій до локальних умов. Саме ефективне управління визначає здатність спортивних організацій відповідати сучасним викликам та забезпечувати збалансований розвиток у довгостроковій перспективі. Встановлено, що впровадження принципів сталого розвитку сприяє підвищенню ефективності діяльності спортивних організацій та їх конкурентоспроможності.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку інноваційних моделей управління професійним спортом та аналіз впливу цифрових технологій на ефективність управлінських процесів.

Список використаних джерел

1. Іванов Р. Сутність, особливості та перспективи розвитку цифрової економіки у спортивній індустрії. Економіка і суспільство. 2024. №39.
2. Hautbois C., Desbordes M. Sustainability in Sport: Sport, part of the problem and the solution. Sustainability. 2023. Vol. 15(15).
3. Guidotti F. Knowledge, Competencies, and Skills for a Sustainable Sport Management Growth: A Systematic Review. Sustainability. 2023.
4. Boros A. The predominance of sustainability perspectives in sports. Acta Universitatis Sapientiae, Economics and Business. 2024. Vol. 12(1). P. 30–44.

5. Strittmatter A.-M., Horbel C., Traberg J. Prioritization of the Sustainable Development Goals in sport organizations. European Sport Management Quarterly. 2025.
6. Hrynchenko I., Sobko I., Kyrpenko V., Palevych S. Sports infrastructure in Ukraine during war and post-war reconstruction. Educational Challenges. 2025. Vol. 30(2). P. 153–164.

ФІЛОСОФСЬКІ, ІСТОРИЧНІ, ПСИХОЛОГІЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

УДК 796: 614.8:37.0

DEVELOPMENT OF PHYSICAL CULTURE: INJURIES AND SAFE BEHAVIOR DURING

[1]**Romanenko O.V.** Candidate of Science, Associate Professor

[2]**Arestenko Y.G.** Master of Sports of Ukraine

[1]Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine),

[2]Zaporizhia Special Boarding School No. 1 (Zaporizhia, Ukraine)

Abstract. *The main task of this work was to analyze modern challenges associated with the decrease in physical activity among children, work with parents, historical aspect, safe behavior and injuries at school.*

Keywords. *teacher, child, parents, school, physical education, injuries, safe behavior, Zaporizhzhia Cossacks, "hopak".*

Introduction. A physical education teacher must understand that his main tasks during the lesson are the correct selection of forms and methods that should be aimed at forming in students a conscious attitude towards their health and level of physical fitness.

Important during physical education classes is caring for children's health. The importance of physical education for the development of intellectual, physical, mental and moral qualities of children is beyond doubt.

A physical education teacher must know the safety instructions in physical education lessons and be able to apply them in a timely manner in the school gym, and provide first aid in case of injury to students during classes.

Analysis of research and publications. Let us consider some theoretical and practical developments of various authors, for example, O. Kotova, V.

Tsybulska and G. Sukhanova in their work “Professional training of future physical education teachers for work in a new Ukrainian school” (2022) investigate the features of the professional training of future physical education teachers for work in a new Ukrainian school, emphasize the importance of studying and analyzing these features in the context of modern requirements of the educational system.

Hryban G.P. in the work “Preparation of future physical education teachers for physical education and health activities in a comprehensive school (2024) explores the dynamics of the formation of physical education and health readiness of applicants for the faculty of physical education and sports for professional activity at school.

Moiseyev S. O., Huzar V. M., Svyryda V. S. in the work “New physical education in the dimensions of innovations” (2021) focused on the formation of communication skills, speech-motor coordination and the ability to non-verbal communication through actions.

Grubar I. Ya. notes that children account for 25–30% of all injured people, and poor treatment results and unsuccessful rehabilitation measures lead to the fact that from 18 to 40% of children who have suffered injuries to the musculoskeletal system become disabled [1].

It remains relevant, moderate-intensity exercise with a heart rate of 130-140 beats/min should be used during the lesson - 85% of the time, high-intensity exercises of 140-150 beats/min are recommended to be allocated - 15% of the time [2, p. 96].

In order to help the physical education teacher, instructions on labor protection have been developed for physical education teachers, as well as for students who are involved in football, basketball, volleyball, gymnastics, athletics, outdoor games and other types of activity in physical education lessons.

The purpose of this work: to analyze the impact of teacher, children and parents' awareness of the problem of injuries, prevention and safe behavior during physical education lessons, taking into account the Ukrainian historical heritage.

Presentation of the main material. Instructions on labor protection and safety techniques developed for general educational institutions are mandatory for use by physical education teachers both in the gym and on the sports field in order to preserve the health of students.

During physical education lessons, the teacher must strictly adhere to the rules of labor protection and safety techniques in the gym, the rules for child insurance, must have first aid skills, and know the procedure for action in the event of a fire or other emergency and evacuation.

During physical education lessons at school, students are required to listen carefully to the teacher's instructions, perform exercises on sports equipment only at the teacher's command and in accordance with safety rules. It is forbidden to be distracted, push, or interfere with other children from performing exercises. It is necessary to listen very carefully to the teacher's explanations and instructions.

The teacher must be attentive to the physical well-being of students throughout the lesson or class and, if a student's health deteriorates or he is injured during active games, immediately contact the school administration [3].

According to Pavlo Anelsky, in Ukraine, people learn to ride horses, shoot rifles and bows, and be brave from childhood. When a young man reached adulthood "... his father would put him on a horse, give him a bow and arrows, ordering his son at the same time: "From now on, get your food with these tools as you know how" [4. p.7]. Among the Zaporozhye Cossacks, various martial arts systems were also widespread. The most famous one formed the basis of the Cossack dance "hopak". According to V.A. Artikul, combat hopak is a jumping system of remote combat, which is not inferior to world styles of oriental wrestling. Important criteria for hopak techniques are the speed and strength

characteristics of their execution and their biomechanical feasibility. This is to some extent borrowed from wildlife, human life [5. p.15].

The main causes of injuries are: unsatisfactory condition of sports halls, lighting does not meet sanitary and hygienic requirements, sports halls are not equipped with sports equipment that would meet the age characteristics of children. Overloading sports facilities during physical education classes, namely, holding physical education lessons with two or three classes in one sports hall at the same time, leads to behavioral disorders, the quality of the lesson, weakening of children's attention, and ultimately to injuries.

Violation of the organization of the lesson methodology. It is known that a physical education lesson consists of interconnected preparatory, main and final parts. Thus, the preparatory part of the lesson involves organizing students, understanding the tasks that will need to be completed in the lesson, preparing the body for the main educational activity.

However, in most cases, the lesson begins late (children spend a lot of time changing clothes, lining up, reporting, roll call), and therefore the tasks of the preparatory part are not completed.

As a result, the muscular system and other systems are not ready to perform exercises in the main part of the lesson, and this is associated with an increased risk of their injury. Also, the absence of a nurse at school.

The basis of organizational and methodological measures for the prevention of child injuries in physical education lessons is: clear accounting of injuries.

In order to prevent injuries, it is necessary to conduct educational work at school on injury prevention, analyze each case of injury, and develop measures to prevent them. In a physical education lesson, the teacher is obliged to demand maximum discipline from children, to exercise pedagogical control over their behavior and well-being, to pay attention to the reaction of children to various loads, to follow the rules of insurance, to teach them insurance and self-insurance.

It is necessary to demand from children appropriate sports uniforms, to prohibit chewing gum in class, to use phones, etc. Implementation of the above measures of injury prevention will help to reduce children's injuries in physical education lessons.

Head injuries are characteristic of boxers (65%), fingers for basketball and volleyball players (80%), elbow joint for tennis players (up to 70%), knee joint for wrestlers, gymnasts, football players (up to 50%) [6].

But unfortunately, there are cases in physical education lessons. For example, you ask a child: “didn’t you see that the others had already turned, during the introductory part of the lesson, slow running, why did you run straight and stop with your head against the wall...”, the answer: “no, I didn’t see...” Or another case, the teacher: “we don’t overtake each other, we keep a distance of a meter, one and a half. One of the students, during the introductory part, slow running, starts ramming another, second, third peer, who fall to the floor, the teacher, having caught the offender on the move, who, due to the inertia of speed, stops with his head against the wall, “does it hurt.” The question is countered, “… and the children whom you just knocked down and they fell did not hurt, the answer: “NO...”.

Here are some fragments of the work of the physical education teacher, one of the authors of this publication: September - organization and holding of a meeting of school children with Denis Sylantyev, the First World Swimming Champion in Independent Ukraine, four-time Cup winner, silver medalist of the 2000 Olympic Games, Sydney Australia (butterfly). September - organization and holding of sports relay races among students of grades 3-4, dedicated to the "Olympic Week". September - support of eighth-grade students "Ukraine Unites Hearts", where a meeting with Iryna Gerashchenko - athlete of CSKA Armed Forces of Ukraine, Bronze medalist of the 2024 Olympics, in Paris France (high jump) took place at the Central Sports Arena. October - organization and holding of chess competitions among students of grades 2-4, 6. October - organization and

holding of arm wrestling competitions among students of grades 6, 8-9. October. - refereeing of the district stage of the All-Ukrainian indoor football competitions "School Football League of Ukraine" among teams of grades 4. November - participation with school students in a master class in table tennis at the invitation of the SC "ORION SPORT", meeting with the Champion of Ukraine Vsevolod Broyakovsky. December - participation/debut of children of grades 3-4 in the New Year's holiday, dance "Ukrainian hopak". February - organization and holding of the "Class Spartakiad" for students of grades 6, 8-9 dedicated to (International Day of Human Fraternity).

Conclusions. First, after analyzing the research of scientists on this problem, we found that school injuries are a complex and unresolved problem with various causes that lead to injuries. Second, despite preventive measures, the level of school injuries remains high. Third, during cooperation with parents on issues of behavior and physical education of children, we found out that the attitude of parents in these areas is ambiguous and requires systematic correction. Fourth, it makes sense to take into account the Ukrainian historical heritage of the Zaporozhian Cossacks, who defended against invaders for over three hundred years.

References

1. Grubar I. Ya. Childhood traumatism: prevention and rehabilitation by means of physical education: diss. … candidate of sciences in physical education and sports: 24.00.02 /I.Ya. Grubar. Lviv. 2004. 20 p.

2. Romanenko O.V. General and special physical training of future bachelors of tourism: problems and prospects. Materials of the fourth international symposium “Education and health of the rising generation”: Collection of scientific works /Ed. Strashka S.V. Issue 4. K.: Alaton, 2022. 141 p. P. 91-96.

3. Maksimovich N. Yu. Collection of instructions on safety issues during physical exercises and when conducting sports and mass events in general educational institutions – K.: Gymnasium “Kyiv”, 2014 112 p.

4. Siropolko S.O. History of education in Ukraine. Stepan Onisypovych Siropolko. Lviv, 1937. –p. 174. P. 5-19.

5. Article V.A. Fight called “gopak”. Ukraine. 1992. No. 12. – P. 15.

6. Boychenko Y. Prevention of injuries in physical education classes and first aid. Physical education in school. 2009. No. 4. P. 21.

УДК 1:130.3

СВІТ СПОРТУ У КОНТЕКСТІ СОМАТИЧНОГО БУТТЯ ЛЮДИНИ

Газнюк Л.М., доктор філософських наук, професор

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *Здійснюється комплексний філософський аналіз спорту як форми прояву соматичного буття людини. Досліджено тілесність у феноменологічній (М. Мерло-Понті), екзистенційній (М. Гайдеггер) та біополітичній (М. Фуко) перспективах. Обґрунтовано, що спорт постає як простір конституювання тілесного досвіду, формування ідентичності та реалізації владних практик.*

Ключові слова: *соматичне буття, тілесність, спорт, феноменологія, біополітика, екзистенція.*

Вступ. У сучасну епоху світ спорту перестав бути лише сферою фізичних досягнень, перетворившись на складний соціокультурний простір, де конструюється соматичне буття людини. Проблема полягає у зростаючому розриві між спортом як «технікою себе» (за М. Фуко), що спрямована на самовдосконалення, та спортом як індустрією, що відчужує тілесність через механізми біополітики та медійні симулякри. Проблематика тілесності у сучасній філософії виходить за межі класичного дуалізму «тіло – свідомість» і набуває статусу фундаментальної онтологічної категорії. Людина постає не просто як суб'єкт, що має тіло, а як істота, яка існує через тілесність, у тілесності та завдяки їй [5]. У цьому контексті спорт набуває особливого значення, оскільки є сферою, де тілесність не лише функціонує, але й інтенсифікується, осмислюється та соціально конструюється. Спорт стає своєрідною «лабораторією тілесності», в якій розгортається взаємодія біологічного, соціального та екзистенційного [1].

Постановка проблеми. Аналіз сучасних досліджень свідчить, що проблема спорту розглядається переважно в соціологічному або

педагогічному вимірах, тоді як його глибинна онтологічна природа залишається недостатньо осмисленою [3]. Попри наявність технічних стандартів тренувань, поза увагою дослідників часто залишається конфлікт між «автентичним тілом» атлета та його «цифровим двійником», що є критичним для збереження ідентичності в умовах детериторіалізації спортивного простору. Саме ця обставина зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета та завдання дослідження. Метою є філософське осмислення спорту як форми соматичного буття людини у контексті феноменологічної, екзистенційної та біополітичної парадигм та розкриття його специфіки крізь призму філософської антропології та соціології тіла. Завдання: визначити роль спорту у формуванні соматичної свідомості, проаналізувати механізми відчуження тілесності у професійному спорті та окреслити вплив симуляції та біополітики на суб'єктивний досвід атлета.

Матеріали і методи дослідження. У роботі використано метод феноменологічного аналізу для дослідження внутрішнього досвіду тілесності (Мерло-Понті) [6], структурно-функціональний підхід для аналізу спорту як соціального інституту, а також компаративний метод для зіставлення концепцій «дисциплінарної влади» та «волі до влади», біополітичний підхід (Фуко) [5]; екзистенційний аналіз (Гайдеґґер) [4].

Результати дослідження та їх обговорення. Дослідження світоглядних орієнтацій у спорті дозволяє висловити судження про те, що у розумінні природи спорту та трактуваннях його сутнісних характеристик (які існують не тільки на дискурсивному, а й на інших рівнях мислення) відсутня методологічна єдність. При цьому можна виділити дві основні сполучені та протиборчі лінії розвитку такого розуміння, дві парадигми спортивного мислення, історичне розгортання яких носить як діахронний, так і синхронний характер. Модифікації цих парадигм у різні епохи залежать не тільки від соціально-економічних і політичних факторів, що діють в даний

історичний час і впливають на формування шкали оцінок і целеорієнтацій у спорті, а й від фонової по відношенню до спортивного мислення соматичної свідомості. Оскільки історично сформувалося два типи тілесної свідомості – холістичний та дихотомічний, то відповідно виникли і дві основні парадигми спортивного мислення. Для однієї з них, що виходить із соматичної свідомості холістичного типу і є базовою при осмисленні природи спорту, характерне трактування спорту як діяльності, спрямованої на гармонійний розвиток тілесно-духовних якостей людини. Однак у суспільній свідомості є також інша парадигма спортивного мислення, в основі якої знаходиться інший, дихотомічний тип соматичної свідомості. Згідно з цією парадигмою, прагнення людини висловити себе в спорті, а також її ідеальні конструкти виходять з таких моделей людини, в яких тіло і дух не тільки не складають гармонійної єдності, але являють собою такі початки людського буття, які мають різну цінність і прагнуть підкорити один одного. Спорт представляється як діяльність, спрямована лише на фізичний розвиток людини, а спортивна діяльність у певні епохи сприймається як перешкода духовному вдосконаленню. Зіткнення та протиборство двох виділених парадигм спортивного мислення визначає не лише зміст теоретичного дискурсу з приводу спорту, але також стан та тенденції розвитку сучасної спортивної практики. Це протиборство посилюється у нинішній час тим, що воно відбувається в умовах вступу суспільства на техногенну фазу розвитку, котрій характерна гіпертрофія і абсолютизація матеріальних сторін людського життя [1]. При цьому створюються деструктивні умови для плідного функціонування спорту та виявлення його гуманістичної сутності. Спорт, що виник і розвивається у відповідь на природне прагнення людей бути досконалішим, стає засобом нескінченного накачування м’язів, діяльністю, спрямованою на досягнення перемоги за «будь-яку ціну», механізмом перетворення спортсмена на засіб виконання інтересів, чужих його власним.

Тілесність є фундаментом соматичного буття і у класичній філософії розглядалося як тіло, підпорядковане свідомості. Проте у XX столітті ця позиція зазнає радикальної трансформації. Тілесність починає осмислюватися як первинний спосіб буття людини у світі [5]. Соматичне буття означає, що людина не просто «має» тіло, а є тілом як способом свого існування. Через тілесність вона сприймає світ, взаємодіє з іншими та конструює власну ідентичність [3]. Феноменологія тілесності у концепції Мерло-Понті представлена поняттям «живого тіла», яке є не об'єктом, а суб'єктом досвіду [6]. Тіло виступає як «носій сенсу», через який світ стає доступним. У спорті ця концепція проявляється особливо яскраво. Спортивна діяльність нівелює розмежування між тілом і свідомістю, створює єдність руху, сприйняття і дії та формує тілесну інтенціональність. Спортсмен не просто виконує рух, він «живе» ним, переживає його як безпосередній досвід буття.

Екзистенційний вимір спорту подається у філософії Гайдеґґера, який розглядає людину як Dasein буття-у-світі [2]. У цьому контексті тілесність є способом залучення людини до світу. Спорт можна інтерпретувати як форму екзистенційного розкриття через подолання меж, через переживання ризику та через автентичний досвід присутності. У спортивній діяльності людина виходить за межі повсякденності і переживає власне буття більш інтенсивно. Це наближає спорт до екзистенційного досвіду «граничних ситуацій».

Біополітичний аналіз спорту обґрунтований у концепції М. Фуко, де він розглядає тіло як об'єкт влади і дисципліни [5]. У сучасному суспільстві формується система контролю над тілесністю, що реалізується через інститути, практики і норми. Спорт у цьому контексті виконує біополітичні функції: дисциплінує тіло, стандартизує фізичні параметри та формує «нормативне тіло». Тренування, режим, контроль результатів є механізмами влади, що проникають у тілесність. Спорт має подвійний характер: в ньому поєднується діалектика свободи і контролю у спортивному досвіді; з одного

боку – це простір свободи, самореалізації і творчості, а з іншого – це система контролю і нормування. Ця суперечність відображає загальну ситуацію сучасного суспільства, де свобода індивіда поєднується з прихованими механізмами влади [5]. Соматичне буття у спорті проявляється як процес формування ідентичності через тілесні практики, коли людина усвідомлює себе, визначає свої можливості та формує образ «Я». Таким чином, спорт виступає як екзистенційний проєкт самотворення.

Соціокультурний вимір спорту є не лише індивідуальним досвідом, але й соціальним феноменом. Він формує колективні ідентичності, створює символічні структури та відображає культурні цінності. Соматичне буття тут набуває публічного характеру, стаючи частиною соціального порядку.

Висновки. Соматичне буття є фундаментальною характеристикою людського існування. Спорт є простором, де поєднуються свобода, самореалізація і владні практики. Він виступає важливим чинником формування особистості та її ідентичності. Соматичне буття у спорті розгортається у двох вимірах: суб'єктивному – як простір інтимного самопізнання, де через біль та зусилля людина осягає межі власного «Я» (гайдеґґерівське Dasein) та об'єктивному – як сукупність біохімічних параметрів, що підлягають нагляду та маніпуляціям. Сучасний спорт дедалі більше зміщується у бік об'єктивного виміру, де тіло атлета стає симулякром (за Ж. Бодрійяром), медійним образом, відірваним від реальної фізичної присутності. Біополітичний контроль (допінг-проби, біометричний моніторинг) перетворює атлета на істоту, чиє тіло повністю належить системі, що диктує норми здоров'я та ефективності. Сьогодні уже назріло питання щодо необхідності впровадження біоетичних запобіжників та захисту нейро-прав спортсменів як умови збереження їхньої соматичної цілісності.

Список використаних джерел

1. Merleau-Ponty M. Phenomenology of Perception / transl. by D. A. Landes. London : Routledge, 2012. 696 p.

2.Бейлін М. В., Желтобородов О. М. Людина в умовах когнітивно-технологічної антропосфери. *Актуальні проблеми філософії та соціології.* 2022. Вип. 39. С.3 8. URL: https://doi.org/10.32782/apfs.v039.2022.1 (дата звернення: 26.03.2026).

3. Газнюк Л. М. Соматичне буття персонального світу особистості : монографія. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2003. 356 с.

4. Білогур В. Є. Філософія спорту як соціокультурний феномен // Humanities Studies. 2020. №4. С.45–52. URL: https://doi.org/10.26661/hst-2020-4-81-04 (дата звернення: 26.03.2026).

5. Гайдеґґер М. Буття і час / пер. з нім. В. Терелі. Київ : Основи, 2007. 484 с.

6. Фуко М. Наглядати і карати : народження в’язниці / пер. з франц. П. Таращук. Київ : Основи, 1998.392с.

СПОРТ У КОНТЕКСТІ РЕЛІГІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ: МІЖ САКРАЛЬНИМ ДОСВІДОМ БІОПОЛІТИКОЮ ТА СИМУЛЯКРОМ

Гончаров Г.М., кандидат філософських наук, доцент

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У тезах здійснено комплексний теолого-філософський аналіз спорту як феномену релігійної культури особистості. Розглянуто тілесність у християнській та православній традиціях, інтерпретовано спорт як форму аскези та сакрального досвіду, а також як симулякр у контексті масової культури і біополітичних практик.*

Ключові слова: *спорт, сакральне, біополітика, симулякр, тіло, духовність.*

Вступ. У сучасній гуманітаристиці спорт дедалі частіше розглядається як «світська релігія». Проте цей феномен не є однорідним, він балансує між автентичним релігійним досвідом самоперевершення (аскезою), жорстким біополітичним контролем держави та гіперреальністю медійних симулякрів. Релігійна культура особистості в цьому контексті стає полем боротьби за право на «своє» тіло та дух. У соціокультурному просторі спорт постає як феномен, що поєднує в собі тілесний, соціальний і духовний виміри, формуючи специфічний тип досвіду особистості [3]. Його значення виходить далеко за межі фізичної активності, набуваючи символічного і навіть квазірелігійного характеру [5]. Проблема полягає у виявленні подвійної природи спорту: як потенційного простору сакрального досвіду та як інструменту біополітичного контролю і симуляції [5]. У цьому контексті особливо важливим є звернення до теологічних і сучасних філософських концепцій.

Мета дослідження та завдання дослідження. Метою є філософсько-теологічний аналіз спорту як складової релігійної культури особистості.

Завдання: розкрити антропологію тілесності у християнській і православній традиціях [1], проаналізувати спорт як форму аскетичної практики [2], інтерпретувати спорт як біополітичний механізм [6], розглянути спорт як симулякр сакрального [5].

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом є філософські, теологічні та соціокультурні праці. Методи: герменевтичний аналіз; феноменологічний підхід; критична теорія культури.

Результати дослідження та їх обговорення. Сакральний вимір спорту як аскези представлено у християнській традиції, де тілесність не редукується до матеріального рівня, а розглядається як необхідний вимір людського буття [7]. У Августина тіло постає як сфера боротьби між духовним і чуттєвим [1], тоді як у Фоми Аквінського воно інтегрується у цілісну антропологічну систему [2]. Спорт у своїх витоках невіддільний від ритуалу. Поняття аскези (грец. Askesis – тренування) спочатку стосувалося саме атлетів, а вже потім було запозичене християнською традицією. У духовній вертикалі релігійної культури особистості спорт постає як досвід «граничної ситуації». У момент максимального фізичного напруження атлет переживає стан лімінальності – виходу за межі повсякденного «Я», що наближає його до сакрального переживання цілісності (за П. Флоренським). Спорт можна сприймати як своєрідну літургію, оскільки масові змагання зберігають структуру літургійного дійства з власними «святими» (ідолами), канонами та екстатичним досвідом сопричастя аудиторії. Православна думка радикалізує цю позицію: П. Флоренський трактує тіло як символічний носій істини [3], а О. Лосєв розуміє як форму втілення смислу [4]. Таким чином, тілесність набуває онтологічного значення і відкриває можливість сакралізації фізичної діяльності. Спорт як аскетична практика, форма трансценденції, практика самодисципліни і самоперевершення може бути інтерпретований у категоріях аскези [2]. Подібно до релігійних практик, він передбачає: обмеження, контроль над тілом та спрямованість до ідеалу. У

цьому сенсі спортивна діяльність наближається до того, що у християнстві визначається як шлях духовного вдосконалення [1]. Вона стає формою «світської аскези», що трансформує тілесність у засіб духовного досвіду.

У сучасному суспільстві спорт функціонує також як інструмент біополітики, тобто управління тілом і життям. Біополітичний захват: атлет як Homo Sacer [6]. Застосовуючи концепції М. Фуко та Дж. Агамбена в аналізі спорту, можна побачити його зворотний бік. Сакральне тіло атлета перетворюється на «голе життя», яке стає об'єктом біополітичних маніпуляцій та дисциплінарного контролю. Спорт стає інструментом виробництва «слухняних тіл». Біометричний контроль, антидопінгові системи та нейротехнології перетворюють внутрішній досвід особистості на статистичний ресурс держави чи корпорацій. За Дж. Агамбеном, влада прагне контролювати «голе життя», підпорядковуючи його нормативним практикам. Спорт у цьому контексті дисциплінує тіло, нормує поведінку та інтегрує індивіда у соціальні структури. Таким чином, він виступає не лише як простір свободи, але і як механізм регуляції людського існування. Ж. Дельоз вводить концепцію «тіла без органів» як потенційності, що виходить за межі структурованого тіла [8]. У спорті це проявляється у прагненні перевищити природні обмеження. Екстремальні фізичні навантаження, рекорди, перевершення меж можливого – усе це можна трактувати як спробу досягнення нового стану тілесності, де тіло перестає бути лише функціональним механізмом і стає полем інтенсивностей [8].

У концепції Ж. Бодрійяра сучасна культура функціонує через симулякри як знаки без реального змісту [5]. Спортивні симулякри як гіперреальність видовища – сучасний медійний спорт виглядає як симулякр третього порядку. Перевага надається знаку, спортивна подія (оригінал) стає менш важливою за її медійну трансляцію (копію). Релігійна культура особистості тут підмінюється споживанням симулякрів, де фанатські рухи імітують релігійні громади, але замість духовного досвіду пропонують

ідентифікацію з брендами. Детериторіалізація, пов'язана з віртуалізацією спорту (кіберспорт, цифрові двійники атлетів), остаточно відриває спортивну ідентичність від фізичного тіла, перетворюючи її на потік чистих даних. Спорт у масовій культурі дедалі більше набуває саме такого характеру. Олімпійські ігри, чемпіонати світу, великі спортивні події імітують ритуал, створюють колективний екстаз, формують ілюзію сакрального. Проте ця сакральність є симулятивною, оскільки вона існує у медіапросторі та підпорядкована логіці споживання [5].

Трансформація спорту з сакрального дійства у біополітичну індустрію найчіткіше проявляється у функціонуванні антидопінгових систем. Якщо в античній аскезі тіло було «храмом», де атлет через зусилля наближався до божественного стану, то в сучасній системі WADA (Всесвітнє антидопінгове агентство) воно стає об'єктом підозри та резервуаром біологічних даних. Тіло постає як «лабораторний симулякр» згідно з концепцією Ж. Бодрійяра, де сучасний атлет перестає бути живою особистістю і стає сукупністю показників, а «біологічний паспорт» спортсмена виступає як симулякр його ідентичності. Система контролю не бачить волі, страждань чи духовного піднесення, вона бачить лише рівень гемоглобіну та концентрацію метаболітів. Сакральний момент рекорду «скасовується», поки він не буде підтверджений лабораторією. Істина вчинку більше не належить атлету, вона належить аналізатору. Тіло атлета підлягає нагляду в найінтимніші моменти (процедура здачі біологічного матеріалу відбувається під прямим візуальним контролем). Ця процедура є актом символічного насильства, який руйнує сакральну недоторканність особистості, перетворюючи «героя» на «біологічний ресурс», підзвітний системі. Якщо релігійний досвід передбачає таємницю (внутрішню молитву, інтимну розмову з Богом або собою), то біополітика вимагає тотальної прозорості. Постійний нагляд (Паноптикон за Фуко) за біохімією атлета витісняє віру в «чудо» або «надлюдські зусилля». Кожна видатна дія піддається деконструкції: перемогу шукають не в силі

духу (ніцшеанській «волі до влади»), а в чистоті проби. Допінг-контроль, попри свою офіційну мету («чистий спорт»), виконує глибинну ідеологічну функцію — він демістифікує людські можливості. Тіло атлета позбавляється статусу суб'єкта сакрального досвіду і стає дисциплінованим гвинтиком біополітичної машини, де ідентичність повністю розчиняється в гіперреальності лабораторних протоколів. Сучасний спорт існує у полі напруження між трьома вимірами: сакральне (як духовний досвід, аскеза, трансценденція), біополітичне (що включає контроль, дисципліну, нормування) і симулятивне (як імітацію, видовищність та знак). Це свідчить про складну і суперечливу природу спорту як феномену культури. У підсумку спорт постає як простір, у якому людина здійснює свій екзистенціальний вибір між духовним самовдосконаленням і споживанням, між автентичністю і симуляцією та між свободою і підпорядкуванням. Цей вибір визначає характер релігійної культури особистості у сучасному світі.

Висновки. Релігійна культура особистості в просторі спорту перебуває у стані глибокої кризи. З одного боку, спорт залишається одною з небагатьох сфер, де можливе автентичне «сакральне» випробування духу. З іншого - спорт дедалі більше поглинається біополітикою та симуляцією. Завданням сучасної біоетики та філософії є захист «внутрішньої людини» у спорті від її перетворення на цифровий або біологічний ресурс. Християнська і православна традиції розглядають тіло як носій духовного смислу. Спорт може виступати як форма аскетичної і сакральної практики. У сучасному суспільстві він функціонує як біополітичний механізм. Масова культура перетворює спорт на симулякр сакрального. Подвійність спорту відображає кризу сучасної культури.

Список використаних джерел

1. Августин Аврелій. Сповідь / пер. з лат. Ю. Мушака. Київ : Основи, 1999. 319 с.

2. Фома Аквінський. Сума проти язичників. Книга 1 / пер. з лат. М. О. Черенкова. Київ : Ніка-Центр, 2004. 344 с.

3. Флоренський П. О. Стовп і утвердження істини / пер. з рос. Київ : Дух і Літера, 2001. 952 с.

4. Лосєв О. Ф. Діалектика міфу / пер. з рос. Київ : Основи, 2004. 248 с.

5. Бодрійяр Ж. Симулякри і симуляція / пер. з франц. О. Хоми. Київ : Основи, 2004. 230 с.

6. Агамбен Дж. Стан винятку / пер. з італ. Київ : Медуза, 2012. 124 с.

7. Газнюк Л. М., Гончаров Г. М. Антропологічний вимір тіла і плоті в християнській традиції. *Практична філософія*. 2008. № 1 (№ 27). С. 155–160.

8. Deleuze G., Guattari F. A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia / transl. by B. Massumi. London : Continuum, 2004. 610 p.

УДК 1:130.5

РОЛЬ СПОРТУ У ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ

Желтобородов О.М. кандидат історичних наук, доцент

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У роботі проаналізовано роль занять спортом як фундаменту для формування військово-патріотичної свідомості молоді. Досліджено вплив фізичної культури на розвиток морально-вольових якостей та психологічної готовності до захисту національних інтересів. Обґрунтовано його значення як засобу формування фізичної готовності, морально-вольових якостей та національної свідомості. Особливу увагу приділено практичним аспектам реалізації спортивної діяльності у системі освіти та військової підготовки.*

Ключові слова: *військово-патріотичне виховання, спорт, молодь, національна ідентичність, вольова підготовка, фізичне виховання.*

Вступ. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується підвищенням ролі національної безпеки та необхідністю формування громадянина, здатного до активної участі у захисті держави. У цьому контексті військово-патріотичне виховання молоді набуває стратегічного значення. Одним із найбільш ефективних інструментів такого виховання виступає спорт, який інтегрує фізичний, моральний і соціальний розвиток особистості. Спортивна діяльність створює умови для формування дисципліни, витривалості, сили волі та здатності діяти в екстремальних умовах.

Постановка проблеми. В умовах тривалих військових дій та необхідності зміцнення обороноздатності держави питання військово-патріотичного виховання молоді набуває стратегічного значення. Спорт у цьому контексті виступає не лише засобом зміцнення здоров’я, а й дієвим інструментом формування специфічного «військового габітусу», який

поєднує фізичну витривалість із високим рівнем національної самосвідомості та дисципліни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання патріотичного виховання засобами фізичної культури активно досліджували українські вчені, зокрема Т.Ю. Круцевич (методика фізичного виховання), В.М. Платонов (загальна теорія підготовки спортсменів), а також фахівці з військової педагогіки О.Д. Белих та І.Д. Бех. Більшість авторів акцентують увагу на прикладних аспектах фізичної підготовки. Попри значну кількість методичних розробок, недостатньо вивченим залишається аспект формування через спорт саме символічного зв'язку між атлетизмом та громадянською ідентичністю. Потребує рефлексії перехід від змагальності (спортивного агону) до реальної готовності діяти в екстремальних умовах сучасної війни в ситуації катастрофи [7]. Питання патріотичного виховання розглядаються у працях О. Сухомлинської [6], де воно трактується як інтегративний процес формування ціннісних орієнтацій. Водночас дослідження взаємозв'язку спорту та військової підготовки потребує подальшого розвитку, особливо в умовах сучасних соціально-політичних викликів.

Мета дослідження та завдання дослідження. Метою роботи є теоретичне обґрунтування ролі спорту як ключового компонента системи військово-патріотичного виховання молоді. *Завдання:* Визначити функціональні можливості спорту у формуванні готовності до військової служби; проаналізувати зв'язок між спортивною дисципліною та патріотичною свідомістю; окреслити роль командних видів спорту у вихованні колективної відповідальності.

Матеріал і методи дослідження. У дослідженні використано комплекс теоретичних методів: аналіз науково-педагогічної літератури, синтез філософських та соціологічних концепцій тілесності, а також метод

моделювання виховних ситуацій у межах спортивної діяльності та практичного досвіду освітніх і військових інституцій.

Результати дослідження та їх обговорення. Спорт виступає як один з основних факторів фізичної підготовленості до військової служби. Він забезпечує розвиток ключових фізичних якостей: сили, витривалості, швидкості, координації рухів. Ці характеристики є необхідними для виконання бойових завдань, що підтверджується практикою підготовки військовослужбовців. Регулярні тренування формують адаптацію організму до фізичних навантажень і стресових ситуацій [5]. Формування морально-вольових якостей через спорт є важливим завданням навчально-виховного процесу. Спортивна діяльність є ефективним засобом формування таких якостей: дисципліни, відповідальності, наполегливості, здатності до самоконтролю. Важливою є і соціальна функція спорту, яка проявляється у формуванні почуття колективізму та приналежності до спільноти. Командні види спорту сприяють розвитку навичок співпраці, взаємодопомоги та лідерства, що є важливими у військових структурах.

Спорт також виступає засобом формування патріотичних цінностей. Через участь у змаганнях, представлення держави на міжнародному рівні формується почуття гордості за свою країну та усвідомлення її значущості у світі [6]. Участь у змаганнях передбачає подолання труднощів, що сприяє розвитку стійкості до стресу. Це є особливо важливим у військовому контексті, де психологічна витривалість визначає ефективність дій.

Спорт у контексті військово-патріотичного виховання виконує три базові функції. Психофізична функція: спортивна діяльність розвиває якості, критично необхідні для військової справи: швидкість прийняття рішень, стресостійкість, координацію та витривалість. Фізична досконалість стає основою впевненості у власних силах під час виконання бойових завдань. Дисциплінарно-виховна функція: спортивне тренування є своєрідною аскетичною практикою, що привчає до підпорядкування особистих імпульсів

спільній меті. Через регулярні навантаження формується характер, здатний витримувати тяготи військової служби. Ідеологічна функція розкривається через участь у змаганнях під національним прапором, що перетворює спорт на ритуал підтвердження національної гідності.

Колективні види спорту виховують солідарність, яка є фундаментом будь-якого військового підрозділу. Військово-спортивні ігри є важливою формою патріотичного виховання та одним із найбільш ефективних практичних інструментів у підготовці молоді до участі у військових діях (наприклад, «Сокіл» (інша назва «Джура»)). Вони поєднують: фізичну підготовку, військові навички, національно-патріотичне виховання. Учасники таких ігор навчаються діяти в команді, засвоюють базові військові навички та формують почуття відповідальності за колектив. Це створює модель поведінки, наближену до реальних умов військової служби.

Спорт посідає важливе місце у системі підготовки ЗСУ. Використовуються такі форми: загальна фізична підготовка, військово-прикладні види спорту (біг із перешкодами, марш-кидки), силові тренування. Особливу увагу приділяють розвитку функціональної витривалості та здатності діяти в умовах обмежених ресурсів. Практика показує, що високий рівень фізичної підготовки безпосередньо впливає на ефективність бойових дій та виживання в екстремальних умовах.

Важливе місце посідає спорт і у шкільному середовищі. Шкільний спорт є базовим рівнем формування військово-патріотичних якостей. Через уроки фізичної культури та позакласні спортивні заходи формується інтерес до фізичної активності, розвивається відповідальність, закладаються основи дисципліни. Важливу роль відіграють спортивні змагання, туристичні походи та військово-патріотичні гуртки. Саме на цьому етапі відбувається первинна соціалізація молоді у контексті патріотичних цінностей.

Соціокультурний вимір спорту є важливою складовою патріотичного виховання. Спорт виконує не лише фізичну, але й символічну функцію. Він

формує національну ідентичність, об'єднує суспільство та виступає засобом репрезентації держави. Участь у спортивних змаганнях на національному та міжнародному рівнях сприяє формуванню почуття гордості за країну. Слід зазначити синергетичний ефект спорту і військового виховання. Поєднання спортивної діяльності з військово-патріотичним вихованням створює синергетичний ефект, зокрема, підвищується ефективність фізичної підготовки, посилюється мотивація до служби та формується цілісна система цінностей. Це дозволяє розглядати спорт як стратегічний ресурс державної політики у сфері безпеки.

Висновки. Ефективність патріотичного виховання зростає, коли заняття спортом інтегровані з елементами початкової військової підготовки (орієнтування, подолання перешкод, тактичні ігри), що дозволяє перетворити спортивне досягнення на акт громадянського служіння. Спорт інтегрує фізичний, моральний і соціальний аспекти виховання, створюючи умови для формування гармонійно розвиненої особистості, здатної до виконання громадянського і військового обов'язку. Спорт є важливим елементом військово-патріотичного виховання молоді. Він забезпечує розвиток фізичних, моральних і соціальних якостей особистості. Практичні форми (військові ігри, підготовка ЗСУ, шкільний спорт) підтверджують його ефективність. Спортивна діяльність сприяє формуванню національної свідомості та готовності до захисту держави і забезпечує збалансований підхід: від практичних порад з фізичної культури до глибокого розуміння патріотизму як вольового акту. Інтеграція спорту у систему освіти і військової підготовки є необхідною умовою розвитку сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Програма військово-патріотичного виховання дітей та молоді. Київ : Генеза, 2016. 48 с.

2. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» : Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII.

3. Зубалій М. Д. Військово-патріотичне виховання молоді засобами фізичної культури і спорту. Київ : Слово, 2012. 256 с.

4. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : затв. наказом МОН України від 06.06.2022 № 527.

5. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання : підручник. Київ : Олімпійська література, 2017. 448 с.

6. Платонов В. М. Система підготовки спортсменів в олімпійському спорті : підручник. Київ : Олімпійська література, 2015. 680 с.

7. Beilin M., Zheltoborodov A. Catastrophe as existential-social dimension of historical being. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 18 (95). P.18–23.

8. Coakley J. Sport in Society: Issues and Controversies. 12th ed. New York : McGraw-Hill, 2017. 576 p.

РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ФІТНЕС ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМ ФІЗИЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ОСІБ З ВІДХИЛЕННЯМИ У СТАНІ ЗДОРОВ'Я

Іваночко В. В., кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент
Цая А.Й., викладач
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського (Львів, Україна)

Анотація. *Реабілітаційний фітнес набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану в Україні. У статті визначено його роль як важливої ланки між лікуванням та оздоровчим тренуванням. Проведено диференціацію фітнес-програм відповідно до типу нозологій та систематизовано основні напрями відновлювальних програм. Виокремлено переваги впровадження реабілітаційного фітнесу для підвищення якості життя населення та розширення економічного потенціалу фітнес-клубів.*

Ключові слова: *реабілітаційний фітнес, оздоровчі технології, нозологія, фізичне відновлення.*

Вступ. Сучасний етап розвитку сфери фізичної культури і спорту характеризується перебудовою фітнес-індустрії з атлетичного формату в оздоровчо-реабілітаційний. По мірі того як фітнес-індустрія продовжує завойовувати все більше визнання серед потенційних клієнтів та професійних працівників системи охорони здоров’я, її функції розширюються за рахунок активного залучення у програми рухової активності осіб, які потребують реабілітації після травм та порушень опорно-рухового апарату [2, 4].

В умовах воєнного стану в Україні різко зросла потреба у доступних фітнес-клубах для фізичного відновлення. Державна медична мережа не спроможна повністю забезпечити довготривалу підтримку пацієнтів, тому фітнес-клуби стають важливою ланкою між клінікою та звичайним життям [1, 43]. В Україні цей напрям почав активно розвиватися завдяки включенню

реабілітаційного тренінгу до програми *ProFit Convention (2018)* як нового етапу розвитку фітнес-інструкторів, а також через діяльність профільних закладів, таких як «ЛеОфіт» (Львів), «Doctor FIT», «5 елемент» (Київ), «Енергія плюс» (Одеса) [5].

Окрім соціальної значущості, даний напрям має чітко виражений економічний ефект. Впровадження реабілітаційних програм дозволяє фітнес-центрам суттєво розширити клієнтську базу за рахунок вікової категорії 50+ та осіб із хронічними патологіями, що забезпечує сталий економічний розвиток галузі [6]. Отже, потреба у розробці реабілітаційних програм виводить цей напрям фітнесу в один із найбільш затребуваних сегментів ринку оздоровчих послуг.

Мета дослідження – визначити можливості та особливості впровадження реабілітаційних програм у сферу оздоровчого фітнесу для забезпечення довготривалої підтримки пацієнтів.

Матеріали і методи дослідження. У процесі дослідження було використано: аналіз та узагальнення науково-методичної літератури та мережі Інтернет; вивчення практичного досвіду фітнес-клубів та центрів фізичної терапії; метод системного аналізу.

Результати дослідження та їх обговорення. Реабілітаційний фітнес - це комплекс фізичних вправ, спрямованих на відновлення функцій та систем організму після травм, операцій, хвороб або хронічних станів. Головна мета таких програм – покращення рухливості, зміцнення сили м’язів, зменшення больового синдрому та запобігання ускладнень.

Методика реабілітаційного фітнесу передбачає суворий тренерський контроль за обсягом навантажень та технікою виконання. Особлива увага приділяється реалізації пасивних рухів із фізіологічно обґрунтованою амплітудою та дотриманню регламентованих вихідних положень. Процес відновлення може підсилюватися використанням спеціалізованого обладнання. Ключовим компонентом є опанування техніки дихання, що

забезпечує тканини киснем, зниження психоемоційної напруги та оптимізацію функціонального стану нервової системи.

Сучасна фітнес-індустрія активно впроваджує персоналізовані реабілітаційні стратегії для різних вікових груп. Індивідуальний план відновлення клієнта зазвичай має комплексний характер і передбачає комбінування спеціалізованих тренувань, фітнес-програм у воді, засобів фізіотерапевтичного впливу (сауна, масаж) та вправ для стабілізації психоемоційного стану.

Аналіз науково-методичної літератури дозволив провести диференціацію фітнес-програм та визначити програми, які можна рекомендувати відповідно до типу нозологій (табл. 1).

Таблиця 1

Диференціація фітнес-програм за типами захворювань

Захворювання	Рекомендовані програми	Чого уникати
Серцево-судинної системиі	Скандинавська ходьба, плавання, аеробіка, йога, міофасціальний реліз	Різкі зміни інтенсивності навантаження, перевантаження
Опорно-рухового апарату	Пілатес (, аквааеробіка, стретчинг, міофасціальний реліз, фітбол-аеробіка, стік мобіліті	Осьові навантаження (присідання з вагою), біг
Неврологічні	Пілатес (вправи на баланс, координацію), Пілатес (реформер, кадилак), йога	Швидкі, інтенсивні рухи без контролю
Метаболічні	Аеробіка, скандинавська ходьба, сайкл, силовий фітнес	Тривалі перерви, високу інтенсивність без контролю глюкози
Дихальної системи	Дихальна гімнастика, плавання, йога, флай-йога, стретчинг, Пілатес, міофасціальний реліз, фітбол-аеробіка	Біг на холоді або в запилених приміщеннях
Психоемоційні розлади	йога, скандинавська ходьба, бейсік лоу, міофасціальний реліз, фітбол-аеробіка	Самоізоляції, надмірних змагальних навантажень

Також у межах дослідження було систематизовано ключові напрями реабілітаційних програм відновлювальної спрямованості:

релаксаційний - орієнтований на швидке відновлення працездатності через поєднання масажних технік, методів релаксації та спеціалізованої дихальної гімнастики;

загально-відновлювальний – передбачає застосування методик для покращення мозкового кровообігу, аутотренінгу та медитації для стабілізації функцій всього організму;

корекційно-профілактичний - корекція стану хребта та постави через вправи на розвантаження, витягування та створення надійного м'язового корсета.

Для реабілітаційного фітнесу характерно: індивідуальний підхід до клієнта; постійний моніторинг його фізичного стану; тісна взаємодія тренера, реабілітолога та лікаря; поступове збільшення фізичного навантаження; використання спеціального обладнання (реабілітаційні тренажери, баланс-платформи (BOSY), TRX-петлі, роли тощо).

До переваг реабілітаційного фітнесу слід зазначити: зменшення часу реабілітації; підвищення якості життя пацієнтів; профілактика повторних травм та загострень хронічних захворювань; зниження навантаження на систему охорони здоров'я тощо.

До проблем реабілітаційного фітнесу слід віднести: недостатній рівень підготовки фітнес-персоналу; відсутність вітчизняних стандартів і сертифікації фітнес-програм; низька обізнаність населення щодо можливостей реабілітаційного фітнесу.

Висновки. Реабілітаційний фітнес має значний потенціал як ефективний засіб фізичної реабілітації, особливо у контексті зростаючої кількості осіб з інвалідністю та ПТСР, хронічними захворюваннями тощо. Його впровадження у фітнес-індустрію вимагає міждисциплінарної співпраці, підготовки кваліфікованих кадрів і методичного забезпечення.

Перспективи подальших досліджень: розробка типових програм реабілітаційного фітнесу для різних нозологічних груп; вивчення

економічної ефективності впровадження реабілітаційного фітнесу в комерційні фітнес-центри.

Список використаних джерел

1. Дембіцька О.О., Гайдай С. І., Гордійчук Б. В., Хапсаліс Г. Л. Відновлення здоров'я студентів засобами реабілітаційного фітнесу. *Olympicus : науковий журнал.* 2024. № 1. С. 32-36
2. Лужна М., Чеховська Л. Відновлення здоров'я жінок після хвороби COVID–19 за допомогою «ALLance methode Tanja Kuhne». *Український журнал медицини, біології та спорту.* 2022. Т. 7, № 4. С. 147–151.
3. Реабілітаційний фітнес для військовослужбовців / Данилевич М., Чеховська Л., Будзин В., Соловей А. *Фізична активність і якість життя людини : зб. тез доп. IX Міжнар. наук.-практ. конф. (12–13 черв.).* Луцьк : Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2025. С. 196–197.
4. Рекреаційно-оздоровча діяльність жінок з використанням засобів реабілітаційного фітнесу / Вовканич А., Грибовська І., Іваночко В., Грибовський Р. *Український журнал медицини, біології та спорту.* 2022. Т. 7, № 4(38). – С. 157 – 162.
5. Чеховська М. Реабілітаційний фітнес: сутність і перспективи розвитку. *Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. (10–11 травня 2018 року, м. Львів).* Львів, 2018. С. 203-206.
6. Chekhovska, L., Dutchak, M., Zhdanova, O., Luzhna , M., & Guzii , O. (2024). The effect of rehabilitation fitness on mature women with scoliosis. *Physical Rehabilitation and Recreational Health Technologies*, *9*(6), 476–485. https://doi.org/10.15391/prrht.2024-9(6).03

УДК 796:347.918

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВИРІШЕННЯ СПОРТИВНИХ СПОРІВ

Ковтунова Л.Ю. кандидат юридичних наук

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У статті досліджено правові механізми вирішення спортивних спорів та особливості їх застосування у сучасній спортивній практиці. Проаналізовано роль спортивного арбітражу як одного з основних інструментів врегулювання конфліктів у спортивній діяльності.*

Ключові слова: *спортивні спори, спортивний арбітраж, Спортивний арбітражний суд, вирішення спорів, спортивні організації.*

Вступ. Сучасний розвиток спорту супроводжується зростанням кількості правових конфліктів в спортивних правовідносинах, що зумовлює необхідність ефективних механізмів їх врегулювання. Особливістю таких спорів є поєднання норм національного законодавства та внутрішніх правил спортивних організацій, що ускладнює визначення порядку їх розгляду. Окремі аспекти правового регулювання спортивних спорів досліджувалися у працях вітчизняних і зарубіжних науковців в цій сфері. Зокрема, питання визначення юрисдикції спорів у сфері професійного спорту висвітлено у дослідженні О. Попова, С. Гавришка та Г. Будкевича, роль спортивного арбітражу у системі альтернативного вирішення спорів проаналізовано у працях А. Калібаєвої зі співавторами, а принципи справедливого розгляду спорів у спорті розглянуто у роботах Т. Лукаша і Т. Дудіна. Також увагу науковці приділяють проблемам систематизації актів спортивного права та їх застосуванню на практиці. Водночас питання комплексного аналізу правових механізмів вирішення спортивних спорів, визначення їх ролі у забезпеченні ефективного захисту прав учасників спортивних правовідносин та ролі спортивного арбітражу залишаються недостатньо висвітленими.

Мета дослідження та завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз правових механізмів вирішення спортивних спорів. Для досягнення поставленої мети завданнями визначено: окреслення основних проблем правового регулювання спортивних спорів; характеристика механізмів їх вирішення; аналіз ролі міжнародного спортивного арбітражу; розгляд окремих прикладів практики Спортивного арбітражного суду.

Матеріал і методи дослідження. У дослідженні використано наукові джерела, нормативно-правові акти та практику Спортивного арбітражного суду. У роботі застосовано методи аналізу, узагальнення та порівняльно-правовий підхід.

Результати дослідження та їх обговорення. Розвиток сучасного спорту, особливо професійного, супроводжується розширенням кола правових відносин між спортсменами, спортивними клубами, федераціями та організаторами змагань. У процесі такої взаємодії нерідко виникають конфліктні ситуації, пов’язані з виконанням умов спортивних контрактів, застосуванням дисциплінарних санкцій, допуском спортсменів до участі у змаганнях або дотриманням регламентів спортивних організацій. Такі конфлікти у правовій площині можна визначити як спортивні спори. Їх особливість полягає в тому, що сфера спортивної діяльності має власні правила та процедури, сформовані як національними, так і міжнародними спортивними організаціями. Це зумовлює необхідність використання спеціальних правових механізмів для їх вирішення, які враховують специфіку функціонування спортивної сфери [1]. Система спортивного права в багатьох країнах, зокрема й в Україні, продовжує формуватися. Відповідні норми містяться у різних нормативно-правових актах та внутрішніх документах спортивних організацій — статутах федерацій, дисциплінарних регламентах та правилах змагань. Така фрагментарність ускладнює їх узгоджене застосування та визначення належного порядку розгляду справ [6]. Зокрема, Закон України «Про фізичну культуру і спорт» №3808-XII від

24 грудня 1993 року (з наступними змінами), який визначає загальні засади діяльності у сфері спорту, не передбачає спеціального правового механізму вирішення спортивних спорів, а містить загальне положення щодо відповідальності за порушення законодавства у сфері фізичної культури і спорту. Саме тому при визначенні правової природи спорів в спортивній сфері, в першу чергу, приділяється увага міжнародним документам, зокрема Олімпійській хартії Міжнародного олімпійського комітету, кодексам міжнародних спортивних федерацій, Всесвітньому антидопінговому кодексу, Конвенції Ради Європи про маніпулювання спортивними змаганнями (Маколінська конвенція). Ці акти формують загальні стандарти правового регулювання спортивної діяльності та впливають на порядок вирішення конфліктів у міжнародному спортивному середовищі.

У сучасній практиці сформувалася низка основних механізмів вирішення спортивних спорів. Багато федерацій мають власні дисциплінарні та апеляційні органи, які розглядають питання порушення регламентів, застосування санкцій або допуску спортсменів до змагань та діють відповідно до внутрішніх правил і процедур. Наприклад, у футболі дисциплінарні спори можуть виникати у зв’язку із порушенням трансферних правил, застосуванням санкцій до гравців або невиконанням контрактних зобов’язань між клубом і спортсменом. Водночас не всі конфлікти можуть бути врегульовані на початковому етапі їх виникнення або розгляду. У разі незгоди з рішенням спортивної організації сторони можуть звертатися до інших механізмів захисту своїх прав — зокрема до національних судів або спеціалізованих арбітражних інституцій. У професійному спорті це потребує чіткого визначення компетенції органів, уповноважених розглядати відповідні спори, а також узгодження внутрішніх регламентів спортивних організацій із нормами національного та міжнародного законодавства [3].

На національному рівні вирішення спортивних спорів здійснюється як спеціалізованими органами, зокрема Спортивним арбітражним судом при

Національному олімпійському комітеті України, так і судами загальної або адміністративні юрисдикції, які можуть розглядають спори, які підпадають під їх компетенцію. Координацію діяльності у сфері спорту на національному рівні забезпечують Міністерство молоді та спорту України, Спортивний комітет України та Національний олімпійський комітет України. Однак через відсутність єдиного незалежного національного органу спортивного арбітражу більшість спорів вирішуються на рівні міжнародних установ.

Суттевим кроком у розвитку системи врегулювання спортивних спорів стала діяльність Національного антидопінгового центру України, який забезпечує відповідність антидопінгових процедур стандартам Всесвітнього антидопінгового агентства (WADA) та передбачає можливість оскарження рішень у міжнародних інстанціях.

Важливу роль у вирішенні спортивних спорів відіграють міжнародні спортивні організації, зокрема Міжнародний олімпійський комітет (МОК), Міжнародна федерація футболу (ФІФА) та Союз європейських футбольних асоціацій (УЄФА), які формують єдині стандарти регулювання спортивних відносин і впливають на національні механізми вирішення конфліктів у сфері спорту.

Діяльність спортивного арбітражу ґрунтується на принципах, що забезпечують справедливий розгляд спорів – незалежність і неупередженість арбітрів, рівність сторін та доступ до правосуддя. Важливою вимогою також є дотримання розумних строків розгляду справ, що має особливе значення для спортивної сфери, де результати змагань і статус спортсменів часто залежать від своєчасності прийняття рішень. Розгляд справ у спортивному арбітражі здійснюють фахівці, які мають спеціальні знання у сфері спортивного права та організації змагань. Виконання вказаних вимог забезпечує належний захист прав учасників спортивних правовідносин [4].

Центральною інституцією міжнародного спортивного правосуддя є Спортивний арбітражний суд у Лозанні (Court of Arbitration for Sport – CAS), який розглядає широкий спектр спортивних конфліктів. Рішення CAS визнаються у більшості країн світу і фактично формують міжнародну практику спортивного права. Процедуру розгляду справ у CAS регулює спеціальний документ – «Кодекс спортивного арбітражу та посередництва» (Code of Sports-related Arbitration), який має власний набір процедурних норм [2].

Під час великих міжнародних змагань при Спортивному арбітражному суді створюється спеціальний відділ (Ad Hoc Division). Ций тимчасовий арбітражний орган розглядає спори, що виникають безпосередньо під час проведення спортивних подій. Такий механізм застосовується для оперативного вирішення конфліктів, здатних вплинути на перебіг змагань. Зокрема, під час Олімпійських ігор у Парижі 2024 року спеціальний відділ CAS розглядав справи, пов’язані з допуском спортсменів до змагань та застосуванням дисциплінарних санкцій. Подібна практика сприяє своєчасному врегулюванню спорів і забезпечує стабільність проведення міжнародних спортивних заходів [5].

Практика Спортивного арбітражного суду охоплює справи, пов’язані як із діяльністю спортивних організацій, так і з правами окремих спортсменів. Наприклад, у 2024 році CAS розглядав спір за участю хокейного клубу «Київ Кепіталз», який оскаржував рішення Федерації хокею України щодо дисциплінарних питань. Під час розгляду справи CAS підтвердив важливість дотримання принципу автономії спортивних організацій та застосування так званої «доктрини поля гри», відповідно до якої арбітражні органи утримуються від втручання у рішення, прийняті суддями під час спортивних змагань.

Останнім з прикладів є справа українського скелетоніста Владислава Гераскевича, яку CAS розглядав у 2026 році. Спортсмен був

дискваліфікований за використання шолома із символікою пам'яті загиблих українських спортсменів, що було розцінено як порушення правил політичної нейтральності. За результатами розгляду апеляцію було відхилено, а рішення спортивної організації залишено без змін. Подібні справи демонструють, як міжнародні спортивні правила та арбітражні процедури впливають на реалізацію прав спортсменів і країн, які вони представляють, водночас нерідко викликаючи дискусії та неоднозначне сприйняття як у спортивному середовищі, так і в суспільстві загалом.

Правові моделі вирішення спортивних спорів у світі демонструють різні підходи, але об'єднуються навколо спільної ідеї – необхідності забезпечення оперативності, професійності та справедливості у врегулюванні конфліктів у спорті.

Висновки. Сучасна система правових механізмів вирішення спортивних спорів є складною багаторівневою структурою, що поєднує внутрішні механізми спортивних федерацій, національні судові органи, міжнародні спортивні організації та арбітражні інституції.

Водночас особливості правового регулювання спортивної діяльності зумовлюють труднощі у визначенні порядку розгляду таких спорів. Нормативна база спортивного права, зокрема в Україні, характеризується недостатнім рівнем систематизації та відсутністю комплексного кодифікованого акту у цій сфері, що ускладнює узгоджене застосування правових норм і визначення компетентних органів. Для України важливим є використання міжнародного досвіду з метою створення власної незалежної системи спортивного арбітражу, яка б поєднувала міжнародні стандарти, гарантії прав спортсменів і національні особливості спортивного життя. Лише за умови повної та якісної імплементації міжнародних документів український спорт зможе забезпечити належний рівень правосуддя, прозорості та довіри на міжнародній арені.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на аналіз розвитку національних інституцій спортивного правосуддя та удосконалення правового регулювання спортивного арбітражу в Україні.

Список використаних джерел

1. Попов О., Гавришко С., Будкевич Г. Проблематика визначення юрисдикції спорів, що виникають у сфері професійного спорту: огляд правових позицій Верховного Суду. *Physical Education, Sport and Health Culture in Modern Society*. 2023. № 2. С. 10–21. DOI: 10.29038/2220-7481-2023-02-10-21.

2. Code of Sports-related Arbitration. Court of Arbitration for Sport. Lausanne, 2023. URL: https://www.tas-cas.org/en/arbitration/code-procedural-rules

3. Kalybaeva A., Turatbekova C., Shin G. Role and place of sports arbitration in the system of alternative dispute resolution methods. *Social & Legal Studios*. 2024. Vol. 7, № 4. P. 103–110. DOI: 10.32518/sals4.2024.103.

4. Lukash T. V., Dudin T. M. Критерії справедливого суду в сфері спорту. *Lex Sportiva*. 2024. № 2. С. 10–16. DOI: 10.32782/lexsportiva/2024.2.2.

5. O'Leary L. Jurisprudence of the CAS Ad Hoc Division: Themes from Paris 2024. *International Sports Law Journal*. 2025. P. 212–224. DOI: 10.1007/s40318-025-00302-2.

6. Ryndiuk, V. I., Yushchyk, O. O., Kryzskyi, Y. Y., Kunenko, I. S., & Teptiuk, M. P. (2024). Acts of sports law: concept, classification and application. *Amazonia Investiga*, *13*(83), 78–88. DOI: 10.34069/AI/2024.83.11.6

УДК 796:316.7

ФЕНОМЕН СПОРТУ ЯК ЯВИЩЕ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Орленко О.М., кандидат історичних наук, доцент

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У тезах розглядається спорт як складний соціокультурний феномен, що впливає на різні сфери суспільного життя. Проаналізовано його функції, значення та роль у формуванні соціальних відносин і цінностей.*

Ключові слова: *спорт, суспільство, культура, соціальні функції, комунікація, цінності.*

Вступ. Феномен спорту як соціальне явище у всі часи викликав велику увагу та інтерес. Сьогодні роль і значення спорту стали такими вагомими і, водночас, суперечливими, як ніколи в попередній історії. Спорт став невід'ємною частиною образу життя, засобом самовдосконалення, способом встановлення різного роду контактів – від міжособистісних до міжнародних. До того ж далеко не багато можна навести видів діяльності, які можуть бути прирівняні до спорту за популярністю, а тим більше за ступенем дійової участі мас. Важливо підкреслити, що значущість спорту виникає на тлі нових реалій сучасного життя. Прискорюється динаміка розвитку всіх сторін суспільної життєдіяльності і, відповідно до цього, посилюється роль стресогенного фактора у взаємовідносинах людей. Значно зросла ступінь комфортності життя в розвинених країнах і, як наслідок, виникають проблеми зі здоров'ям, викликані гіподинамією, сучасним харчуванням тощо. Прискорення темпів зростання соціальної мобільності робить все більш привабливими можливості спорту для підвищення соціального статусу людини. Все це веде до того, що спорт стає надзвичайно важливим і динамічним суспільним явищем, глибоко пов'язаним із багатьма іншими явищами. Сучасна ситуація в спортивній сфері далека від ідеальної: про це говорять політики та управлінці, люди, які займаються спортом, і всі ті, хто

стурбований проблемами здоров'я та нормального розвитку людей. У сучасному світі спорт постає не лише як форма фізичної активності, а як складний соціокультурний феномен, що відображає фундаментальні характеристики людського існування. Він інтегрується у всі рівні суспільного життя – від повсякденних практик до глобальних подій, таких як Олімпійські ігри чи міжнародні футбольні турніри.

Постановка проблеми полягає в необхідності осмислення спорту не лише як індивідуальної діяльності, але як соціального інституту, що впливає на структуру суспільства. Особливо актуальним є дослідження його ролі у формуванні соціальної ідентичності та масової культури. Односторонній погляд на фізичну культуру, фізичне виховання та спорт як на сферу розвитку лише рухових якостей людини, що залишає осторонь її особистісний розвиток, піддається нині гострій критиці. Розвиваючи концепцію біосоціальної природи людини, що розкривається у всій повноті духовно-тілесних проявів, сучасна наука про спорт приходить до обґрунтування ідеї єдності духовної та фізичної сторін спортивної діяльності. Складна природа феномена спорту, різноманіття його зв'язків із різними суспільними підсистемами, вплив на свідомість і життєву активність безлічі людей, суперечливість і різноспрямованість багатьох процесів, що складають зміст цієї сфери життя, безумовно, спонукають вчених до вивчення різних аспектів функціонування та розвитку феномену спорту. Він стає предметом вивчення представників різних галузей природничого і гуманітарного знання, розглядається під кутом зору медико-біологічних, педагогічних, моральних, естетичних, психологічних, соціологічних, економічних, правових та інших проблем. Аналіз останніх досліджень свідчить, що спорт як соціальний феномен досліджувався у працях Дж. Коуклі [1], який розглядає спорт як частину соціальної системи, а також П. Бурдьє, який аналізує спортивні практики через поняття габітусу та соціального поля [2]. Ідеї Ф. Ніцше, М. Гайдеггера та М. Фуко відкривають можливість аналізу спорту як форми

існування, самоствердження та соціального контролю. Українські дослідники (В. Платонов, Т. Круцевич, Л. Газнюк, Ю. Семенова) підкреслюють значення спорту для фізичного та соціального розвитку особистості [3; 4; 5]. Разом із тим, потребує подальшого аналізу питання комплексного впливу спорту на суспільні процеси та культурні трансформації.

Мета дослідження та завдання дослідження. Метою є визначення спорту як феномену суспільного життя. Завдання: розкрити соціальну сутність спорту; визначити його основні функції у суспільстві; проаналізувати вплив спорту на формування цінностей і соціальних відносин; розглянути конкретні приклади функціонування спорту в сучасному суспільстві.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом є наукові праці з соціології, філософії та теорії спорту. Методи дослідження: соціокультурний аналіз; системний підхід; порівняльний метод; філософсько-антропологічний аналіз.

Результати дослідження та їх обговорення. Спорт як суспільне явище виконує низку важливих функцій, серед яких однією з найважливіших є функція соціалізації, яка сприяє інтеграції індивіда в суспільство через засвоєння норм, правил і цінностей [1]. Крім того, спорт виконує комунікативну функцію, виступаючи засобом взаємодії між людьми та соціальними групами. Масові спортивні події формують відчуття єдності та колективної ідентичності. З позицій П. Бурдьє спорт можна розглядати як частину соціального поля, де відбувається боротьба за символічний капітал [2]. У цьому контексті спортивні досягнення стають не лише фізичним результатом, але й соціальним ресурсом. Важливою є також культурна функція спорту, яка проявляється у формуванні ідеалів тіла, здоров'я та успіху. Через медіа спорт транслює певні моделі поведінки, що впливають на масову свідомість. Економічний аспект спорту також є значущим: сучасний спорт тісно пов'язаний із комерцією, рекламою та індустрією розваг. Це

свідчить про його інтеграцію в глобальні соціальні процеси. Сьогодні сфера рекреаційного та оздоровчого спорту практично повністю перейшла на комерційну основу і в граничних аспектах стала недоступною для значної частини населення. З величезними труднощами стикається також і спорт високих досягнень. Він стає зоною глибоких моральних деформацій, з якої починає витіснятися дух чесного змагання, де виникає і посилюється експлуатація спортсмена, а атлет нерідко просто приносить себе у жертву рекорду. Дослідники все частіше починають фіксувати абсолютно неприйнятні обставини: «великий» спорт перетворюється з фактора зміцнення здоров'я на умову його руйнування. І це пов'язано не тільки з азартом боротьби. Справа в тому, що умови існування у спорті високих досягнень змушують атлета працювати на межі. Н. Еліас і Е. Даннінг пояснюють соціальний феномен спорту як «цивілізаційний процес», де фізичне насильство трансформується у правила та видовище [6]. Гуманістичні установки підміняються завданнями технократичного характеру – досягненням перемоги будь-якою ціною. Гіпертрофується значимість функціональності тіла, пригнічуючи наміри духовного самовдосконалення. Багато згубних тенденцій технократичного суспільства стають у спорті особливо помітними, тому спорт виступає як їх специфічний індикатор.

Спорт набуває великих можливостей впливу на свідомість. В області спортивної науки сьогодні особливу значущість має завдання осмислення характеру його взаємозв'язку з суспільним розумінням. Серед проблем зміцнення здоров'я знаходиться не тільки слабке фінансування, а й відсутність у населення стійкої потреби в спортивних заняттях. Аналіз витоків спорту показав, що він виник у зв'язку з потребою суспільства у виживанні та самовідтворенні. Ця потреба задовольнялася через появу сильних індивідів та посилення здатності соціуму мирно вирішувати

конфлікти через змагання-гру. Таким чином, спорт виступає не лише як діяльність, а як складна система соціальних відносин.

Висновки. Спорт є багатовимірним соціальним феноменом, що охоплює різні сфери суспільного життя. Він виконує соціалізаційну, комунікативну, культурну та економічну функції. Спортивні практики формують цінності, норми та соціальні ідентичності. У сучасному суспільстві спорт виступає важливим елементом масової культури та соціальної інтеграції.

Список використаних джерел

1. Coakley J. Sport in Society: Issues and Controversies. 12th ed. New York : McGraw-Hill, 2017. 576 p.

2. Bourdieu P. Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste / transl. from French by R. Nice. Cambridge : Harvard University Press, 1984. 613 p.

3. Платонов В. М. Система підготовки спортсменів в олімпійському спорті : підручник. Київ : Олімпійська література, 2015. 680 с.

4. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання : підручник. Київ : Олімпійська література, 2017. 448 с.

5. Газнюк Л. М., Семенова Ю. А. Спорт як соціально-філософський феномен. *Практична філософія*. 2007. № 4. С. 87–94.

6. Elias N., Dunning E. Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilizing Process. Oxford : Blackwell, 1986. 313 p.

УДК 93/94:796.011(477) (043)

ІСТОРИКО-РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Семенова Ю. А. кандидат філософських наук, доцент

Салтан О. М. кандидат історичних наук, доцент

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У тезах проаналізовано історичну еволюцію поглядів на фізичну культуру як складник культури здоров'я в Україні. Виявлено перехід від ідеологізованих радянських підходів до сучасного гуманістичного розуміння оздоровчого потенціалу рухової активності.*

Ключові слова: *фізична культура, культура здоров'я, науковий дискурс, історичний аналіз, здоровий спосіб життя.*

Вступ. У сучасних умовах глобальних соціальних змін та поширення малорухомого способу життя фізична культура набуває особливої значущості як важливий чинник збереження та зміцнення здоров'я людини. Фізична культура людини розглядається не лише як процес оволодіння знаннями, уміннями й навичками виховної, навчальної, оздоровчої та рекреаційної діяльності, а і як результат – рівень фізичного здоров'я, який людина змогла зберегти або покращити завдяки своєму бажанню, знанням, здоровому способу життя та рухової активності [2, с. 10]. Таке розуміння повністю узгоджується з визначенням здоров'я, поданим у Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я, де здоров'я трактується як стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя, а не лише відсутність захворювань, що підкреслює його пріоритетність у сучасному світі [5]. Це зумовлює актуальність аналізу наукових праць, присвячених становленню та розвитку культурно-ціннісного потенціалу фізичної культури у формуванні

здоров'я людини в історії України, а також еволюції наукових підходів до збереження й зміцнення здоров'я.

Метою даної розвідки є аналіз чотирьох груп досліджень у межах міждисциплінарного підходу: історичних, педагогічних, соціологічних праць, а також літератури з фізичної культури та спорту, в яких фізична культура розглядається як складова культури здоров'я.

Матеріал і методи дослідження. Проведено аналіз наукових праць, дисертацій та архівних джерел XIX–XXI ст. Застосовано історико-генетичний, порівняльний та системний методи для вивчення трансформації концепцій оздоровлення.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз наукової літератури засвідчує фрагментарність розгляду фізичної культури як компоненту культури здоров'я українського суспільства. Це, на наш погляд, пов'язано з усталеною традицією трактування фізичної культури переважно як створення комплексу умов і чинників, спрямованих на забезпечення гармонійного розвитку організму людини без належної уваги до її особистісного виміру.

У межах міждисциплінарного підходу науковці різних галузей досліджували окремі аспекти історії фізичної культури і спорту, охоплюючи різні хронологічні періоди та територіальні контексти.

У межах характеристики наукової спадщини з проблеми формування та реалізації ціннісно зорієнтованої ролі фізичної культури у становленні культури здоров'я фізичної культури в Україні погоджуємося з думкою А. Кухтія про те, що для радянської педагогічної та фізкультурноїнауки був характерним аналіз не фізичної культури як цілісного соціокультурного явища, а окремих засад її розвитку та складових основ у різні історичні періоди. Зважаючи на таку традицію, у працях дослідників опосередковано розкривалися підходи до зміцнення здоров'я населення, його фізичного розвитку та працездатності [3, с. 4]. Найбільш ґрунтовно в науковій спадщині

були представлені науково-методичні, ідейно-теоретичні, організаційні та кваліфікаційно-нормативні засади фізичної культури. У їх межах фізична культура як чинник формування здорового способу життя трактувалася переважно як результат раціонально організованого фізичного виховання, підпорядкованого ідеологічним настановам, централізованому управлінню та системі нормування фізичної підготовленості, що зумовило її інструментальний і регламентований характер.

Ми погоджуємося з думкою С. Черпака, що з 1930-х рр. ХХ ст. значна частина історико-педагогічних праць з фізичної культури вирізнялася високим рівнем ідеологізованості та упередженості [4, с. 39]. Натомість цієї вади здебільшого позбавлені праці, створені у XIX – на початку ХХ ст., а також у період незалежної України.

У педагогічних працях різних історичних періодів відображено ставлення активної громадськості та науково-педагогічних кадрів до фізичної культури, а також охарактеризовано заходи, спрямовані на реалізацію її здоров'язбережувального потенціалу. У цих дослідженнях простежується формування та розвиток прогресивних для свого часу поглядів на значення рухової активності у збереженні й зміцненні здоров'я людини. Зокрема, починаючи з другої половини XIX ст., представники медичної та педагогічної спільноти послідовно наголошували на здоров'язбережувальній спрямованості руханки як складової навчального процесу, а також важливого елемента позанавчальної діяльності [1].

Дослідження, здійснені в межах історії України, окреслюють загальні умови формування та розвитку фізичної культури як суспільного явища, розкривають діяльність громадських організацій і товариств (гімнастично-спортивних об'єднань, комсомолу тощо). Водночас, в межах історіографічного напряму історії повсякдення, фізична культура розглядається як добровільна складова щоденного життя людини, пов'язана з її особистими цінностями, здоров'ям чи задоволенням або як елемент

усталеної суспільної традиції. Такі дослідження спираються на широку джерельну базу, що репрезентує суб'єктивний досвід її учасників: публікації в періодиці, які ілюструють повсякденне життя людей, листи, спогади та інші особисті джерела.

Окрему групу досліджень становить література соціологічного спрямування, яка видавалась в другій половині XX ст. Зокрема, вона дає відповідь на питання про те, які види фізкультурної діяльності цікавили громадян, що саме їх мотивувало займатися фізичною культурою, а також які зовнішні умови сприяли або, навпаки, заважали початку та регулярності фізкультурних занять. У результатах таких опитувань переважали мотиви зміцнення здоров'я та підвищення працездатності.

Зважаючи на те, що методика проведення опитувань та їх ідеологічна заангажованість обмежували можливості виявлення реальних особистісних мотивів, ці матеріали відображають насамперед офіційне бачення ролі фізичної культури в радянському суспільстві, а не повну картину індивідуальних спонукань працівників. Невисоку відвідуваність різноманітних груп здоров'я, жіночої гімнастики, спільних занять дітей і батьків, а також груп оздоровчого бігу доцільно пояснювати саме розбіжністю між задекларованими та реальними мотивами участі у фізкультурній діяльності. У реаліях радянського повсякдення для значної частини населення заняття спортом були зумовлені передусім прагненням до власного оздоровлення та тривалого підтримання рухової активності, а не виробничою доцільністю чи ідеологічно декларованою роллю «будівника комунізму».

Висновки з даного дослідження. Аналіз українського наукового дискурсу засвідчує, що роль фізичної культури у формуванні здоров'я у XIX–XX ст. розглядалася в різних наукових галузях, однак переважно фрагментарно та без цілісного бачення фізичної культури як складової культури здоров'я. У радянський період дослідження мали виразний

ідеологічний і нормативний характер, що зумовлювало інструментальне трактування здоров'я як результату регламентованого фізичного виховання, тоді як особистісні мотиви та цінності людини залишалися поза належною увагою. Натомість у працях XIX – початку XX ст. та періоду незалежної України простежується більш гуманістичне розуміння фізичної культури, орієнтоване на збереження і зміцнення здоров'я, добровільність рухової активності та здоровий спосіб життя, що свідчить про поступовий перехід до міждисциплінарного й особистісно зорієнтованого підходу в наукових дослідженнях.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку полягають у деталізації регіональних особливостей розвитку фізкультурного руху в Україні в означений період.

Список використаних джерел

1. Даниско О. В. Формування здорового способу життя в педагогічній спадщині О. Д. Бутовського. *Педагогічні науки*. 2009. Вип. 1. С. 134-139. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2009_1_24

2. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання в 2-х томах. К. : Олімпійська література, 2012. Том 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. 391 с.

3. Кухтій А. О. Організаційні основи розвитку фізкультурно-спортивного руху в Україні впродовж XX століття : дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / Львівський держ. ін-т фізичної культури. Львів, 2002. 214 с.

4. Черпак Ю. В. Вітчизняний громадсько-педагогічний рух за розвиток фізичного виховання дітей і молоді (остання чверть XIX – 1917 р.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 2018. 313 с.

5. World Health Organization. (2006). Constitution of the World Health Organization (45th ed.). World Health Organization. https://www.who.int/about/governance/constitution

УДК 796.01:141.319.8

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАЧАЛО І КОЛЕКТИВІСТСЬКА ПРИРОДА СПОРТУ: ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Семенова Ю.А. кандидат філософських наук, доцент

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *Стаття присвячена філософському осмисленню співвідношення індивідуального та колективного у спорті. Проаналізовано спорт як простір самоствердження суб'єкта та водночас як форму соціальної дисципліни.*

Ключові слова: *спорт, індивідуальність, колективізм, влада, тіло, самореалізація.*

Вступ. Сучасний спорт постає не лише як фізична практика чи соціальний інститут, але як складний феномен, у якому перетинаються антропологічні, соціальні та онтологічні виміри людського існування. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема співвідношення індивідуального начала та колективістської природи спорту. Колективістська природа свідомості у командних видах спорту є цілісною системою, основними елементами якої (в їхній ідеальній частині) виступають ритуал, символ і віра. У даний час взаємозв'язок колективної свідомості з іншими формами суспільної свідомості є складним і суперечливим процесом, діалогічним за своєю природою. Якщо своєрідність природи колективної свідомості у тому, що вона бере участь у регулюванні практичної діяльності і суспільства, відображає навколишній світ, включаючи переважно звичайний, повсякденний рівень знань, то сучасна колективна свідомість, проникаючи на ідеологічний рівень суспільної свідомості, опосередковано впливає на усі сфери життєдіяльності людини, включаючи спорт.

Постановка проблеми полягає у виявленні глибинної суперечності: з одного боку, спорт репрезентує простір самоствердження, волі та

індивідуального досягнення, а з іншого - функціонує як механізм соціальної регуляції, дисципліни та колективної організації.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що філософське осмислення спорту здійснюється у різних теоретичних парадигмах. У соціології П. Бурдьє спорт розглядається як поле соціальних практик [1]. М. Фуко аналізує філософію влади через тіло в спорті, де воно постає як об'єкт дисциплінарних технологій [2]. Водночас у філософській антропології М. Гайдеггера людське існування мислиться як проєкт самореалізації [3], а у філософії Ф. Ніцше спорт може бути інтерпретований як прояв «волі до влади» [4]. Разом із тим, недостатньо дослідженою залишається проблема діалектичної єдності індивідуального і колективного у спорті як особливій формі людського буття.

Мета дослідження та завдання дослідження. Метою дослідження є філософський аналіз взаємодії індивідуального начала та колективістської природи спорту. Завдання: розкрити індивідуальний вимір спорту у контексті філософії Ф. Ніцше та М. Гайдеггера; проаналізувати колективістську природу спорту через концепцію влади М. Фуко; виявити діалектичну єдність індивідуального і колективного у спортивній діяльності.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження є праці з філософії, соціології та антропології спорту. В якості методів застосовані: герменевтичний аналіз та порівняльний аналіз філософсько-антропологічних концепцій.

Результати дослідження та їх обговорення. З появою нових світоглядних та аксіологічних орієнтирів вкрай важливим є дослідження форм поведінки, що породжуються прийняттям і неприйняттям традиційних та запозичених цінностей, а саме цінностей колективізму та індивідуалізму, які в сучасних умовах стають невід'ємними елементами аксіологічної компоненти діяльності у спорті. Основними цінностями індивідуалізму є честь і гідність індивіда як вищий стандарт соціальних відносин; автономія

індивіда, незалежність його мислення та поведінки від причин, що знаходяться поза його вольовим контролем та саморозвиток.

Індивідуальне начало у спорті може бути осмислене крізь призму філософії Ф. Ніцше, де спорт постає як воля до влади та шлях до «Надлюдини» та розкриває індивідуалістичні мотиви психології переможця. Ніцшеанське «самоперевершення» знаходить своє пряме втілення в олімпійському гаслі «Citius, Altius, Fortius». Спортивне змагання - це не про гру, а про утвердження життя через подолання власних лімітів та тріумф волі над слабкістю тіла. Спорт у цьому контексті постає як форма реалізації «волі до влади», де суб'єкт прагне перевершити власні межі, досягти самоперевищення та утвердити себе у світі [4]. «Воля до влади» у Ніцше - це насамперед влада над собою, а не над іншими. Для Ніцше справжній аристократ духу - це той, хто долає себе. Допінг- це «миш'ячий шлях», слабкість, спроба обійти виклик. Справжнє ніцшеанське самоперевершення можливе лише в чесному зіткненні з фатумом (долею). Спортивне змагання є не лише боротьбою з іншими, але й насамперед боротьбою із самим собою. П Бурдьє позиціонує спорт як «габітус» та соціальний капітал, пояснюючи чому певні верстви суспільства обирають конкретні види індивідуальних чи колективних видів спорту. Тіло в Бурдьє виокремлюється як «фізичний капітал», враховуючи те, як людина тримається на полі або в залі, є проявом її габітусу (системи схильностей), що маркує її соціальний статус та приналежність до певної групи. За Бурдьє, важливий «габітус», усі можуть бігати, але «елітний» біг передбачає дороге екіпірування, участь у міжнародних марафонах та спеціальні підготовку та дієту. Спорт залишається маркером статусу, просто межі стали тоншими й «символічнішими».

М. Гайдеггер інтерпретує спорт як спосіб «присутності» (Dasein). Крізь призму «Буття і часу» спорт рефлексується як екзистенціальна ситуація. Під час змагань людина виходить за межі повсякденності («Man») і повертається

до автентичного переживання свого буття через граничне напруження сил. Спорт стає способом «буття-у-світі», де тіло не просто інструмент, але сама реальність нашої присутності. У філософії М. Гайдеггера людське існування (Dasein) визначається як проєкт, спрямований у майбутнє [3]. У спорті існує конфлікт між «Man» (безособовим споживанням) та автентичним «Dasein».

Професійний спорт як видовище справді є частиною «техніки» (Gestell). Проте в момент самого змагання, на межі людських можливостей атлет повертається до автентичного переживання буття, де немає нічого, крім чистої присутності «тут-і-зараз». Спорт у цьому сенсі можна розглядати як один із способів екзистенційного саморозкриття, де людина реалізує свою можливість бути. Спортивна діяльність відкриває простір автентичності, у якому суб'єкт виходить за межі буденності. Водночас колективістська природа спорту розкривається через концепцію М. Фуко. У праці «Наглядати і карати» Фуко описує створення «слухняних тіл». Спортивне тренування в цьому контексті постає як досконала форма дисципліни: постійний нагляд, розклад, мікроконтроль рухів та нормування результатів. Спортсмен постає як об'єкт, який влада (тренер, система) конструює для досягнення максимальної ефективності. Спорт є частиною дисциплінарного суспільства, де тіло стає об'єктом контролю, тренування та нормалізації [2]. Добровільність не скасовує дисциплінарного характеру. Сучасні гаджети — це «цифровий паноптикон». Якщо раніше наглядач мав бути фізично присутнім, то тепер алгоритм аналізує кожен удар серця спортсмена 24/7. Це створює «слухняне тіло» нового типу, яке самоексплуатується заради норми (рекорду). Спортивні практики формують «слухняне тіло», яке підпорядковується правилам, режимам і стандартам. У цьому контексті колектив виступає не лише як форма взаємодії, але й як механізм влади, що регулює поведінку індивіда. Командні види спорту особливо яскраво демонструють цю логіку: індивід змушений підпорядковувати свої дії загальній стратегії. Джей Коуклі показує спорт як дзеркало суспільних

конфліктів, висвітлює протиріччя між індивідуальним і колективним і дає практичний інструментарій для аналізу того, як у спорті відтворюються нерівність, гендерні стереотипи та ідеологія, розкриваючи реальні проблеми сучасної спортивної індустрії [6]. Спорт - це «спірне поле» (contested terrain). Він може підтримувати статус-кво, але він також є платформою для протесту (наприклад, рухи за гендерну рівність або проти расизму в спорті). За Коуклі, спорт не є нейтральним; він є інструментом, за який змагаються різні соціальні сили, і показує глибинну суперечність між особистою свободою атлета та системним тиском суспільства. Таким чином, спорт постає як поле напруги між свободою і дисципліною, самореалізацією і підпорядкуванням. Індивідуальне і колективне начала не просто співіснують, а взаємно обумовлюють одне одного. З одного боку, без колективу неможливе формування спортивної майстерності, оскільки саме соціальне середовище задає норми та критерії успіху. З іншого боку, саме індивідуальні досягнення надають сенс колективній діяльності.

Висновки. Індивідуальне. начало у спорті проявляється як прагнення до самоперевершення і реалізації «волі до влади». Колективістська природа спорту проявляється у взаємодії, співпраці, спільній відповідальності та пов’язана з механізмами соціальної дисципліни та контролю. У соціально-філософському вимірі спорт є простором взаємодії свободи і влади, автентичності і нормалізації [5]. Індивідуальне і колективне начала перебувають у діалектичній єдності, що визначає сутність спортивної діяльності, а спорт виступає важливим чинником соціалізації та формування особистості.

Список використаних джерел

1. Бурдьє П. Практичний глузд / пер. з франц. А. Олійник. Київ : Основи, 2003. 503 с.

2. Фуко М. Наглядати і карати : народження в’язниці / пер. з франц. П. Таращук. Київ : Основи, 1998. 392 с.

3. Гайдеггер М. Буття і час / пер. з нім. В. Терлецький. Харків : Фоліо, 2007. 558 с.

4. Ніцше Ф. Так казав Заратустра / пер. з нім. І. Касянов. Харків : Фоліо, 2010. 448 с.

5. Газнюк Л. М., Семенова Ю. А. Спорт як соціально-філософський феномен. *Практична філософія*. 2007. № 4. С. 87–94.

6. Coakley J. Sport in Society: Issues and Controversies. 12th ed. New York : McGraw-Hill, 2017. 576 p.

УДК 811.161.2.372.43:316.77

МОВА СПОРТИВНОГО РЕПОРТАЖУ У ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ МЕДІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Соїна І.Ю. кандидат філологічних наук, доцент

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У тезах досліджується мова спортивного репортажу як специфічного типу медіадискурсу. На основі українських прикладів проаналізовано її стилістичні особливості та роль у формуванні емоційного й культурного сприйняття спорту.*

Ключові слова: *спортивний репортаж, медіадискурс, мова, емоційність, український спорт, комунікація.*

Вступ. Репортаж як вид монологічного мовлення ведеться для масової аудиторії в усному дистантному спілкуванні та здійснюється за допомогою технічних засобів. Питання спорту займають чільне місце у сучасній журналістиці. Засоби масової інформації завжди були надійними помічниками спорту, допомагаючи розкривати їхню соціальну значимість у житті суспільства, показувати досягнення спортсменів на арені. Спортивний репортаж як жанр ЗМІ має різноманітні засоби вираження, що залежать від мети та змісту спілкування в даній сфері комунікації, способу створення промови з відповідними прийомами переконливості, прикрашеності та виразності промови.

У сучасному медіапросторі України спортивний репортаж відіграє важливу роль у формуванні суспільного ставлення до спорту. Завдяки трансляціям Української Прем'єр-ліги, а також міжнародних турнірів на платформах Megogo та Setanta Sports, мовні практики коментаторів стають впливовим чинником культурного середовища. Проблема полягає у необхідності аналізу реальних мовних стратегій, які використовуються українськими спортивними журналістами. Це дозволяє виявити особливості

національного спортивного дискурсу. Попередні дослідження медіадискурсу (Т. ван Дейк [1], Н. Ферклаф [2]) створюють теоретичну базу, однак український контекст спортивного мовлення потребує конкретизації.

Мета дослідження та завдання дослідження. Дослідити мовні особливості українського спортивного репортажу. *Завдання:* Проаналізувати мовні конструкції українських коментаторів; виявити їхні стилістичні та емоційні характеристики; дослідити культурні особливості мовлення у спортивному контексті.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом стали фрагменти трансляцій матчів Української Прем'єр-ліги та європейських турнірів українською мовою (Megogo, Setanta Sports).

Методи: дискурсивний аналіз, стилістичний аналіз, онтекстуальний аналіз.

Результати дослідження та їх обговорення. Мовні жанри у культурному, організованому, розвиненому суспільстві можна класифікувати за складними культурно розвиненими формами людської діяльності і спілкування. Один і той же жанр може бути суто мовним, за відсутності спеціально спланованого, свідомо використаної побудови мови, і може бути суто риторичним у разі свідомого вживання тих чи інших засобів. Іноді адресант змушений мобілізувати для успіху комунікації усі внутрішні ресурси й можливості конкретної мовної системи, а саме побудувати висловлювання з його погляду найефективнішим способом в формі риторичного жанру. Жанр у ЗМІ є узагальненою типізованою формою журналістських виступів, де інформація доноситься до адресата у різних жанрових формах. Традиційно журналістські жанри поділяються на три види: інформаційні, аналітичні та художньо-публіцистичні. Репортаж є жанром журналістики, який оперативно повідомляє для друку, радіо і телебачення про якусь спортивну подію, яка відбувається. У газеті та на радіо, Інтернет ресурсі репортер повинен словами «намалювати» подію, а на

телебаченні репортер стає «гідом» телеглядача у його візуальному сприйнятті спортивного видовища завдяки живому та образному слову, всебічному знанню матеріалу. Радіорепортер або телекоментатор творить у момент запису, а завдяки епістолярній формі спортивного репортажу є можливість редагувати текст, переробляючи його та використовуючи всі виразні засоби писемного мовлення. Спортивний репортаж є одним із видів спілкування, що вивчається в рамках різних мовних дисциплін. Він відрізняється складністю, багатоаспектністю та перебуває у постійному процесі розвитку. Комунікативний режим спілкування у спортивному репортажі проявляється у формі монологу або діалогу, зверненого до невидимої масової аудиторій. Спортивний репортер має величезну аудиторію, нараховуючи сотні, а то і мільйони любителів спорту, але ця аудиторія є не трибунною, а дружньо-інтимною [5]. У зв'язку з цим ми вважаємо, що майстерне володіння мовою необхідне журналісту для того, щоб комунікативно та доцільно організувати спілкування з адресатом інформації. Будь-який значущий опис відшліфованої мови має з необхідністю припускати якості стилю промови.

В результаті аналізу мови спортивного репортажу виявились основні комунікативні якості стилю мовлення у класичній та сучасній традиції, а саме: ясність, правильність, чистота, точність, багатство мови та виразність.

Цими якостями опис мовлення не обмежується, що підтверджується досвідом аналізу ведення репортажів найвідоміших репортерів. І чим ґрунтовніше розглядається проблема історичного та сучасного, тим більше виявляється необхідність звернутися до риторики як науки мистецтва побудови переконливої і виразної мови.

Важливим елементом є фігура ритора у спортивному репортажі, яка обґрунтовується та аналізується як антропоцентричний норматив прозової мови та як конструкт для вивчення прозової словесної культури, яка включає дискурс, надтекст та риторичний ідеал. Ці три поняття співвідносяться із

складовими фігури ритора: логосом, етосом, пафосом. У традиції риторичної практики етос, пафос та логос розуміються як засоби переконання або як аспекти прояву особистості у мові. Фігура ритора - це, по-перше, антропоцентричний соціальний норматив прозової мови, що представляє словесну культуру в аспектах етосу, пафосу та логосу; по-друге, конструкт вивчення прозової культури. Фігура ритора є сукупність зовнішніх і внутрішніх характеристик того, хто говорить або пише. У поняття образу ритора входить комплекс мовних засобів, втілених у змісті, композиції, доборі слів, характері вимови в усному мовленні та особливостях викладу в письмовому чи друкованому тексті. Фігура ритора найбільш пов'язана із суб'єктом мови через зв'язок із поняттями образу автора та образу мовної особистості. Образ мовної особистості - філологічна категорія, втілена в тексті і являє собою синтез стилістичного амплуа, у якому виступає мовленева діяльність, звертання до аудиторії та індивідуальний стиль. Саме завдяки філологічному підході до аналізу мовної особистості виникає поняття фігура мовної особистості у двох різновидах – фігура ритора та фігура автора.

Емоційна експресія у мовленні спортивних коментаторів є важливим елементом у сприйнятті спортивних видовищ. Українські коментатори активно використовують емоційно насичені конструкції: «Який же це фантастичний удар! Просто без шансів для воротаря!» «Це вже інший рівень футболу: неймовірна швидкість і точність!» Такі вислови формують ефект залученості глядача та підсилюють переживання гри. Метафоричність і національно-культурна специфіка в українських репортажах часто рясніє образними висловами: «Захист посипався, як картковий будинок», «Команда затиснула суперника у штрафному майданчику», «Це справжній футбольний трилер». Порівняно із західними репортажами, українська мова демонструє більшу емоційну образність і схильність до гіперболізації. Слід звернути увагу на динаміку та ритміку мовлення. Коментуючи матчі Української

Прем'єр-ліги, можна помітити швидку зміну коротких реплік: «Передача! Удар! І ще один шанс!». Це відображає темп гри і створює відчуття безперервності події [3].

Важливе місце у сучасних спортивних репортажах посідає героїзація українських спортсменів та помітна тенденція до підкреслення національного контексту: «Справжній характер української команди!» «Він веде за собою партнерів - справжній лідер!». Це свідчить про формування колективної ідентичності через спортивний дискурс. Характерною особливістю спортивного репортажу є інтерпретативність та оцінюваність. Українські коментатори часто не лише описують події, а й оцінюють їх: «Команда повністю контролює гру», «Суперник виглядає розгублено». Згідно з теорією медіадискурсу, такі вислови формують інтерпретацію реальності [4].

Доречним у спортивному репортажі виглядає поєднання професійної термінології та розмовної мови. Особливістю українського спортивного репортажу є синтез спеціалізованих термінів («офсайд», «пресинг», «позиційна атака»), а також розмовних елементів («пішов у обіграш», «накрутив захисника»), що робить мову одночасно доступною і професійною.

Висновки. Український спортивний репортаж характеризується високою емоційністю та образністю. Мовні засоби активно формують ефект присутності та залучення глядача. Національний контекст відіграє важливу роль у героїзації спортсменів. Мова репортажу виконує не лише інформативну, але й інтерпретаційну функцію. Український спортивний дискурс поєднує професійність і розмовну доступність.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні трансформацій мови спортивного репортажу під впливом цифрових медіа, соціальних мереж та мультимедійних форматів. Особливої уваги потребує аналіз взаємодії вербальних і невербальних засобів, а також впливу глобалізаційних процесів

на формування стилістичних і прагматичних особливостей сучасного спортивного мовлення.

Список використаних джерел

1. van Dijk T. A. News as Discourse. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1988. 210 p.
2. Fairclough N. Media Discourse. London: Edward Arnold, 1995. 224 p.
3. Шевченко Л. Ю. Мова засобів масової інформації : навч. посіб. Київ: Академія, 2008. 224 с.
4. Hutchins B., Rowe D. Sport Beyond Television: The Internet, Digital Media and the Rise of Networked Media Sport. London: Routledge, 2012. 212 p.
5. Boyle R. Sports Journalism: Context and Issues. London: Sage Publications, 2006. 208 p.

УДК 1:316.3

САКРАЛЬНИЙ І СВІТСЬКІЙ СМИСЛИ СПОРТИВНИХ ВИДОВИЩ

Харченко Р.В. аспірант

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна (Харків, Україна)

Анотація. *Розглядається подвійна природа спортивних видовищ як феномену культури, що поєднує сакральні та світські смисли. Акцентовано увагу на трансформації ритуальних елементів спорту в умовах сучасного суспільства.*

Ключові слова: *спорт, видовища, сакральність, ритуал, культура, символізм.*

Вступ. Поняття «сакральне» є одним з фундаментальних і має давню історію філософського осмислення: через опозицію сакрального і профанного, що стала традиційною, розглянуто незліченну кількість соціокультурних проблем. Разом з тим, у філософських та соціально-гуманітарних дослідженнях відстоюється теза про втрату сакральних вимірів сучасності, сакральне згасає разом із антропологічним типом «людини релігійної», що йде, і традиційною культурою. Сьогодні людина живе у світі «без сакрального» (М. Еліаде) [4] та в парадоксальній ситуації, коли нам недоступний навіть досвід переживання священного у його традиційних екзистенційних засадах. Сучасна культура характеризується парадигмою «втрати сакрального». Спортивні видовища виступають не лише формою масової культури та розваги, але й як складний соціокультурний феномен. Вони інтегрують у собі як світські елементи (змагальність, видовищність, комерціалізацію), так і сакральні (ритуальність, символічні дії, колективні переживання). Сучасний спорт давно вийшов за межі суто фізичної культури, перетворившись на одну з найбільш потужних форм масової комунікації. У сучасному суспільстві спорт сприймають як частину індустрії розваг, сегмент ринку з мільярдними оборотами, телетрансляціями та рекламними контрактами. Проте, якщо прибрати спалахи камер і логотипи спонсорів, то

можна побачити дещо значно глибше, а саме структуру, яка дивним чином нагадує давній релігійний ритуал. Актуальність теми зумовлена посиленням ролі спорту як універсального механізму соціальної інтеграції та символічної комунікації.

Постановка проблеми. Проблема полягає у внутрішньому протиріччі спортивного видовища: воно водночас є спадкоємцем давніх релігійних культів (де атлет виступав посередником між світами) та продуктом «суспільства видовищ», де будь-який зміст підпорядкований логіці ринку та розваг. Необхідно виявити глибинні смисли спортивних видовищ, зокрема їх сакральний вимір, який у сучасній культурі часто трансформується або маскується під світські форми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундамент для розуміння переходу від ритуалу до рекорду заклав А. Гуттман. Релігійні аспекти спорту досліджували М. Новак («Радість спорту») та М. Еліаде (у контексті міфології тіла). Соціокультурний вимір видовища аналізували Г. Дебор та Ж. Бодрійяр. У сучасних наукових дослідженнях спорт розглядається як багатовимірне явище культури. Значний внесок у вивчення сакральних аспектів спорту зроблено в роботах, що спираються на соціологічну теорію релігії, зокрема концепції Е. Дюркгейма, де спорт інтерпретується як форма «квазірелігійної» практики [7]. Дослідники підкреслюють амбівалентність спорту: з одного боку, він є раціоналізованою діяльністю, спрямованою на результат, з іншого – містить ритуальні та символічні елементи, що формують колективну ідентичність.

У філософських та культурологічних працях спорт розглядається як спосіб вираження сутності змагальності та розвитку особистості, що підкреслює його антропологічне значення [2; 5]. Окремі дослідження акцентують увагу на взаємодії спорту та релігії. Попри визнання спорту «світською релігією», недостатньо вивченим залишається механізм того, як саме сакральні елементи (екстаз, сопричастя, ритуал) виживають у повністю

демістифікованому, технологічному та комерціалізованому середовищі сучасних арен.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є виявлення та порівняльний аналіз сакральних і світських смислів, що конституюють феномен спортивного видовища в сучасній культурі. *Завдання*: простежити ґенезу спортивного видовища від сакрального ритуалу до світської індустрії, визначити структурні елементи «світської релігійності» у сучасному спорті, проаналізувати роль медіа у десакралізації та повторної міфологізації спорту.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження виступають наукові праці з філософії, соціології та культурології спорту, а також праці щодо аналізу сучасних спортивних практик. Методологічну основу роботи становить феноменологічний підхід (для опису досвіду «священного» у спорті), компаративістський метод (для зіставлення релігійних та світських практик) та структурно-функціональний аналіз (для вивчення ролі спорту в житті громади).

Результати дослідження та їх обговорення. У результаті дослідження встановлено, що спортивні видовища мають дуальну природу. Світський вимір проявляється у прагненні до результату, комерціалізації, професіоналізації та медіатизації спорту. Сакральний вимір спорту реалізується через ритуали (відкриття змагань, нагородження), символіку (форма, прапори, гімни) та колективні емоційні переживання. Такі елементи формують ефект «спільноти», подібний до релігійних практик. Встановлено, що сучасний спорт трансформує сакральні смисли, адаптуючи їх до умов масової культури. Він функціонує як своєрідна «квазірелігія», що задовольняє потребу людини у символічному єднанні та переживанні спільного досвіду. Встановлено, що сакральний сенс спорту зберігається у його ритуальній природі. Стадіон виступає як temenos (священний простір), де час «зупиняється» або стає циклічним. Стадіон сприймається не просто як архітектурна споруда, в координатах сакрального – це священне коло, де

звичайний час зупиняється, коли звучить свисток арбітра, глядач потрапляє в особливий хронотоп, де немає минулого чи майбутнього, а є лише «тепер», момент істини. Аллен Гуттман у своїй класичній праці «Від ритуалу до рекорду» [8] вказує, що спорт зберігає форму релігійної дії, але змінив її мету: замість умилостивлення богів ми прагнемо до математичного підтвердження власної величі, до рекорду. У сакральному вимірі атлет не просто людина, що виконує вправи, він уособлює постать, що стоїть на межі людського та надлюдського. При фіксації рекорду відбувається акт трансценденції як прориву за межі біологічно можливого. У цей момент глядач переживає духовне піднесеннння, співпричетність до перемоги над ентропією та смертю. Саме тому глядачі спортивних видовищ схильні обожнювати чемпіонів, створюючи навколо них сучасну агіографію як своєрідне житія святих від спорту. Атлет у момент граничного зусилля переживає стан трансценденції виходу за межі людських можливостей, що викликає у вболівальників ефект катарсису, подібний до релігійного екстазу.

З іншого боку, світський смисл спорту домінує через комерціалізацію та політизацію. За Гі Дебором, спорт стає «товаром-видовищем» [3]. Сакральне тут підмінюється підробкою реальності, копією копії, і те, що раніше проживалося безпосередньо, тепер стає лише представленням, а сучасний спорт – це симулякр за Бодрійяром [1]. Фанатська відданість стає формою лояльності до бренду, а літургійна співпричетність замінюється медійним споживанням знаків, де симулякри створюють ефект подібності, не маючи відношення до істинного буття, Сучасний спорт стає простором «парадоксальної сакральності», а в своєму світському вимірі він постає як диктатура видовища. Справжній досвід зусилля підмінюється споживанням картинки, фанатська вірність стає лояльністю до бренду. Сакральний екстаз на трибунах часто є результатом продуманого маркетингу та медійного маніпулювання. Сьогодні можна спостерігати парадокс, коли світське суспільство, відмовившись від традиційної релігії, відчайдушно намагається

заповнити порожнечу спортивним видовищем [6]. Світська культура використовує релігійні форми (гімни, прапори, поклоніння кумирам), щоб надати сенсу буденності, проте цей сенс часто є крихким і залежить від маркетингових стратегій. Таким чином, спорт балансує між «чистим агоном» (боротьбою за істину буття) та «чистим спектаклем». Таким чином, сакральне і світське у спортивних видовищах не є протилежностями, а взаємодіють, утворюючи нову якість культурного досвіду.

Висновки. Спорт сьогодні став простором парадоксальної сакральності та пошуку автентичності. Він дає людині ілюзію виходу за межі буденного, але водночас тримає її у залізних лещатах комерції. Спортивні видовища є складним соціокультурним феноменом, що поєднує сакральні та світські смисли. Сакральний вимір проявляється у ритуальності, символізмі та колективній ідентичності, тоді як світський у змагальності та індустріалізації спорту. Взаємодія цих вимірів забезпечує стійкість і популярність спортивних видовищ у сучасному суспільстві. Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення впливу цифрових медіа на трансформацію сакральних аспектів спорту.

Список використаних джерел

1. Бодрійяр Ж. Симулякри і симуляція / пер. з франц. О. Хоми. Київ : Основи, 2004. 230 с.

2. Газнюк Л.М., Бейлін М.В. Релігійно-філософське осмислення людини і світу в творчій спадщині Г.С. Сковороди . Григорій Сковорода і ми українці: диво першого кроку і сила ініціативи: колективна монографія / За заг. ред. Ю. Бойчука, М. Култаєвої. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2023. С.81–90.

3. Дебор Г. Суспільство видовища / пер. з франц. М. О. Тітаренко. Київ : Основи, 2004. 164 с.

4. Еліаде М. Священне і мирське / пер. з нім. Г. Кюнг // Еліаде М. Священне і мирське ; Міфи, сновидіння і містерії ; Мефістофель і андрогін ; Окультизм, магія та панівні моди. Київ : Основи, 2001. С. 5–124.

5. Ібрагімов М. М. Сова Мінерви і Аполлон: філософське есе про спорт. К. : ТОВ "НВП" Інтерсервіс", 2013. 320 с.

6. Новак М. Релігія і спорт / пер. з англ. Київ : Релігія в Україні, 2014. URL: https://www.religion.in.ua/main/statti/24755-religiya-i-sport.html (дата звернення: 26.03.2026).

7. Поліщук Р. М. Сакральні мотиви спорту: на прикладі теорії Е. Дюркгейма. *Актуальні проблеми філософії та соціології.* 2021. Вип. 32. С. 87–90.

8. Guttmann A. From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports. New York : Columbia University Press, 2004. 198 p.

УДК 796.01:613.7

СОЦІОКУЛЬТУРНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФІТНЕСУ ЯК СКЛАДОВОЇ ЗДОРОВ'Я ТА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЛЮДИНИ

Червона С.П. старший викладач

Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Анотація. *У тезах здійснено філософський аналіз фітнесу як соціокультурного феномену, що визначає сучасні уявлення про здоров'я і благополуччя. Показано, що фітнес функціонує як простір взаємодії тілесності, соціальних практик і символічних структур.*

Ключові слова: *фітнес, тіло, соціокультурні практики, габітус, комунікація, симуляція.*

Вступ. Вступ світової спільноти до нової фази соціокультурного розвитку супроводжується кризовими явищами, які зачіпають різні сфери людської діяльності, зокрема й сучасний спорт та фізичну культуру. В історії людства будь-які цивілізаційні перевороти відзначені різновекторними процесами: це і безумовні успіхи в оволодінні людиною природними та власними тілесно-духовними силами, але також і значні втрати, пов'язані з необхідним «переналаштуванням» системи «людина — довколишній світ». Спорт як тілесно-духовний спосіб пристосування людини до навколишнього світу наочно демонструє суперечливий характер історичного поступу людства. У цьому контексті в антропокультурному дискурсі народжується безліч питань щодо тих вузлових проблем, з якими має справу людство у спорті, протиріч між гуманістичною природою спорту та практикою здійснення сучасної спортивної діяльності, перспектив подальшого розвитку спорту. У сучасному суспільстві фітнес набуває статусу універсальної практики, що поєднує фізичну активність із символічними та соціальними вимірами буття. Його поширення пов'язане не лише з турботою про здоров'я, але й із трансформацією уявлень про тіло, успіх і якість життя.

Постановка проблеми полягає в тому, що фітнес дедалі більше виходить за межі утилітарного розуміння як засобу фізичного вдосконалення і стає елементом соціокультурної реальності, що формує ідентичність людини. Це потребує соціально-філософського осмислення та соціокультурної інтерпретації його ролі у структурі сучасного суспільства.

Аналіз наукових праць у цій галузі свідчить, що фітнес розглядається як складова фізичної культури (В. Платонов, Л. Газнюк, Ю. Семенова) [1; 2], як соціальна практика (Дж. Коуклі) [3], а також як форма тілесної дисципліни (М. Фуко). Водночас у сучасній філософії відкриваються нові можливості інтерпретації фітнесу через концепції П. Бурдьє (габітус і соціальне поле) [4], Ю. Габермаса (комунікативна дія) [5] та Ж. Бодрійяра (симуляція та гіперреальність) [6]. Разом із тим, недостатньо розкритим залишається питання про те, як фітнес функціонує як одночасно тілесна, соціальна і символічна практика, що формує уявлення про здоров'я та благополуччя.

Мета та завдання дослідження. Метою є соціально-філософське осмислення фітнесу як соціокультурного феномену в контексті сучасних теорій суспільства. Завдання: розкрити фітнес як елемент соціального поля та габітусу (П. Бурдьє); проаналізувати фітнес як форму комунікативної взаємодії (Ю. Габермас); інтерпретувати фітнес як симулятивну практику тілесності (Ж. Бодрійяр); виявити його роль у формуванні здоров'я та благополуччя.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалами є філософські, соціологічні та культурологічні праці. Методи: герменевтичний аналіз; соціокультурний підхід; соціально-філософські концепції людини.

Результати дослідження та їх обговорення. У концепції М. Фуко проблема влади формулюється не в термінах юриспруденції, а в поняттях технології, тактики (просторової організації людей), стратегії та мікрофізики (оптики та механіки). На його думку, на основі практик сповіді сформувалася загальна технологія душі, що визначає сучасну епоху у поєднанні з

тілесними практиками. Генеалогія — це розум і завдання, які він вирішує, тобто результат. Вона займає «позицію» тіла, яке відчувають та дресирують, у межах тіла на полюсах болю та задоволення. Генеалогія передбачає можливість гетерогенної концепції «суб'єктивності», що аналізує фізіологію та дієтику, «тілесного» виміру індивіда, анатомо- та біовладу. Суб'єкт у структурах об'єктивованого простору представлений як субстанціалізований зв'язок, виражений на поверхні тіла соціального суб'єкта через ансамблі соціальних практик агентів, що існують в динаміці соціального поля як рухливі точки символічних капіталів. У сучасному соціально-філософському дискурсі спроба повернення суб'єктивності супроводжується встановленням уявлення про топологічний характер соціальної реальності. У концепції П. Бурдьє фітнес можна розглядати як частину соціального поля, у якому формуються специфічні практики, норми та цінності [4]. Через поняття габітусу фітнес постає як інкорпорована форма поведінки, що визначає спосіб життя людини. Регулярні тренування, контроль за тілом, харчування - усе це формує специфічний «тілесний стиль», який водночас є соціально зумовленим.

Життєвий світ Ю. Габермаса має універсальний характер і включає культуру, спілкування індивідів і процеси соціалізації. Системні механізми виникають виключно внаслідок внутрішньої диференціації та раціоналізації життєвого світу. В теорії Габермаса ми знаходимо плідну ідею комунікативної раціональності, суть якої – у відмові від монологізму традиційної філософської свідомості на користь діалогічного характеру пізнавальної діяльності. З позицій Ю. Габермаса фітнес можна інтерпретувати як форму комунікативної дії [5]. Фітнес-простір (зали, студії, спільноти) є середовищем, де відбувається взаємодія індивідів, обмін досвідом і формування соціальних зв'язків. У цьому сенсі фітнес сприяє інтеграції особистості у соціум і виступає засобом досягнення взаєморозуміння.

Говорячи про «місця об'єкта» та про неминучість «механізму функціонування системи», Ж. Бодрійяр міфологізує відносини суб'єкта та об'єкта. Оскільки система вже не виробляє, а відтворює саму себе, то в ній всі блага, культура, люди з їхніми стосунками від початку відтворюються як елементи системи. Таким чином, знаки, відриваючись від своєї референції, стають симулякрами. Концепція Ж. Бодрійяра дозволяє виявити вимір фітнесу як симуляції [6]. У сучасній культурі тіло стає об'єктом конструювання і репрезентації. Ідеали «здорового» тіла часто мають симулятивний характер, оскільки відображають медійні образи. Фітнес функціонує у трьох взаємопов'язаних вимірах: як тілесна практика (здоров'я); як соціальна взаємодія (комунікація); як символічна система (репрезентація тіла).

Соціокультурна інтерпретація фітнесу як різновиду фізкультурно-спортивних практик ще перебуває на стадії свого становлення. Фітнес отримує імпульс для розвитку через зростання його значення для емоційного і морально-естетичного самопочуття сучасної людини, а також через вплив на соціальні процеси та життєву активність людей. Його вплив на благополуччя людини є багатовимірним: він охоплює фізичний стан, психологічний комфорт і соціальну інтеграцію.

Висновки. Фітнес є складним соціокультурним феноменом, що поєднує тілесні, соціальні та символічні аспекти. У концепції Бурдьє він постає як елемент габітусу та соціального поля. У теорії Габермаса фітнес виступає як форма комунікативної взаємодії. У філософії Бодрійяра він може бути інтерпретований як симулятивна практика тілесності. Фітнес відіграє важливу роль у формуванні здоров'я та благополуччя, інтегруючи фізичний, соціальний і культурний виміри людського існування.

Список використаних джерел

1. Платонов В. М. Система підготовки спортсменів в олімпійському спорті : підручник. Київ : Олімпійська література, 2015. 680 с.

2. Газнюк Л. М., Семенова Ю. А. Фізична культура в соматичному бутті людини. *Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine* : monograph. 1st ed. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2018. P. 214–231.

3. Coakley J. Sport in Society: Issues and Controversies. 12th ed. New York : McGraw-Hill, 2017. 576 p.

4. Bourdieu P. Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste / transl. from French by R. Nice. Cambridge : Harvard University Press, 1984. 613 p.

5. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Vol. 1 : Reason and the Rationalization of Society / transl. by T. McCarthy. Boston : Beacon Press, 1984. 465 p.

6. Baudrillard J. Simulacra and Simulation / transl. by S. F. Glaser. Ann Arbor : University of Michigan Press, 1994. 164 p.

PEACE FOR UKRAINE